

МОНГОЛ УЛСЫН
ҮНДЭСНИЙ СТАТИСТИКИЙН ХОРОО

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СУДАЛГААНЫ ҮНДСЭН ТАЙЛАН 2017

Улаанбаатар хот
2018 он

Хаяг:

Үндэсний Статистикийн Хороо
Засгийн газрын III байр
Бага тойруу 44, Сүхбаатар дүүрэг
Улаанбаатар
Монгол Улс

Цахим хаяг:

information@nso.mn

Утас:

976-1900-1212

Факс:

976-11-324518

ГАРЧИГ

БҮЛЭГ I. СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА ЗҮЙ, ЗОХИОН	
БАЙГУУЛАЛТ	11
1.1 Нийтлэг зүйл	12
1.2 Судалгааны зорилго	12
1.3 Судалгааны хамрах хүрээ	13
1.4 Судалгааны түүвэрлэлт	13
1.5 Судалгааны зохион байгуулалт	14
1.5.1 Судалгааны асуулгын хуудас	14
1.5.2 Мэдээлэл цуглуулалт	15
1.5.3 Мэдээлэл боловсруулалт	16
1.5.4 Мэдээлэл тархаалт	16
1.6 Ойлголт, тодорхойлолт	18
БҮЛЭГ II. ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД	25
2.1. Нийтлэг зүйл	26
2.2. Өрх, хүн ам	26
2.3. Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц	30
2.4. Хүн ам зүйн ачаалал	30
2.5. Гэрлэлтийн байдал	31
2.6. Боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг	31
БҮЛЭГ III. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ	35
3.1 Нийтлэг зүйл	36
3.2 Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	36
3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	38
3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин	39
3.3.2 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр	41
3.3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар	42
3.4 Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	42
БҮЛЭГ IV. ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	45
4.1. Тухайн үеийн ажиллагчид	46
4.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар	49
4.3. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар	53
4.4. Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар	55
4.5. Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр	56
4.6. Давхар хөдөлмөр эрхлэлт	58
БҮЛЭГ V. АЖИЛГҮЙДЭЛ	59
5.1. Нийтлэг зүйл	60
5.2. Ажилгүй иргэд	60
5.3. Ажилгүйдлийн үргэлжлэх хугацаа	62
5.4. Ажилгүй иргэдийн боловсролын түвшин	62

5.5. Ажилгүйдлийн түвшин.....	63
5.6. Ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа шалтгаан	66
БҮЛЭГ VI. ЗАЛУУЧУУДЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ	69
6.1 Нийтлэг зүйл	70
6.2 Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал	70
6.3 Залуучуудын ажилгүйдэл	79
БҮЛЭГ VII. АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	81
7.1 Нийтлэг зүйл	82
7.2 ХАА болон ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт.....	84
7.3 Албан бус салбарт ажиллагчид	85
7.4 Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар.....	87
7.5 Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар.....	89
БҮЛЭГ VIII. АЖЛЫН ЦАГ БОЛОН ЦАГ ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	91
8.1 Ойлголт, арга зүй.....	92
8.2 Ажлын цаг	93
8.3 Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт	95
БҮЛЭГ IX. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ.....	99
9.1. Нийтлэг зүйл	100
9.2. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал	100
9.3. Ажиллагчид	101
9.4. Ажилгүй иргэд	103
БҮЛЭГ X. АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СҮҮЛИЙН 8 ЖИЛИЙН ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ	105
10.1. Хүн амын эдийн засгийн идэвхийн байдал.....	106
10.1.1 АХОТ-ний динамик харьцуулалт, хүйс, насны бүлэг, бүс нутгаар	106
10.1.2 АХОТ, боловсролын түвшин болон гэрлэлтийн байдлаар	108
10.2. Ажиллагчид	109
10.3. Ажилгүй иргэд.....	111
БҮЛЭГ XI. ТҮҮВРИЙН АЛДАА	117
11.1 Нийтлэг зүйл	118
11.2 Түүвэрлэлт	118
11.3 Түүврийн алдаа	121

ХҮСНЭГТ, ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.1	Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатны нэгж (ТАШН), өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр	13
Хүснэгт 2.1	Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр	26
Хүснэгт 2.2	6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрх, байршлаар, бүсээр	27
Хүснэгт 2.3	Өрхийн бүтэц, ам бүл, байршил, бүсээр, хувиар	27
Хүснэгт 2.4	Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүл, байршлаар	28
Хүснэгт 2.5	Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрх, өрхийн ам бүл, өрхөд ажил эрхэлж байгаа хүнээр	29
Хүснэгт 2.6	Ажилгүй иргэнтэй өрх, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүнээр	29
Хүснэгт 2.7	Хүн ам зүйн ачаалал, байршил, бүсээр	30
Хүснэгт 2.8	18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, хувиар.....	31
Хүснэгт 2.9	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр.....	32
Хүснэгт 2.10	15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	32
Хүснэгт 2.11	15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	33
Хүснэгт 3.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр	37
Хүснэгт 3.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр	39
Хүснэгт 3.3	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар.....	43
Хүснэгт 4.1	Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	46
Хүснэгт 4.2	Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр	47
Хүснэгт 4.3	18, түүнээс дээш насны ажиллагчдын гэрлэлтийн байдал, хүйс, байршлаар	48
Хүснэгт 4.4	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	49

Хүснэгт 4.5	Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар	56
Хүснэгт 4.6	Давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	58
Хүснэгт 5.1	Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр	60
Хүснэгт 5.2	15, түүнээс дээш насны хүн амд ногдох ажилгүй иргэд, бүсээр	61
Хүснэгт 5.3	Ажилгүй иргэд, боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	62
Хүснэгт 6.1	Хүн амын насны бүтэц, 2005-2017	70
Хүснэгт 6.2	Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр	71
Хүснэгт 6.3	Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр	72
Хүснэгт 6.4	Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, нийслэл, аймгаар хүйсээр	73
Хүснэгт 6.5	Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр	74
Хүснэгт 6.6	Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр	78
Хүснэгт 6.7	15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр.....	79
Хүснэгт 6.8	15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар	80
Хүснэгт 7.1	15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, ХАА болон ХАА-н бус салбараар, хүйс, байршил, бүсээр	84
Хүснэгт 7.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр	85
Хүснэгт 7.3	Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр	86
Хүснэгт 7.4	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар.....	87
Хүснэгт 7.5	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, хүйсээр	88
Хүснэгт 7.6	Албан бус салбарт ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр	89
Хүснэгт 8.1	Долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь богино болон урт байдаг ажиллагчид, хувиар, 2017	95
Хүснэгт 8.2	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, хүйсээр	96

Хүснэгт 8.3	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар	98
Хүснэгт 8.4	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	98
Хүснэгт 9.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх	100
Хүснэгт 9.2	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар	101
Хүснэгт 9.3	15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар	103
Хүснэгт 10.1	15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх	106
Хүснэгт 10.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр	109
Хүснэгт 10.3	Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар , ...	109
Хүснэгт 10.4	15, түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр	110
Хүснэгт 10.5	Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа	111

Зураг 2.1	Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр.....	30
Зураг 2.2	15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар	33
Зураг 2.3	15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршлаар	34
Зураг 3.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр.....	38
Зураг 3.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр.....	40
Зураг 3.3	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар.....	40
Зураг 3.4	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшинээр	41
Зураг 3.5	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, гэрлэлтийн байдлаар	42
Зураг 3.6	15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар	44
Зураг 4.1	Ажиллагчид, байршил, хүйсээр	46
Зураг 4.2	Ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар	48
Зураг 4.3	Ажиллагчдын боловсролын түвшин, хүйсээр	49
Зураг 4.4	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр.....	51
Зураг 4.5	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар	52
Зураг 4.6	ХАА-н бус салбарт цалин хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар	53
Зураг 4.7	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар.....	54
Зураг 4.8	Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр	54
Зураг 4.9	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар	55
Зураг 4.10	Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр	55
Зураг 4.11	Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар.....	57
Зураг 5.1	Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар	61
Зураг 5.2	Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар.....	62
Зураг 5.3	Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр.....	63
Зураг 5.4	Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр	64
Зураг 5.5	Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр	65
Зураг 5.6	Ажилгүйдлийн түвшин, гэрлэлтийн байдлаар.....	65
Зураг 5.7	Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар	66
Зураг 5.8	Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар.....	67

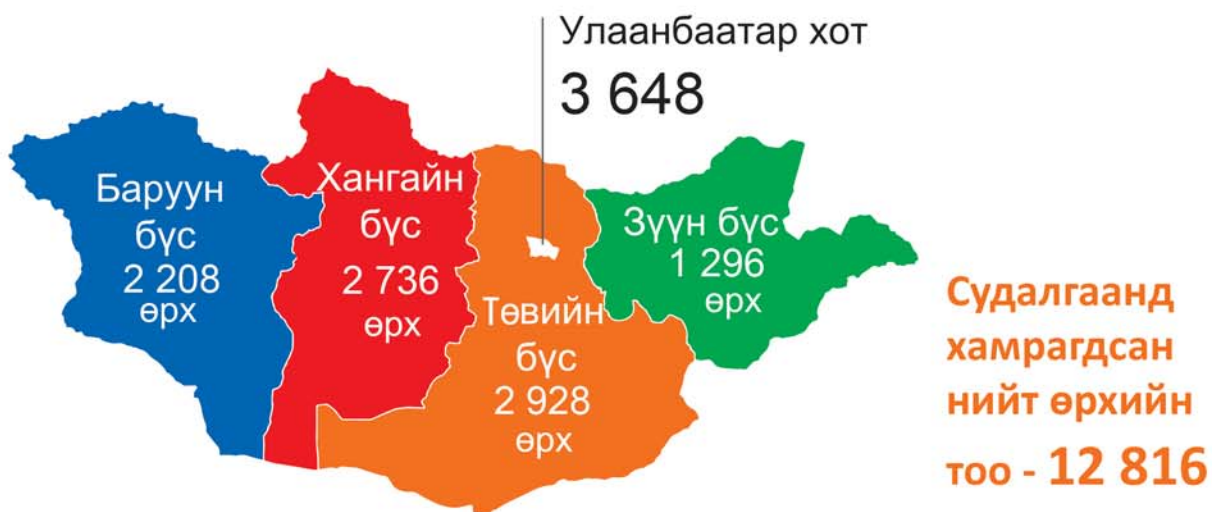
Зураг 5.9	Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар	67
Зураг 6.1	Залуу ажиллагчид, аймаг, хүйсээр	72
Зураг 6.2	Залуу ажиллагчид, аймгаар, нийт ажиллагчдад эзлэх хувиар	74
Зураг 6.3	Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр	75
Зураг 6.4	Залуу ажиллагчидын, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар	75
Зураг 6.5	Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар	76
Зураг 6.6	Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар	76
Зураг 6.7	Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар	77
Зураг 6.8	15-24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар	80
Зураг 7.1	Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар	85
Зураг 7.2	Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар	87
Зураг 7.3	Албан бус салбарт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал	90
Зураг 8.1	Ажиллагчдын бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийн дундаж, хүйсээр	94
Зураг 8.2	Ажиллагчид, бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагаар, хувиар	94
Зураг 8.3	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, насны бүлгээр, 2017 он	96
Зураг 8.4	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, боловсролын түвшнээр, дүнд эзлэх хувиар	97
Зураг 8.5	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар	97
Зураг 9.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр	101
Зураг 9.2	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, улирлаар	102
Зураг 9.3	15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршлаар, улирлаар	102
Зураг 9.4	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр, улирлаар, хувиар	103
Зураг 9.5	Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар	104
Зураг 10.1	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр	107
Зураг 10.2	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршлаар	107
Зураг 10.3	15-24 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин	107

Зураг 10.4	Ахимаг настны (55-аас дээш) ажиллах хүчний оролцооны түвшин	108
Зураг 10.5	Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар	111
Зураг 10.6	Үндэсний болон залуучуудын ажилгүйдлийн түвшний харьцаа, хувиар	112
Зураг 10.7	Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр	112
Зураг 10.8	Ажилгүйдлийн түвшин, байршлаар	113
Зураг 10.9	Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар	114
Зураг 10.10	Ажилгүй 15-24 насны залуу иргэдийн хувь, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар	115

БҮЛЭГ I

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО, ХАМРАХ ХҮРЭЭ, АРГА
ЗҮЙ, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

Судалгаанд хамрагдсан нийт өрхийн тоо

1.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад АХС-г 2002-2003 онд анх удаа олон улсын нийтлэг жишиг аргачлалын дагуу улирлаар явуулсан нь хөдөлмөрийн зах зээл дэх улирлын хэлбэлзлийг тусгасан хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний хэмжээний суурь судалгаа болсон билээ. Олон улсын нийтлэг аргачлалын дагуу АХС-г улирлаар тогтмол явуулж байх нь зүйтэй гэж үзэн 2004 онд Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулинд нэмэлт заалт оруулсны дагуу 2006 оноос эхлэн АХС-г улирлаар явуулж, үр дүнг нэгтгэн статистикийн улирал, жилийн бюллетень, танилцуулгад оруулахаас гадна жил бүрийн судалгааны тайланг бичиж, хэвлүүлэн тархааж байна.

Ажиллах хүчний судалгаа нь олон улсад мөрдөж буй нийтлэг тодорхойлолт, арга зүйн дагуу хүн амын эдийн засгийн идэвхийг сүүлийн 7 хоногийн, тухайн үеийн, сүүлийн 12 сарын буюу байнгын идэвхийн аргачлалаар тооцох замаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг тодорхойлон, хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний шалгуур үзүүлэлтүүдийг үндэсний хэмжээнд, бүс нутаг, хот, хөдөө, аймаг, нийслэл, дүүрэг, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, ажил мэргэжлийн ангилал, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар улирлын нөлөөллийг тусган тооцож гаргадгаараа чухал ач холбогдолтой юм.

Энэхүү тайландаа 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхийг тусгасан бөгөөд дараах 11 бүлгээс бүрдэнэ. Үүнд:

- 1-р бүлэгт судалгааны зорилго, хамрах хүрээ, арга зүй, зохион байгуулалтын талаар;
- 2-р бүлэгт хүн ам зүйн болон өрхийн үзүүлэлтийн талаар;
- 3-р бүлэгт 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн байдлын талаар;
- 4-р бүлэгт 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 5-р бүлэгт ажилгүй иргэдийн талаар;
- 6-р бүлэгт 15-24 насны залуучуудын эдийн засгийн идэвхийн талаар;
- 7-р бүлэгт албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 8-р бүлэгт ажлын цаг болон цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар;
- 9-р бүлэгт ажиллах хүчний улирлын хэлбэлзлийн талаар;
- 10-р бүлэгт сүүлийн 8 жилд явуулсан судалгааны үндсэн үр дүнгийн харьцуулалтын талаар;
- 11-р бүлэгт түүврийн алдааны талаар тус тус дурдсан болно.

1.2 СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Монгол Улсын “Статистикийн тухай” хуулийн заалтыг хэрэгжүүлэх, хөдөлмөрийн статистикийн суурь мэдээллийг баяжуулж, хөдөлмөр эрхлэлтийн хэв шинжийг бүрэн хамруулсан дүн шинжилгээ хийх, хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулахад чиглэгдсэн Засгийн газрын бодлого, хөтөлбөр боловсруулах, тэдгээрийг

хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд хяналт, шинжилгээ хийх, үнэлэлт дүгнэлт өгөх, хөдөлмөрийн зах зээлийг зөв төлөвшүүлэн, хөгжүүлэхэд бодлого боловсруулагчид, шийдвэр гаргагчид, бизнес эрхлэгчид, судлаачид, төр захиргааны ажилтан хэн бүхэнд гарын авлага, тогтмол мэдээллийн эх сурвалжийг бий болгоход судалгааны зорилго оршино.

1.3 СУДАЛГААНЫ ХАМРАХ ХҮРЭЭ

Ажиллах хүчний судалгаагаар хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх бодит тоон мэдээллийг улсын хэмжээнд болон бүс нутаг, аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцож тодорхойлно. Иймд судалгааг байршлын хувьд Монгол Улсыг бүхэлд нь хамруулан өргөн цар хүрээнд явуулж, улсын хэмжээнд 5 бүс нутгийн /Төв, Баруун, Зүүн, Хангай, Улаанбаатар/ нийт 12816 өрхийг хамруулаа. Энэ нь хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтийг бодитой тооцоход хангалттай төлөөлөл болно гэж үзсэн. Эдгээр өрхийн дөрөвний нэгийг тухайн улирлын судалгаанд хамруулсан бөгөөд судалгааны мэдээллийг сар бүр цуглуулан, үр дүнг улирлаар нэгтгэж, боловсруулалт хийсэн.

Судалгаа нь өрхөд суурилан явагдаж байгаа тул цэргийн хуаран, дотуур байр, засан хүмүүжүүлэх газар, сүм хийд болон нийтийн байранд түр амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүн амыг хамруулаагүй болно. Мөн тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг оруулаагүй болно.

1.4 СУДАЛГААНЫ ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжид үндэслэн судалгааны түүврийн үндсэн нэгжийг тогтоосон. Бүлэг тус бүрт ногдох түүврийн хэмжээг *Хүснэгт 1.1*-д харуулав.

Хүснэгт 1.1. Ажиллах хүчний судалгааны түүвэр, түүврийн анхан шатны нэгж /ТАШН/, өрхийн тоо, судалгааны бүлэг тус бүрээр

Бүлгийн дугаар	Аймгийн нэр	Нийт хүн ам*	Түүврийн нэгж	Судалгаанд хамрагдсан нийт өрх	Улиралд хамрагдсан өрх	Сард хамрагдсан өрх
1	Архангай	94 923	40	480	120	40
2	Баян-Өлгий	101 591	36	432	108	36
3	Баянхонгор	87 243	40	480	120	40
4	Булган	62 027	36	432	108	36
5	Говь-Алтай	57 440	36	432	108	36
6	Дорноговь	68 192	36	432	108	36
7	Дорнод	79 507	36	432	108	36
8	Дундговь	46 383	40	480	120	40
9	Завхан	72 104	40	480	120	40
10	Өвөрхангай	115 684	40	480	120	40
11	Өмнөговь	65 645	36	432	108	36
12	Сүхбаатар	61 323	36	432	108	36
13	Сэлэнгэ	108 768	36	432	108	36
14	Төв	94 462	40	480	120	40

15	Увс	82 604	36	432	108	36
16	Ховд	87 363	36	432	108	36
17	Хөвсгөл	132 146	36	432	108	36
18	Хэнтий	76 019	36	432	108	36
19	Дархан-Уул	101 879	36	432	108	36
20	Орхон	101 652	36	432	108	36
21	Говьсүмбэр	17 399	20	240	60	20
Аймгийн дүн		1 714 354	764	9 168	2 292	764
22	Хан-Уул	169 726	40	480	120	40
23	Багануур, Багахангай	32 887	24	288	72	24
24	Баянзүрх	336 932	44	528	132	44
25	Налайх	36 911	24	288	72	24
26	Баянгол	221 384	44	528	132	44
27	Сүхбаатар	138 047	40	480	120	40
28	Чингэлтэй	159 051	44	528	132	44
29	Сонгинохайрхан	322 458	44	528	132	44
Улаанбаатарын дүн		1 417 396	304	3 648	912	304
УЛСЫН ДҮН		3 131 750	1 068	12 816	3 204	1 068

Тайлбар: * - Түүврийн эх олонлогийн хэмжээ буюу 2016 оны хүн амын урьдчилсан дүнгээр түүвэр хийсэн.

Судалгаанд 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг, Улаанбаатар хотын 9 дүүргийг 8 бүлэгт /хамгийн цөөн өрхтэй 2 дүүргийг нэг бүлэгт хамруулсан/ хувааж нийт 29 бүлэг болгон хамруулсан. Судалгааны ТАШН нь Улаанбаатар хотын хувьд дүүргийн хорооны хэсэг, харин аймгийн хувьд багууд болно. Энэ түүвэр судалгаанд Улаанбаатар хотоос түүврийн анхан шатны 304, аймгаас 764, нийт 1068 нэгжийг, тухайн нэгж тус бүрээс 12 өрхийг сонгон хамруулснаар судалгааны үр дүнг аймаг, нийслэл, дүүргийн түвшинд тооцох боломжтой болж байна.

1.5 СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ

1.5.1 Судалгааны асуулгын хуудас

Судалгааны асуулга нь 8 бүлэг 142 асуултаас бүрдэж байна. Судалгааны зорилго, зорилтууд, хамрах хүрээг харгалзан, эдийн засгийн тухайн үеийн болон байнгын идэвхийн тодорхойлолт, тооцох аргачлалын дагуу судалгааны асуулгад дараах мэдээллийг багтаасан болно. Үүнд:

1. Өрхийн гишүүдийн байдал (өрхийн тэргүүлэгчтэй ямар хамааралтай болох, хүйс, төрсөн он, сар, өдөр, хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон шалтгаан, гэрлэлтийн байдал, шилжих хөдөлгөөнд оролцсон эсэх);
2. Боловсрол ба сургалт (сургуульд суралцсан, суралцаж байгаа эсэх, сургуулиас завсардсан шалтгаан, боловсролын түвшин, бичиг үсгийн мэдлэг, мэргэжил олгох болон үр чадвар олгох сургалтанд хамрагдсан эсэх);

3. Сүүлийн 7 хоног буюу тухайн үеийн идэвх (эдийн засгийн болон эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа, түүнд зарцуулсан цаг, эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй байдал, үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, ажил мэргэжлийн ангилал, үндсэн ажлынхаа цалин хөлсийг ямар хугацааны давтамжтай авдаг, авч буй цалин, хөлс, орлого);
4. Нэмэлт ажил хийх боломж (нэмэлт ажил хийх боломжтой эсэх, нэмэлт ажил хийх боломжгүй байсан шалтгаан, нэмэлт ажил хайсан хэлбэр);
5. Ажилгүй иргэн (ажил хийхэд бэлэн байсан эсэх, хэрэв ажил хийхэд бэлэн биш байсан бол эдийн засгийн идэвхгүй байсан шалтгаан, ажил хайсан хугацаа, ямар төрлийн/ажил мэргэжлийн ажил хийх хүсэлтэй байгаа, авахыг хүсч буй цалингийн хэмжээ (өдрийн, сарын), хөдөлмөр эрхлэлтийн байгууллагад бүртгэлтэй эсэх, сүүлийн 30 хоногт ажил хайсан эсэх, ажил хайсан хэлбэр, ажил хайгаагүй шалтгаан, ажилгүй байсан хугацаа);
6. Эдийн засгийн байнгын идэвх (сүүлийн 12 сарын буюу эдийн засгийн байнгын идэвх, сүүлийн 12 сарын хугацааны үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэлт, түүнээс авсан дундаж цалин хөлс, орлого, хөдөлмөр эрхлэлтийн статус, ажил мэргэжил, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, ажилгүй байсан хугацаа, ажил хайсан хэлбэр) ;
7. Өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт (өмнөх үеийн хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжил, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, байгууллагын төрөл, хамгийн сүүлийн ажлыг гүйцэтгэсэн хугацаа, хамгийн сүүлийн ажлаа хийхээ больсон шалтгаан, ажилгүй байх хугацаан дахь амьжиргааны эх үүсвэр);
8. Цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээ (өрхийн гишүүд цалин хөлсгүй ажил, үйлчилгээнд оролцсон эсэх, түүнд зарцуулсан цаг);

Судалгааны анхдагч мэдээллийн бааз нь дээрх мэдээллүүдийг агуулсан байдаг ба хэрэглэгч та “www.1212.mn Үндэсний Статистикийн Хорооны мэдээллийн сайт”-ын тооллого, судалгаа каталогоос судалгаа явагдсан бүх оны анхдагч мэдээллийн баазыг үнэ төлбөргүйгээр татан авч, хэрэглэх боломжтой юм.

1.5.2 Мэдээлэл цуглуулалт

Судалгааны мэдээлэл цуглуулалтын ажлыг нийслэл, аймгийн статистикийн газар, хэлтсийн ажиллах хүчний судалгаа хариуцсан багийн ажилтнууд хийж гүйцэтгэдэг ба судлаач нь тухайн сард сонгогдсон өрхөд очиж 15, түүнээс дээш насны гишүүн бүртэй нэг бүрчлэн уулзаж, ярилцлага хийх замаар мэдээллээ цуглуулдаг.

Судалгааны мэдээллийг судлаач таблетаар цуглуулан, зааврын дагуу шалгаж, кодлон интернет орчинд ҮСХ-ны төв серверт байршуулдаг. Судлаачийн төв серверт байршуулсан мэдээллийг тухайн аймаг, нийслэлийн судалгааны багийн ахлагч серверт хандан орж шалган, ахлагчийн таблетаас эцэслэн дамжуулах замаар ҮСХ-нд мэдээлэл нэгтгэгддэг.

Судлаач сонгогдсон өрхөө судалгаанд бүрэн хамруулахын тулд судалгаа авах үеэр өрхийн гишүүд эзгүй байх тохиолдолд тухайн өрхөд эргэж 2-3 удаа очиж, судалгааны хамралтыг нэмэгдүүлдэг. Судалгаанд өрхийг бүрэн хамруулах, мэдээллийн чанарыг сайжруулах зорилгоор судалгааны багийн ахлагч, аймаг, нийслэлийн статистикийн газар

хэлтсээс хяналт тавьж, гарсан ололт, дутагдлыг тухай бүр нь танилцуулж, шаардлагатай арга хэмжээг авч ажилласан.

1.5.3 Мэдээлэл боловсруулалт

ҮСХ-ны Хүн ам, нийгмийн статистикийн газрын Ажиллах хүчний судалгааны алба уг судалгааг хариуцан ажилладаг бөгөөд, судалгааны асуулга боловсруулах болон мэдээллийн орох программыг бэлтгэх, мэдээллийн бүрдэлтийг шалган хүлээн авах, хянах, боловсруулах, нэгдсэн үр дүнг гарган авах, тайлагнах гэх мэт судалгааны бүхий л үе шатны ажлуудыг хийж гүйцэтгэдэг.

АХС-ны мэдээллийг оруулах, шалгах, засварлахдаа тооллого, судалгааны мэдээлэл боловсруулдаг CSPro багц программыг, бэлэн болсон мэдээллийн үр дүнг нэгтгэж боловсруулах, холбогдох хүснэгтүүдийг тооцож гаргах ажлыг SPSS программыг тус тус ашиглан статистикийн дүн шинжилгээ хийж, судалгааны боловсруулалтын үр дүнг хянаж, илэрсэн алдааг засварласны үндсэн дээр судалгааны үр дүнг боловсруулсан.

1.5.4 Мэдээлэл тархаалт

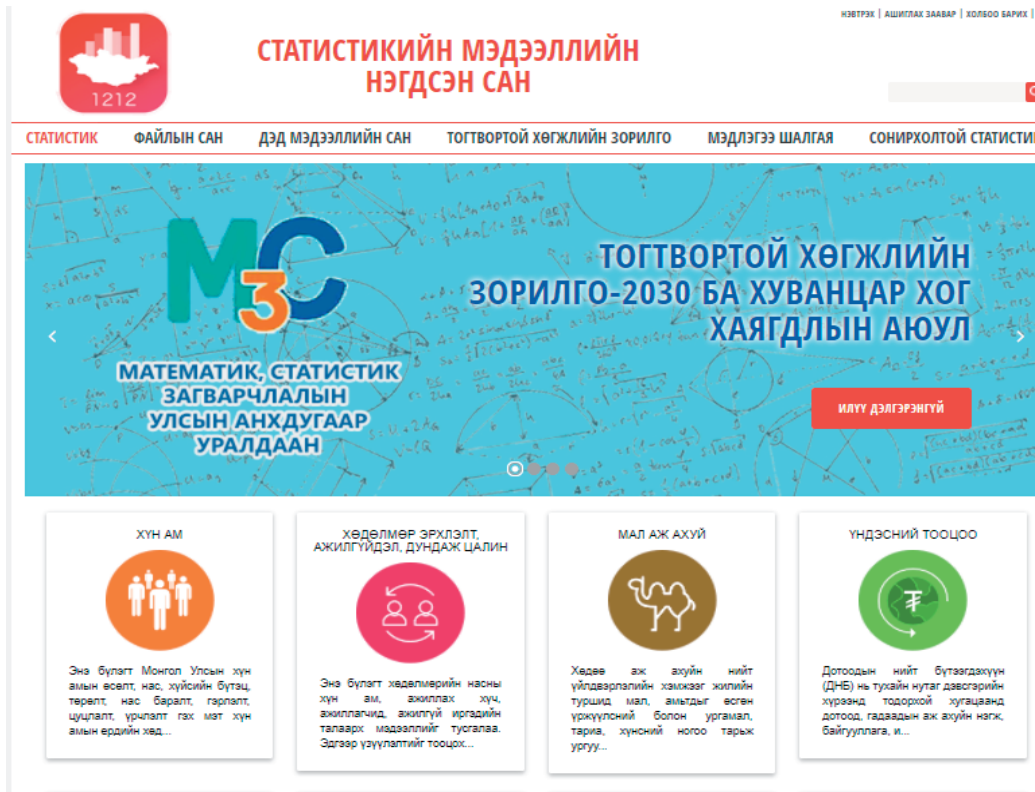
Ажиллах хүчний судалгааг тогтмол явуулж, мэдээллийг сар бүр бүх аймаг, дүүргийн сонгогдсон нэгжийн өрхүүдээс цуглуулж, улирлын үр дүнг статистикийн бюллетень, танилцуулгад /1 дүгээр улирлынх – 4 сарын, 2 дугаар улирлынх – 7 сарын, 3 дугаар улирлынх - 10 сарын, 4 дүгээр улирлынх дараа жилийн 1 сарын/ тусган, жилийн нэгдсэн үр дүнг статистикийн жилийн эмхэтгэлд тусган хэрэглэгчдэд тархааж байна.

Мөн цахим хэлбэр буюу Үндэсний статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан болох www.1212.mn сайтаар дамжуулан хэрэглэгчдэд дараах мэдээллүүдийг үнэ, төлбөргүйгээр тархааж байна.

1. Хөдөлмөрийн статистикийн 1992 оноос хойших хугацааны 16 үзүүлэлтийг улирал, жилээр, үндэсний болон бүс нутаг, аймаг, дүүргийн хэмжээнд хүн ам зүйн холбогдох бусад үзүүлэлтээр мэдээллийг монгол, англи хэлээр оруулж, хүснэгт, график, газар зүйн байршлаар мэдээллийг харж, татаж авч болохуйцаар;
2. Монгол Улсын Нийгэм, эдийн засгийн байдлын сар бүрийн танилцуулгыг монгол, англи хэлээр;
3. Судалгааны улирлын товч танилцуулга болон тухай бүр хийсэн сэдэвчилсэн судалгааны тайлангуудыг уг сайтын судалгаа хэсэгт;

Судалгааны хувь хүний нууцлалыг бүрэн хангасан анхдагч мэдээллийн бааз болон баазын үзүүлэлтийн тайлбар толь, мэдээлэл цуглуулсан асуулга, жилийн үр дүнгийн тайлан болон бусад судалгааны тайлбар танилцуулгыг судалгаа явагдсан бүхий л хугацаагаар, монгол, англи хэлээр үнэ, төлбөргүйгээр татаж авахаар www.1212.mn сайтад байршуулаад байна.

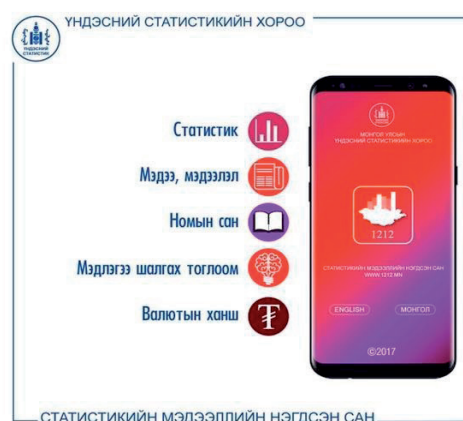

Мөн судалгааны жилийн үр дүнгээр тусгайлсан тайлан бичиж, хэвлүүлэн тархаадаг бөгөөд IOS болон Android үйлдлийн системтэй гар утсанд зориулагдсан 1212.mn аппликейшнаар, нийслэл, аймгуудын ЗДТГ-т байрлах Статистикийн мэдээллийн электрон самбараар дээрх 4 төрлийн мэдээллүүдийг /мэдээллийн бааз, асуулгаас бусад/ болон Үндэсний Статистикийн Хорооноос гарч буй бүхий л хэвлэмэл бүтээгдэхүүнийг үнэ төлбөргүйгээр тархаж байна.

Статистикийн мэдээллийн электрон самбар

1212.mn

1.6 ОЙЛГОЛТ, ТОДОРХОЙЛОЛТ

Судалгааны асуулгын хуудсанд тусгагдсан зарим үзүүлэлтүүдийн ойлголт, тодорхойлолтыг 2009 оны 6 дугаар сард батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал”, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон ОУХБ-аас санал болгосон олон улсын нийтлэг стандарт бүхий ойлголт, тодорхойлолттой нийцүүлэн тусгасан. Ингэснээр энэ судалгааны үр дүнг ҮСХ-ноос явуулсан болон явуулж байгаа бусад судалгаа, олон улсын зарим судалгааны үр дүнтэй зэрэгцүүлэн дүн шинжилгээ хийх боломжийг олгож байна.

Өрх

Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг “өрх” гэнэ. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо гэр бүл, ураг төрөл болон хамаатан садны холбоотой хүмүүс, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй байж болно. Өрх нь гэр бүл гэдэг ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдардаг байж болно.

Өрхийн тэргүүлэгч

Өрхийн тэргүүлэгч гэдэг нь бусад гишүүд нь өрхийн тэргүүн хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн өрхийн гишүүн бөгөөд насанд хүрсэн хүн байна. Хэрвээ тухайн сууцанд нэгээс олон өрх амьдран сууж байвал төдий тооны өрхийн тэргүүн байна.

Хөдөлмөр

Оюуны болон биеийн хүчний ажлыг хамруулсан өргөн хүрээтэй ойлголт бөгөөд ажил эрхлэх чадамжийг ойлгоно.

Ажил эрхлэлт

Ажилтан болон ажил олгогчийн хооронд үүссэн эрх зүйн харилцаа буюу гэрээний үндсэн дээр хийгдэж буй үйл ажиллагааг ойлгоно.

Хөдөлмөрийн статистик

Хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн хэмжээ, бүтэц, тэдгээрт гарч буй өөрчлөлтийг тодорхойлох, дүн шинжилгээ хийхэд ашигладаг тоон мэдээллийн багц юм.

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа

Зах зээлд болон хувийн хэрэглээнд зориулж үйлдвэрлэсэн бараа, үйлчилгээг хамруулна. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бараа, үйлчилгээнд худалдах, солилцох, өөрийн аж ахуйд хэрэглэх зорилгоор боловсруулсан түүхий эд материал, зах зээлд нийлүүлж байгаа бүхий л бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, зах зээлд худалдах, өөртөө хэрэглэх зорилгоор өрхөд үйлдвэрлэж байгаа бараа, үйлчилгээг хамруулна. Энэ нь цалин хөлстэй болон цалин хөлсгүй, албан болон албан бус хэлбэртэй байж болно. Жишээлбэл, өөрийн өрхийн аж ахуйн бизнест цалин хөлсгүй оролцож буй хүнийг эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож байна гэж ойлгоно.

Эдийн засгийн бус үйл ажиллагаа

Хүүхэд, өндөр настан асрах, гэр цэвэрлэх, хоол үнд бэлтгэх зэрэг цалин хөлс, орлого олохгүй үйл ажиллагааг хамруулна. Үүнд:

- Гэр орон цэвэрлэх, хувцас, бусад нэхмэл, сүлжмэл эдлэл оёх, арчлах;
- Хувцас угаах, индүүдэх, гэр байшин, эд хогшил сэргээн засах;
- Хоол унд хийх, аяга таваг угаах;
- Хүүхэд асрах;
- Өвчтэй хүн, өндөр настан асрах;
- Гэрийнхээ хэрэгцээт зүйлийг худалдаж авах, дэлгүүр явах гэх мэт.

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)

Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд, тухайн цаг хугацаанд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, үйлчилгээ үзүүлэхэд ажиллах хүчээ нийлүүлж байгаа ажиллагч, нийлүүлэхэд бэлэн байгаа ажилгүй иргэдийг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам (ажиллах хүч)-ыг эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан нь тодорхойлогдох ажиллагч болон ажилгүй иргэдийг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам

Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд хамаарагдахгүй хөдөлмөрийн насны нийт хүн ам болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн ам, хөдөлмөрийн наснаас дээш насны хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амд хөдөлмөрийн нөхцөл, онцлогоос шалтгаалан тэтгэврийн наснаас өмнө тэтгэвэр, тэтгэмж тогтоолгосон хүн ам, хөдөлмөрийн чадвараа зургаан сараас дээш хугацаагаар түр болон бүрэн алдсан иргэн, хөдөлмөрийн насны өдрөөр суралцагч, хүндэтгэх ба хүндэтгэх бус шалтгаанаар хөдөлмөр эрхлээгүй болон хөдөлмөрийн насанд хүрээгүй хүн амыг хамруулна. Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам, эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам гэж хоёр ангилна.

Эдийн засгийн байнгын идэвхгүй хүн ам

Урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд эрхэлсэн үндсэн үйл ажиллагаагаараа эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд тооцогдохгүй (ажиллагч болон ажилгүй иргэнд хамаарахгүй) хүн амыг, тухайлбал оюутан, сурагч, гэрийн ажилтай болон өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам

Сүүлийн долоо хоногт сургуульд суралцаж байгаа, гэрийн ажилтай, өндөр насны тэтгэвэр тогтоолгосон болон өндөр настай, хөгжлийн бэрхшээлтэй зэрэг шалтгаанаар тухайн хугацаанд ажиллагч болон ажилгүй иргэдийн алинд ч хамаарахгүй хүн амыг хамруулна.

Ажиллагч

Ажиллагч гэдэг нь цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд оролцож, хөдөлмөр эрхлэлтийн аль нэг статуст хамрагдаж буй иргэнийг ойлгоно. Цалин хөлс, орлого олох зорилгоор эдийн засгийн үйл ажиллагаанд сүүлийн долоо хоногт нэгээс дээш цагаар оролцсон бол ажиллагч гэж үзнэ.

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статус

Эдийн засгийн үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа тухайн хүний ажиллаж байгаа байгууллага, бусад хүмүүстэй харьцах эрх мэдэл, ажил үүрэг, хүлээх хариуцлагаар тодорхойлогдоно.

Цалин хөлстэй ажиллагч

Хөдөлмөрийн болон ажил гүйцэтгэх, хөлсөөр ажиллах гэрээ байгуулан эсхүл аман гэрээ болон хоёр талын тохиролцоогоор ажилладаг, хөдөлмөрийн харилцаа нь Хөдөлмөрийн тухай хууль, Иргэний хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулагддаг, ажил олгогчдод ажил, үйлчилгээ үзүүлснийхээ төлөө мөнгөн ба мөнгөн бус хэлбэрээр цалин хөлс авдаг иргэнийг хэлнэ.

Ажил олгогч

Эдийн засгийн үйл ажиллагаатай холбоотой шийдвэрийг бие даан гаргаж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнээс олсон ашиг буюу ашиг олох боломжоос шууд хамаарах бизнестээ урт хугацаагаар нэг буюу түүнээс дээш ажилтныг хөдөлмөрийн болон бусад гэрээ, тохиролцооны үндсэн дээр авч ажиллуулж буй эзэн, байгууллагын удирдлагыг хэлнэ.

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч

Дангаараа буюу бусадтай хамтран өөрийн багаж, тоног төхөөрөмж, бусад материалыг ашиглан эдийн засгийн үйл ажиллагааг хараат бусаар явуулж, урт хугацаагаар ажилтан авч ажиллуулдаггүй (харин богино хугацаагаар түр авч ажиллуулж болно), бизнесийнхээ үйл ажиллагаанд нөлөөлөх шийдвэрийг бие даан гаргадаг иргэнийг хэлнэ.

Мал аж ахуй эрхлэгч

Жилийн дөрвөн улирлын туршид өөрийн мал аж ахуйг эрхэлж, түүний бүтээгдэхүүн, ашиг шимээр орлого олж, амьжиргааны эх үүсвэрээ хангаж буй иргэнийг хэлнэ.

Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч

Мал аж ахуйгаас бусад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ, аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд цалин хөлсгүй оролцон, хувийн хэрэглээгээ хангаж буй тухайн өрхийн гишүүн болон тухайн өрхөд хамт амьдрахгүйгээр аж ахуй эрхлэх үйл ажиллагаанд нь оролцож байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажил хайгч иргэн

Ажилгүй эсхүл ажилтай боловч ажлын нөхцлөө сайжруулах, нэмэлт орлого олох зорилгоор ажил хайж байгаа иргэнийг хэлнэ.

Ажилгүй иргэн

Тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

а/ “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;

б/ “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;

в/ “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зуучлах төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

Урт хугацаагаар ажилгүй байгаа иргэн

Зургаан сар буюу түүнээс дээш хугацаагаар хөдөлмөр эрхлээгүй, ажилгүй иргэнийг хэлнэ.

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар

Тухайн хүний ажиллаж байгаа ажлын байр, үйлдвэрийн газар, байгууллагын үйлдвэрлэдэг үндсэн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний төрлөөр тодорхойлогдоно. Олон Улсын Стандарт ангилал 4-т нийцүүлэн боловсруулсан “Эдийн засгийн бүх төрлийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал”-ыг ашиглана.

Ажил мэргэжлийн ангилал

“Ажил” гэж ажил мэргэжлийн ангиллын статистик нэгж болох нэг ажлын байр буюу нэг хүний хийж гүйцэтгэх зорилт даалгавар, үүрэг хариуцлагын нэгдэл.

“Нэгж” буюу нэг хүн гэдэгт ажил олгогч, ажилтан, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч аль аль нь орно. Ажил (ажлын байр) гэдэгт албан тушаалыг хамруулан ойлгоно.

“Мэргэжил” гэж тухайн төрлийн үйл ажиллагааны хүрээнд тодорхой даалгавар, хариуцлагыг биелүүлэх ажилтны чадвар юм.

Ажил мэргэжил

Үндсэн зорилт, даалгавар, үүрэг хариуцлага нь дээд зэргээр адилсах шинж чанар, агуулгатай болсон ажлын багц нь ажил мэргэжил юм.

Үндсэн үйл ажиллагаа

Тухайн хүн хоёр болон түүнээс дээш төрлийн ажлыг хөлсөөр болон хувиараа эрхэлж байгаа бол тухайн хугацаанд хамгийн их цаг зарцуулсан эсхүл хамгийн их орлого олсон ажлыг хэлнэ.

Үндсэн ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлыг тодорхойлно. Хэрвээ тухайн хүн зөвхөн нэг л ажил эрхэлдэг бол түүнийг үндсэн ажилд тооцно.

Давхар ажил

Тухайн хугацаанд (сүүлийн долоо хоног, сүүлийн 12 сард) нэгээс олон ажил цалинтай болон хувиараа эрхэлж байгаа бол ач холбогдол болон цалин хөлсний хэмжээ, ажиллаж байгаа цагаас нь хамааруулан үндсэн ажлаас бусад ажлыг давхар ажил гэж ойлгоно.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт

Тухайн хугацааны үндсэн үйл ажиллагаандаа ажлын цагийн тогтоосон доод хязгаараас бага цагаар ажилладаг, эсхүл нэмэлт цагаар ажиллах хүсэлтэй бөгөөд ажиллахад бэлэн байгаа, түүнчлэн тухайн хүний эзэмшсэн мэргэжил ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй, бүтээмж доогуур байхыг хэлнэ.

Цалин хөлс

Мөнгөн болон биет хэлбэрээр авч байгаа хөлс, урамшуулал, гарын мөнгө, ашиг орлогын хувь, илүү цаг ажилласны мөнгө, ажил олгогчоос хангаж байгаа хоол хүнс, байрыг цалин хөлсөд хамааруулна.

Бичиг үсгийн мэдлэг

Аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг, энэ чадвар нь тодорхой хугацаа өнгөрсөн ч хадгалагдаж үлдсэн хүнийг бичиг үсэг мэддэг гэж үзнэ. Харин аль нэг хэлээр (бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран) хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаггүй, түүнчлэн унших, бичих чадвараа тодорхой хугацааны дараа алдсан хүнийг бичиг үсэг мэддэггүй гэж үзнэ. Мөн уншдаг боловч бичиж чаддаггүй, өөрөөр хэлбэл унших, ойлгох, бичих чадварын аль нэгийг эзэмшээгүй тохиолдолд бичиг үсэг мэддэггүй гэж ойлгоно.

Албан ёсны хөдөлмөр эрхлэлтийн бүртгэлд бүрэн хамрагдаагүй иргэн

Хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик болон захиргааны бүртгэл, албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн орлогын албан татварын талаарх мэдээлэлд хамрагдаагүй иргэнийг хэлнэ.

Нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй хүн ам

“Нийгмийн даатгалын тухай” Монгол Улсын хуулийн холбогдох заалтын дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, эрүүл мэнд, ажилгүйдэл, үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний даатгалд хамрагдаагүй хүн ам багтана.

Хөдөө аж ахуйн бус ажил, үйлчилгээ

Газар тариалан, ойн аж ахуй, мал аж ахуй, шавьж үржүүлгийн ажил, хөдөө аж ахуйн бүтээгдэхүүний анхан шатны боловсруулалт, хадгалалт, үйлдвэрлэлт, тээвэрлэлт, хөдөө аж ахуйн машин, техникийн ашиглалт, засвар үйлчилгээнээс бусад ажил үйлчилгээг хамруулна.

Аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй

Холбогдох хуулийн дагуу хоршоо, нөхөрлөл, компанийн хэлбэрээр аж ахуй эрхэлдэггүй, өрхийн нэг гишүүн эсвэл түүнээс дээш тооны өрхийн гишүүний эзэмшилд байдаг, тухайн өрх дангаараа эсвэл бусад өрхтэй хамтран эзэмшдэг үйлдвэрлэлийнхээ зарим хэсгийг зах зээлд борлуулдаг (бараа солилцоо хийдэг), аж ахуйн зохион байгуулалтад ороогүй өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний нэгжийг хэлнэ.

Жинхэнэ ажилласан цаг

Тайлант хугацаанд, урт болон богино хугацааны туршид бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх болон үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааг гүйцэтгэхэд зарцуулсан хугацаа юм. Үндэсний тооцооны системийн хүрээнд бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэхэд зарцуулсан үйл ажиллагааны жинхэнэ ажилласан цагт дараах цагуудыг ойлгоно. Үүнд:

- Шууд цаг: Ажлын үүрэг, даалгаврыг гүйцэтгэхэд зарцуулсан цаг;
- Хамааралтай цаг: Бүтээлч үйл ажиллагааг дэмжих, өргөжүүлэхэд зарцуулах цаг;
- Ашиглаагүй цаг: Ажлын байран дээрээ байгаа боловч техникийн саатлаас тухайлбал, гэрэл тасрах, интернетийн шугам тасрах, машин техник эвдрэх, осол гаргах зэрэг шалтгаанаар ажиллаж чадахгүй байх цаг;
- Амрах цаг: Зан заншил, хэм хэмжээ тогтоосон гэрээний дагуу эсвэл улс үндэстний нөхцөл байдалтай холбоотойгоор мөргөл үйлдэх, түр амс хийх, кофе цай уух, хүч сэлбэх зэрэг богино хугацааны амралтад зориулсан цагийг хамруулан ойлгоно.

Байнгын ажлын цаг

Тухайн үе буюу богино хугацаанд жинхэнэ ажилласан цаг байна. Тухайн үе буюу богино хугацаа гэдэгт 7 хоног, цаашилбал ажиглалтын хугацаа нь их байгаа тохиолдолд сар, улирал, жил байж болно. Эдгээрийг харьцуулахын тулд тухайн үеийн богино хугацаа гэж авч үздэг.

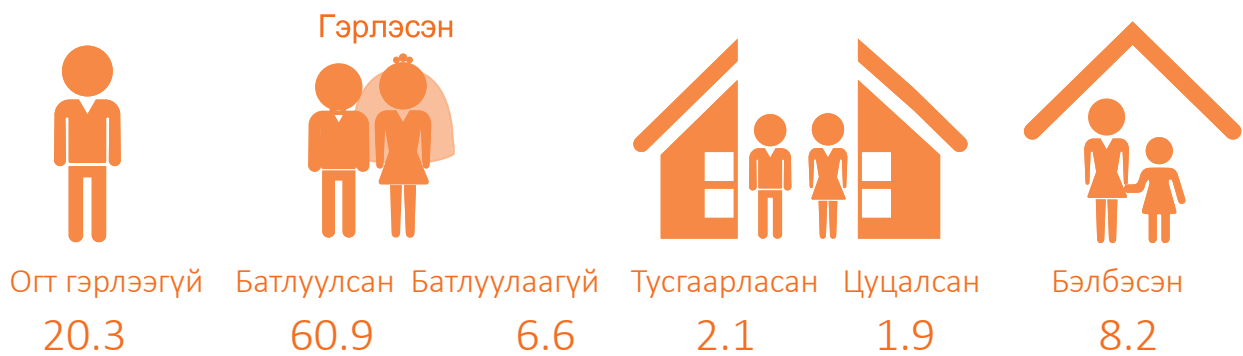

БҮЛЭГ II

ХҮН АМ ЗҮЙН БОЛОН ӨРХИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТҮҮД

18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал

2.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Энэ бүлэгт 2017 оны дөрвөн улирлын турш (2017 оны 1 дүгээр сараас оны 12 дугаар сарыг дуустал) нийт 1068 нэгжийн 12816 өрхөөс цуглуулсан АХС-ны мэдээлэл, түүн дээр үндэслэн тооцсон өрх, хүн амын талаарх үндсэн үзүүлэлтийг танилцуулж байна. Түүвэрлэлтийн загварын дагуу анхан шатны түүврийн нэгжийн хамралтын түвшин 100.0 хувь байна.

ҮСХ-ноос энэхүү судалгааны тоо мэдээ, үр дүнг улирал тус бүрээр болон бүтэн жилээр нэгтгэн боловсруулдаг.

2.2. ӨРХ, ХҮН АМ

2017 оны байдлаар манай улсын нийт хүн ам 3177.9 мянга, нийт өрх 885.6 мянга байна. Нийт хүн амын 223.7 (7.0%) мянга нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур амьдарч байна. Эдгээр хүмүүс нь нийт өрхийн 15.8 хувь буюу 139.5 мянган өрхийн гишүүд байна.

Хүснэгт 2.1. Өрх, хүн ам, өрхөөс гадуур байгаа хүн ам, бүсээр

Бүс	Өрх		Нийт хүн ам		Үүнээс:	
	Тоо	%	Тоо	%	Өрхөд байгаа	Өрхөөс гадуур байгаа
Баруун	106.0	12.0	400.7	12.6	347.9	52.8
Хангайн	174.5	19.7	593.6	18.7	530.0	63.7
Төвийн	152.1	17.2	504.3	15.9	453.0	51.3
Зүүн	66.8	7.5	216.3	6.8	200.5	15.7
Улаанбаатар	386.2	43.6	1 463.0	46.0	1 422.8	40.2
Дүн	885.6	100.0	3 177.9	100.0	2 954.2	223.7

Манай улсын нийт өрхийн 66.0 хувь нь хот, суурин газарт, 34.0 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байгаа бөгөөд нийт өрхийн 43.6 хувь нь нийслэл Улаанбаатар хотод байна. Харин хүн амын тоог бүс нутгаар авч үзвэл нийт хүн амын 46.0 хувь нь нийслэл хотод, 18.7 хувь нь Хангайн, 15.9 хувь нь Төвийн, 12.6 хувь нь Баруун, 6.8 хувь нь Зүүн бүсэд тус тус амьдарч байна (Хүснэгт 2.1).

6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдийн тоог хот, хөдөөгөөр болон бүс нутгаар тооцож Хүснэгт 2.2-т харууллаа.

Судалгааны тархаалтын тооцоогоор 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөсөө гадуур амьдарч байгаа өрхийн гишүүнтэй 139.5 мянган өрхийн гишүүдийн бараг хоёр хүний нэг нь 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөсөө гадуур амьдарч байна гэсэн дүн гарч байна.

Хүснэгт 2.2. 6 сараас дээш хугацаагаар өрхөөс гадуур байгаа гишүүдтэй өрх, байршлаар, бүсээр

Байршил/Бүс	Өрх	Өрхийн гишүүд	Өрхөөс гадуур амьдарч байгаа хүн	Үүнээс:		
				Суралцаж байгаа	Ажиллаж байгаа	Бусад
Хот	62 464	200 879	101 392	43 605	32 370	25 417
Хөдөө	77 029	254 388	122 346	81 166	29 019	12 161
Баруун	32 574	118 033	52 840	37 094	12 147	3 599
Хангайн	40 509	123 998	63 655	32 512	15 912	15 231
Төвийн	32 769	102 499	51 323	32 442	11 853	7 028
Зүүн	10 907	38 296	15 726	9 869	3 384	2 473
Улаанбаатар	22 734	72 441	40 194	12 854	18 093	9 247
Дүн	139 493	455 267	223 738	124 771	61 389	37 578

Тухайн өрхийн гишүүн боловч 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа нийт гишүүдийн 28.5 хувь нь Хангайн, 23.6 хувь нь Баруун, 22.9 хувь нь Төвийн, 7.0 хувь нь Зүүн бүсэд, 18.0 хувь нь нийслэл хотын өрхөд харьяалалтай байгаа ба тэдгээрийн 124.7 (55.8%) мянга нь сургууль, сургалтанд суралцаж, 61.4 (27.4%) мянга нь хөдөлмөр эрхэлж, 37.6 (16.8%) мянга нь бусад шалтгааны улмаас өөрийн өрхөөс гадуур амьдарч байна.

1 дүгээр бүлэгт дурьдсаны дагуу судалгааны үр дүнд нийтийн байранд амьдрагчид, байнгын орон гэргүй хүмүүс болон 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг хамруулаагүй болно. Иймээс судалгаанд хамрагдсан өрхийн ам бүлийн тоонд өрхийн түр эзгүй байсан гишүүдийг оруулаагүйгээс шалтгаалж өрхийн ам бүлийн дундаж тоо нь доогуур гарсан байна.

Нийт өрхийн 11.7 хувийг нэг ам бүлтэй, 3.4 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна. 3-4 ам бүлтэй өрх нийт өрхийн 20.0-23.7 хувь буюу нийтдээ 43.7 хувийг эзэлж байна.

Түр эзгүй байгаа гишүүдийг оруулахгүй тооцсон өрхийн ам бүлийн дундаж тоо Баруун бүсэд 3.8 байгаа нь улсын дундаж болон бусад бүс нутгаас өндөр байна. Мөн энэ бүсийн нийт өрхийн 5.5 хувийг долоо ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрх эзэлж байна (Хүснэгт 2.3).

Хүснэгт 2.3. Өрхийн бүтэц, ам бүл, байршил, бүсээр, хувиар

Өрхийн ам бүлийн тоо	Улсын дүн	Байршил			Бүс			
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
1	11.7	10.6	13.8	9.9	16.4	15.2	13.5	8.6
2	18.9	18.2	20.2	16.4	19.5	22.4	18.8	18.0
3	20.0	20.2	19.6	18.1	20.6	20.2	20.0	20.1
4	23.7	25.0	21.2	22.6	21.9	21.3	22.5	25.8

5	15.1	15.2	14.9	17.2	13.0	12.6	15.7	16.3
6	7.2	7.3	7.0	10.3	5.9	5.9	6.2	7.5
7	2.1	2.3	2.0	3.4	1.7	1.3	2.3	2.4
8+	1.3	1.2	1.3	2.1	1.0	1.1	1.0	1.3
Дүн	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Түр эзгүй байгаа өрхийн гишүүдийг оруулаагүй өрхийн ам бүлийн дундаж тоо	3.5	3.5	3.4	3.8	3.3	3.2	3.4	3.6

Судалгаагаар нийт өрхийн 22.1 хувь, үүнээс хотын өрхийн 25.0 хувь, хөдөөгийн өрхийн 16.6 хувь нь эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд байна. Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувийн жинг ам бүлийн тоо болон хот, хөдөөгөөр *Хүснэгт 2.4*-т харуулав.

Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхүүд гол төлөв цөөн ам бүлтэй байгаагаас өрхийн ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хэмжээ багасч байна. Тухайлбал, нэг ам бүлтэй өрхийн 48.4 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байхад, 2-3 ам бүлтэй өрхийн 23.2-32.3 хувь, 4-6 ам бүлтэй өрхийн 10.2-12.5 хувь, 7 ба түүнээс дээш ам бүлтэй өрхийн 12.0-15.1 хувийг эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх эзэлж байна. Хот, суурин газарт эмэгтэй өрхийн тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь хөдөө орон нутгийнхаас харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 2.4 **Нийт өрхөд эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхийн эзлэх хувь, ам бүл, байршлаар**

Өрхийн ам бүлийн тоо	Эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх		
	Бүгд	Хот	Хөдөө
1	48.4	51.3	44.3
2	32.3	38.4	22.0
3	23.2	27.2	15.5
4	12.5	14.6	7.9
5	10.2	12.6	5.7
6	10.3	13.4	4.1
7	12.0	14.3	7.2
8+	15.1	19.7	6.4
Улсын дундаж	22.1	25.0	16.6

Улсын хэмжээнд нийт өрхийн 746.6 (84.3%) мянган өрхийн гишүүдийн хэн нэг нь ямар нэгэн ажил хөдөлмөр эрхэлж байна. Улсын хэмжээнд нийт ажиллагчдын 345.5 (27.9%) мянга нь 4 ам бүлтэй өрхийн гишүүн байгаа бөгөөд тэдгээрийг өрхөд ажиллаж буй хүнээр авч үзэхэд ажил эрхэлдэг 2 хүнтэй өрх 54.2 хувь, ажил эрхэлдэг 1 хүнтэй өрх 36.8 хувь, ажил эрхэлдэг 3 хүнтэй өрх 7.8 хувь, өрхийн бүх гишүүд ажилладаг 4 ам бүлтэй өрх 1.2 хувийг эзэлж байна (*Хүснэгт 2.5*-аас харна уу).

Хүснэгт 2.5 Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрх, өрхийн ам бүл, өрхөд ажил эрхэлж байгаа хүнээр

Өрхийн ам бүл	Ажил эрхэлдэг иргэнтэй өрх	Үүнээс:				Ажиллагчид
		Ажил эрхэлдэг 1 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 2 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 3 хүнтэй өрх	Ажил эрхэлдэг 4, түүнээс дээш хүнтэй өрх	
1	52 243	100.0	-	-	-	52 243
2	115 274	53.0	47.0	-	-	169 492
3	160 474	42.7	48.8	8.5	-	265 993
4	199 232	36.8	54.2	7.8	1.2	345 454
5	129 269	34.1	55.2	8.1	2.6	232 035
6	60 751	38.2	47.8	11.2	2.8	108 743
7	18 423	30.9	44.8	13.3	11.0	38 562
8+	10 964	23.9	42.8	17.1	16.2	25 812
Дүн	746 630	44.3	47.4	6.8	1.5	1 238 333

Хүснэгт 2.6 Ажилгүй иргэнтэй өрх, өрхийн ам бүл, өрхөд ажилгүй байгаа хүнээр

Өрхийн ам бүл	Ажилгүй иргэнтэй өрх	Үүнээс:				Ажилгүй иргэд
		Ажилгүй 1 хүнтэй өрх	Ажилгүй 2 хүнтэй өрх	Ажилгүй 3 хүнтэй өрх	Ажилгүй 4, түүнээс дээш хүнтэй өрх	
1	4 004	100.0	-	-	-	4 004
2	10 268	96.1	3.9	-	-	10 672
3	20 642	92.2	7.5	0.3	-	22 326
4	29 571	87.9	11.6	0.5	-	33 301
5	20 453	82.2	15.9	1.7	0.2	24 543
6	11 557	75.8	18.6	5.6	-	15 006
7	3 360	80.6	16.1	3.3	-	4 122
8+	3 556	69.2	20.7	7.2	2.9	5 118
Дүн	103 411	86.7	11.7	1.5	0.1	119 092

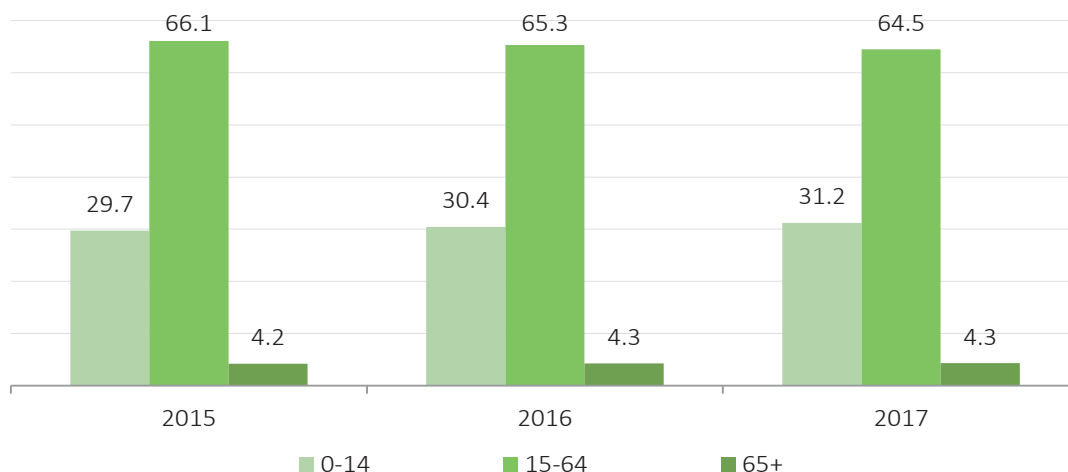
Хүснэгт 2.6-аас харахад улсын хэмжээнд ажилгүй иргэнтэй өрхийн 29.6 (28.6%) мянга нь 4 ам бүлтэй байна. Эдгээр өрхийн 87.9 хувьд нь тухайн өрхийн нэг хүн ажилгүй, 11.6 хувьд нь 2 хүн ажилгүй, 0.5 хувьд нь 3 хүн нь ажилгүй байгаа бол өрхийн бүх гишүүд нь ажилгүй өрх байхгүй гэсэн дүр зураг харагдаж байна.

2.3. ХҮН АМЫН НАС, ХҮЙСИЙН БҮТЭЦ

Хүн амын насны бүтцийг сүүлийн 3 жилийн судалгааны дүнгээр *Зураг 2.1*-д харуулав.

Судалгааны дүнгээр нийт хүн амын 31.2 хувийг 0-14 насны хүүхэд эзэлж байгаа нь өмнөх оныхоос 0.8 пунктээр өссөн бол 64.5 хувийг 15-64 насны хүн ам эзэлж байгаа нь өмнөх оныхоос 0.8 пунктээр буурсан байна. 65 ба түүнээс дээш насны хүн ам 4.3 хувийг эзэлж, өмнөх оны түвшинд байна.

Зураг 2.1. Хүн амын насны бүтэц, АХС-ны сүүлийн 3 жилийн дүнгээр

2.4. ХҮН АМ ЗҮЙН АЧААЛАЛ

Хөдөлмөрийн насны бүс хүн амын нийгэмд үзүүлэх ачааллыг хүн ам зүйн ачаалал гэж үздэг. Хүн ам зүйн ачааллыг 15 хүртэлх насны хүүхэд болон 65 ба түүнээс дээш насны хүн амын тооны нийлбэрийг 15-64 насны хүн амын тоонд харьцуулж тодорхойлох бөгөөд судалгааны дүнгээр хөдөлмөрийн насны 100 хүнд хөдөлмөрийн насны бүс 55 хүн ногдож байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад хоёр хүнээр нэмэгджээ. Өөрөөр хэлбэл, хөдөлмөрийн насны хүн амын тэжээх хүний тоо нэмэгдсэн гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 2.7. Хүн ам зүйн ачаалал, бүсээр

Хүн ам зүйн ачаалал	Бүгд	Бүс				
		Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
Хүүхэд (0-14)	45.9	50.4	45.2	45.0	46.3	45.3
Хөгшид (65+)	6.1	5.6	6.1	6.4	6.0	6.0
Улсын дундаж	52.0	56.0	51.3	51.4	52.3	51.3

Хүснэгт 2.7-д хүн ам зүйн ачааллыг бүс нутгаар харуулсан бөгөөд хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох ачаалал Баруун болон Зүүн бүсэд улсын дунджаас 0.3-4.0 пунктээр дээгүүр байгаа бол Хангайн, Төвийн бүс болон Улаанбаатар хотод улсын дунджаас 0.6-0.7 пунктээр доогуур байна.

2.5. ГЭРЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгаагаар олон улсын аргачлалын дагуу 15, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг ч манай улсын хуульд нийцүүлэн 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг гэрлэсэн /батлуулсан, батлуулаагүй/, огт гэрлээгүй, тусгаарласан, цуцалсан, бэлбэсэн гэсэн 6 бүлгээр авч үзэв.

Хүснэгт 2.8. 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдал, байршлаар, хувиар

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Огт гэрлээгүй	20.3	23.3	17.1	24.1	18.6	21.9	13.9
Гэрлэсэн:							
- Батлуулсан	60.9	63.6	58.6	61.4	54.7	67.8	67.3
- Батлуулаагүй	6.6	6.4	6.7	7.6	7.7	4.3	4.6
Тусгаарласан	2.1	1.4	2.8	1.6	3.1	1.0	1.9
Цуцалсан	1.9	1.4	2.5	1.4	3.2	1.1	1.2
Бэлбэсэн	8.2	3.9	12.3	3.9	12.7	3.9	11.1
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны хүн ам	2 065 736	990 069	1 075 667	651 204	736 193	338 865	339 474
Гэрлэсэн хүн	1 395 773	693 335	702 438	449 248	458 752	244 087	243 686

Монгол Улсын 18, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 67.5 хувь нь гэрлэсэн, 20.3 хувь нь огт гэрлээгүй, 8.2 хувь нь бэлбэсэн хүмүүс байна.

2.6. БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН, БИЧИГ ҮСГИЙН МЭДЛЭГ

Судалгаагаар хүн амын эзэмшсэн боловсролын түвшин, сургуульд хамрагдалт, бичиг үсгийн мэдлэгийн талаарх мэдээллийг цуглуулсан.

Судалгаанд хамрагдсан 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтыг тодорхойлохын тулд “энгийн захиа уншиж, бичиж чадах уу” гэж асууж, энгийн бичиг, захиаг уншиж, бичиж чадаж байвал бичиг үсэг тайлагдсанд тооцсон болно. Харин зөвхөн өөрийнхөө нэрийг унших эсвэл тоо уншиж чаддаг боловч бичиж чаддаггүй бол тэр хүнийг бичиг үсэг тайлагдсанд тооцоогүй. Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэг тайлагдалтын хувийг 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын дунд бичгийн төрөл, хэлбэрээс үл хамааран, өдөр тутмын амьдралын тухай хамгийн энгийн богино өгүүлбэрийг уншиж, ойлгож, бичиж чаддаг хүний эзлэх хувиар тодорхойлов.

Хүн ам, орон сууцны 2010 оны тооллогоор хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 98.3 хувь байсан бол 2017 оны судалгаагаар хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 99.0% болж 0.7 пунктээр өссөн байна.

15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин хөдөөд 98.2 хувь байхад хотод (99.3%) буюу үүнээс 1.1 пунктээр дээгүүр байна. (Хүснэгт 2.9).

Хүснэгт 2.9. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/бүс	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Хот	99.3	99.1	99.5
Хөдөө	98.2	97.9	98.5
Баруун	98.2	97.8	98.6
Хангайн	98.8	98.7	98.9
Төвийн	98.7	98.4	99.0
Зүүн	97.7	97.6	97.7
Улаанбаатар	99.5	99.2	99.7
Улсын дүн	99.0	98.7	99.2

Хүснэгт 2.10-аас харахад улсын хэмжээнд 35-64 насны эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин 99.0-өөс дээш хувьтай байна. Харин хот, хөдөөгийн буюу байршлын хувьд насны бүлгээр авч үзэхэд хотод 15-64 насны бүлэгт 99.0 хувиас дээш байгаа бол хөдөөд 99.0 хувиас доош / 96.3%-98.6% / хувьтай байна.

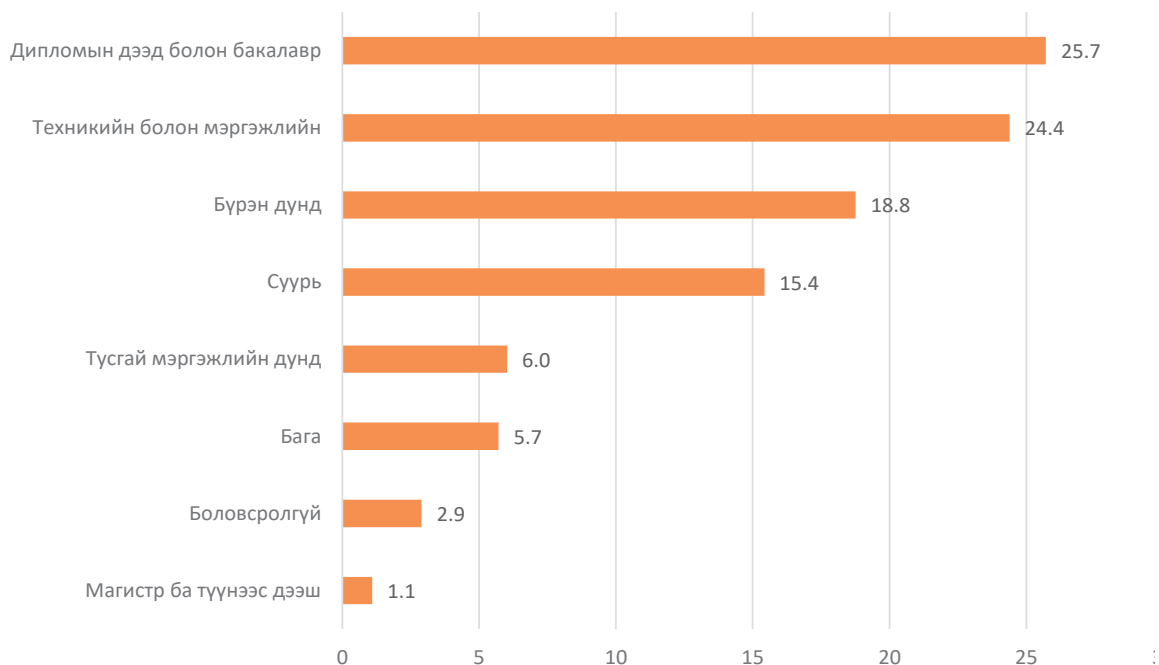
Хүснэгт 2.10. 15, түүнээс дээш насны хүн амын бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын дүн			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15 – 24	99.1	98.7	99.5	99.3	98.8	99.7	98.7	98.4	98.9
25 – 34	98.5	97.9	98.9	99.1	98.7	99.4	97.1	96.3	97.8
35 – 44	99.1	98.9	99.4	99.3	99.0	99.6	98.7	98.5	98.9
45 – 54	99.3	99.2	99.5	99.7	99.7	99.6	98.7	98.3	99.1
55 – 64	99.3	99.3	99.2	99.7	99.7	99.7	98.5	98.6	98.3
65+	98.2	98.5	98.0	98.7	99.1	98.3	97.1	97.1	97.2
Дүн	99.0	98.7	99.2	99.3	99.1	99.5	98.2	97.9	98.5

15, түүнээс дээш насны хүн амын бараг арван хүн тутмын гурав нь дээд боловсролтой, таван хүн тутмын нэг нь техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байна. Үүнээс үзэхэд манай хүн амын сургууль хамрагдалт, тэр дундаа тодорхой мэргэжил эзэмших түвшний боловсрол эзэмшилт өндөр байна.

Зураг 2.2. 15, түүнээс дээш насны хүн ам, боловсролын түвшнээр, хувиар

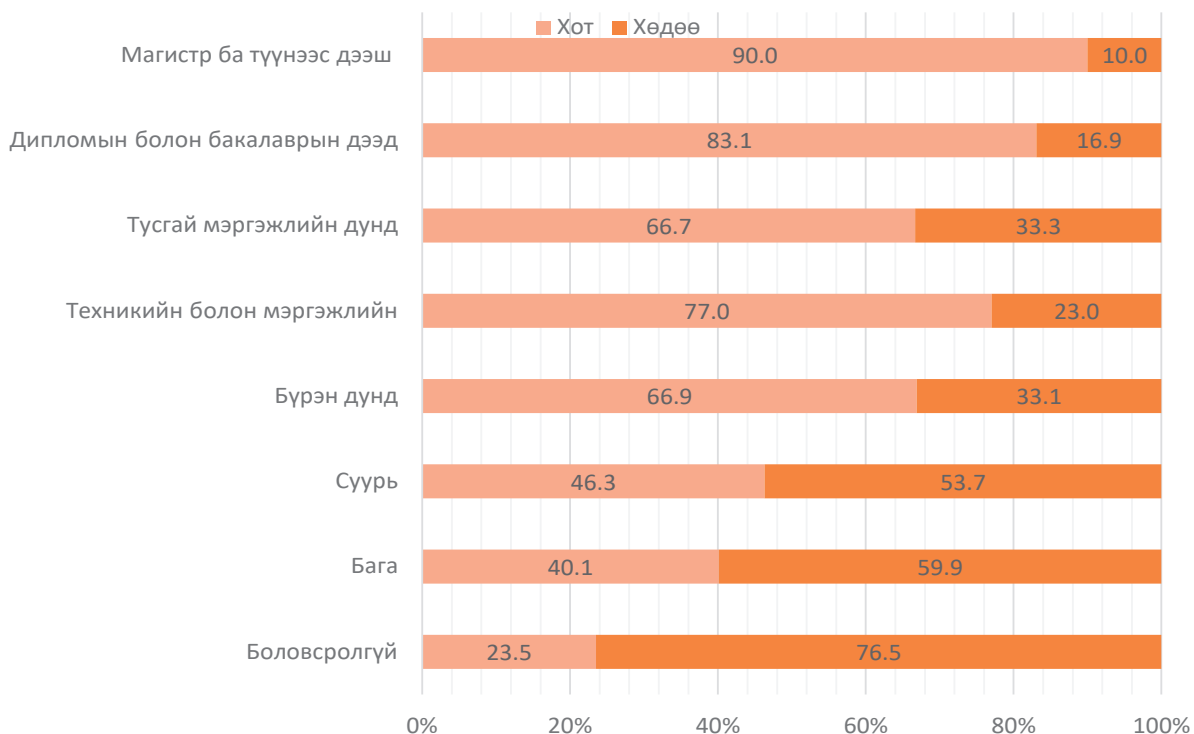
Боловсролын түвшинг хүйсээр нь авч үзэхэд бүрэн дундаас доош боловсролтой хүмүүсийн дунд хүйсийн ялгаа бага, ойролцоо байгаа боловч боловсролын түвшин өсөхийн хирээр эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс илүү өндөр болж байна. Бүрэн дунд, тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой эмэгтэйчүүдийн нийт дүнд эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (1.5-9.1 пунктээр илүү) байхад, харин техникийн болон мэргэжлийн боловсрол эзэмшсэн эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй өндөр (11.4 пунктээр илүү) байна (Хүснэгт 2.11).

Хүснэгт 2.11. 15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршил, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд			Хот		Хөдөө	
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	7.9	9.0	6.8	3.2	2.4	20.1	16.3
Бага	2.1	2.1	2.1	1.2	1.3	3.9	3.8
Суурь	14.0	14.9	13.2	10.5	9.0	23.4	22.0
Бүрэн дунд	18.8	18.0	19.5	18.3	19.1	17.1	20.4
Техникийн болон мэргэжлийн	24.4	30.3	18.9	35.2	21.7	21.0	12.9
Тусгай мэргэжлийн дунд	6.0	3.9	8.0	3.5	8.2	4.7	7.5
Дипломын болон бакалаврын дээд	25.7	21.0	30.1	27.0	36.4	9.5	16.7
Магистр ба түүнээс дээш	1.1	0.8	1.4	1.1	1.9	0.3	0.4
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 220 413	1 069 852	1 150 561	703 456	782 657	366 397	367 903

Хүйсийн хувьд байршлаар нь хамгийн их хувийг эзэлж байгаа боловсролын түвшинг харахад хотын эрэгтэйчүүдийн 35.2 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байхад хөдөөгийн эрэгтэйчүүдийн 23.4 хувь нь суурь боловсролтой байна. Харин хотын эмэгтэйчүүдийн 36.4 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой байхад хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн 22.0 хувь нь суурь боловсролтой байна.

Зураг 2.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын боловсролын түвшин, байршлаар

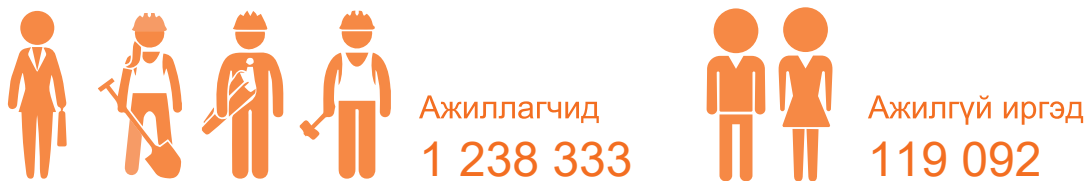

Боловсролын түвшинг байршлаар авч үзэхэд боловсролгүй, бага болон суурь боловсролтой хүн амын тоо хөдөөд хотынхоос их байхад бусад боловсролын түвшингийн хувьд хотод хөдөөгийнхнөөс өндөр байна. Энэ нь хотын хүн амын боловсролын түвшин хөдөөгийн хүн амаас өндөр байгааг харуулж байна.

БҮЛЭГ III

ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ

Хүн амын эдийн засгийн идэвх

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 61.1

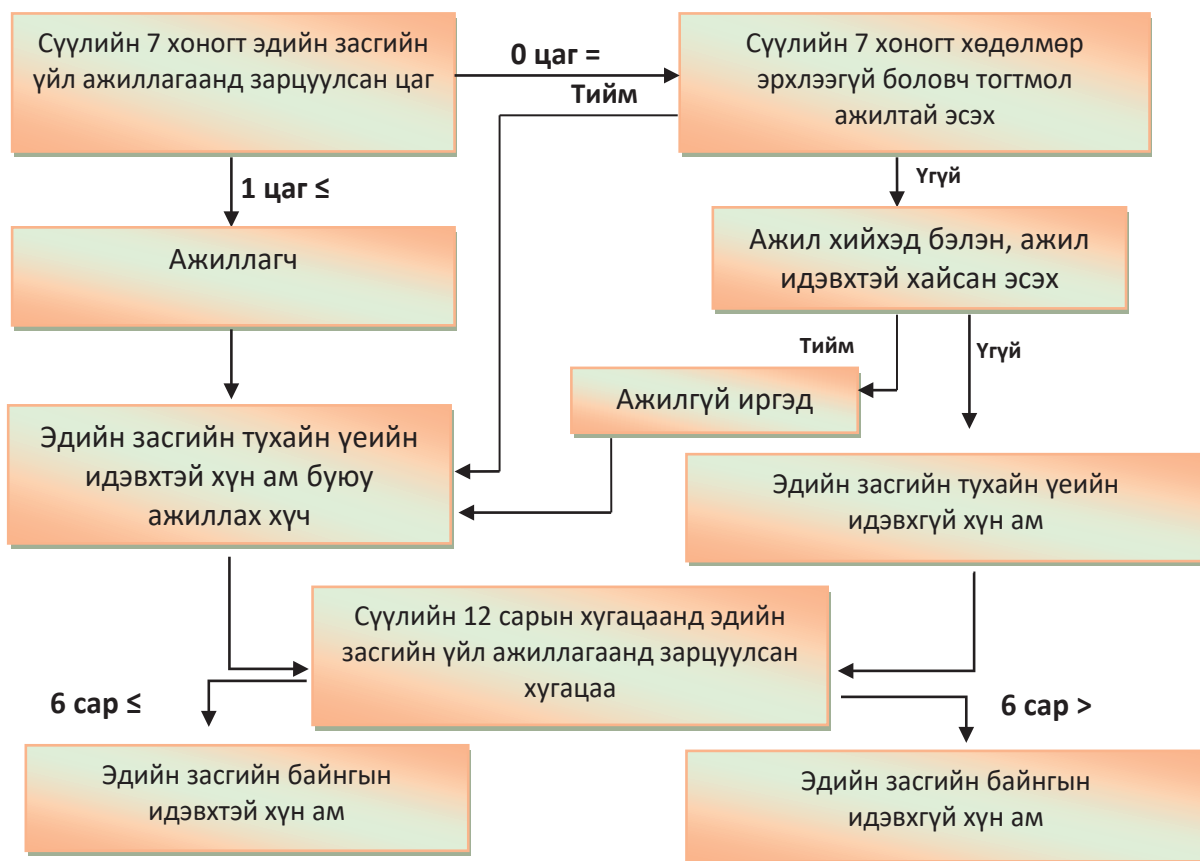
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 55.8

Ажилгүйдлийн түвшин 8.8

3.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Хөдөлмөрийн статистикт нийт хүн амыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь эдийн засгийн идэвхтэй болон идэвхгүй гэж ангилдаг. Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг сүүлийн 7 хоногт ажил эрхэлж байсан болон ажил эрхлээгүй боловч ажил эрхлэхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайсан, ажилгүй байсан хүн ам бүрдүүлдэг. Эдийн засгийн байнгын идэвхтэй хүн амд урт хугацаагаар буюу сүүлийн арван хоёр сарын хугацаанд үндсэн үйл ажиллагааны шинж байдлаараа ажиллаж байсан болон ажилгүй байсан хөдөлмөрийн насны хүн амыг хамруулна.

Эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй хүн амыг тодорхойлох схем

Хэдийгээр Монгол Улсад мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжоор хөдөлмөр эрхлэх насыг 16-59 нас гэж заасан боловч ажиллах хүчний судалгаанд хүн амын эдийн засгийн идэвхийг 15, түүнээс дээш насаар тооцсон нь олон улсын аргачлалд нийцүүлж, бусад улс орны мэдээлэлтэй харьцуулах боломжийг бүрдүүлж өгч байгаа юм.

3.2 ХҮН АМЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны дүнгээр 15, түүнээс дээш насны 2220.4 мянган хүн байгаагийн 1069.9 (48.2%) мянга нь эрэгтэй, 1150.6 (51.8%) мянга нь эмэгтэйчүүд байна. 15, түүнээс дээш насны нийт хүн амын 1357.4 (61.1%) мянга нь эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам байна.

Хүснэгт 3.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр

Байршил/Тухайн үеийн байдал	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	1 357 425	61.1	721 924	67.5	635 501	55.2
Ажиллагчид	1 238 333	55.8	652 673	61.0	585 660	50.9
Ажилгүй иргэд	119 092	5.3	69 251	6.5	49 841	4.3
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	862 988	38.9	347 928	32.5	515 060	44.8
15, түүнээс дээш насны хүн ам	2 220 413	100.0	1 069 852	100.0	1 150 561	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	818 625	55.1	434 834	61.8	383 791	49.0
Ажиллагчид	733 510	49.4	384 066	54.6	349 444	44.6
Ажилгүй иргэд	85 115	5.7	50 768	7.2	34 347	4.4
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	667 488	44.9	268 621	38.2	398 867	51.0
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1 486 113	100.0	703 455	100.0	782 658	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй хүн ам	538 800	73.4	287 090	78.4	251 710	68.4
Ажиллагчид	504 823	68.8	268 607	73.3	236 216	64.2
Ажилгүй иргэд	33 977	4.6	18 483	5.1	15 494	4.2
Тухайн үеийн идэвхгүй хүн ам	195 500	26.6	79 307	21.6	116 193	31.6
15, түүнээс дээш насны хүн ам	734 300	100.0	366 397	100.0	367 903	100.0
Улсын хэмжээнд						
АХОТ*		61.1		67.5		55.2
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		55.8		61.0		50.9
Ажилгүйдлийн түвшин		8.8		9.6		7.8
Хот						
АХОТ*		55.1		61.8		49.0
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		49.4		54.6		44.6
Ажилгүйдлийн түвшин		10.4		11.7		8.9
Хөдөө						
АХОТ*		73.4		78.4		68.4
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин		68.7		73.3		64.2
Ажилгүйдлийн түвшин		6.3		6.4		6.2

*АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн амын 1238.3 (91.2%) мянга нь ажиллагчид, харин 119.1 (8.8%) мянга нь ажилгүй иргэд байна. Нийт эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 60.3 хувь нь хот, суурин газарт, 39.7 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна.

3.3 АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ ОРОЛЦООНЫ ТҮВШИН

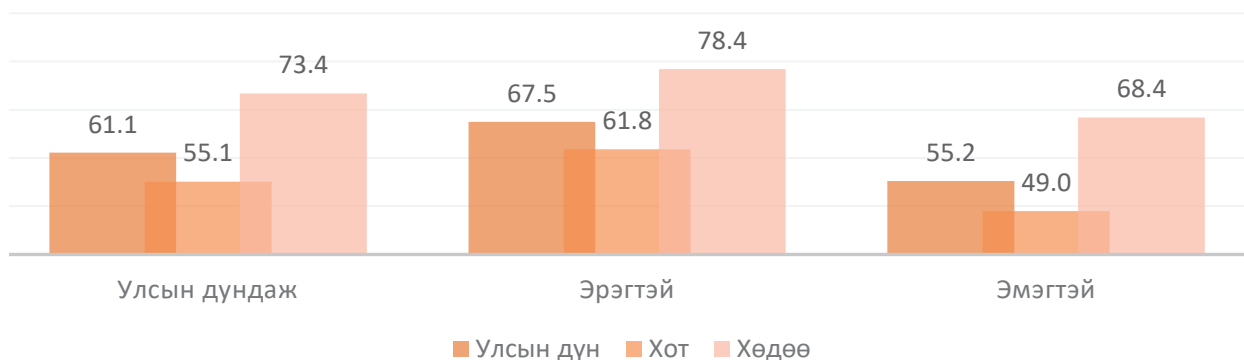
Ажиллагчид болон ажилгүй иргэдийн нийлбэр нь эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буюу ажиллах хүчийг бүрдүүлдэг бөгөөд эдгээр хүн амыг хөдөлмөрийн насны хүн амд харьцуулж ажиллах хүчний оролцооны түвшин (АХОТ)-г тодорхойлдог. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин нь тухайн улсын хөдөлмөрийн насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэх эсхүл ажлын байр хайх замаар хөдөлмөрийн зах зээлд идэвхтэй оролцож буй хувь хэмжээг илэрхийлдэг.

Энэ үзүүлэлт нь тухайн улс оронд бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ үйлдвэрлэхэд бэлэн байгаа хүний нөөцийн хэмжээ, бүтээгдэхүүнийг тодорхойлоход нөлөөлдөг хүчин зүйлсийг судлахад болон ажиллах хүчний нийлүүлэлтийн хэтийн тооцоо хийхэд чухал үүрэгтэй. Мөн хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлого боловсруулах, сургалтын хэрэгцээг тодорхойлох, нийгмийн хамгааллын тогтолцооны санхүүгийн төлөвлөлт хийхэд чухал мэдээлэл болох хөдөлмөр эрхлэх нийт хугацаа, эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд шинээр шилжин орогчид болон түүнээс хасагдах, тэтгэврийн насанд шилжигчдийн хувийг хүйсээр тооцоход ашигладаг.

Ажиллах хүчний түвшин болон оролцооны хэв маяг нь хөдөлмөр эрхлэх боломжууд болон орлогын эрэлт хэрэгцээнээс шалтгаалдаг хэдий ч хүн амын бүлэг хооронд ялгаатай байх талтай. Тухайлбал, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин насны бүлэг, гэр бүлийн байдал, боловсролын түвшний хувьд эрэгтэйчүүдийнхээс их ялгаатай байдаг. Түүнчлэн хот, хөдөөгийн хүн амын оролцооны түвшин ч гэсэн их зөрүүтэй байдаг.

Ажиллах хүчний 2017 оны судалгаагаар АХОТ улсын хэмжээнд 61.1 хувь байна. Байршлаар авч үзэхэд хот, суурин газарт 55.1 хувь, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 73.4 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм. Иймээс хотод АХОТ хөдөөгийнхөөс 18.3 пунктээр доогуур (эрэгтэйчүүдийнх 16.6 пунктээр, эмэгтэйчүүдийнх 19.4 пунктээр) байна. Хүйсээр авч үзэхэд эрэгтэйчүүдийн АХОТ ерөнхийдөө өндөр байгаа нь улсын хэмжээний түвшинд нөлөөлжээ.

Зураг 3.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршил, хүйсээр

3.3.1 Насны бүлэг дэх оролцооны түвшин

Насны бүлэг дэх АХОТ-г тооцсоноор хүн амын хөдөлмөрийн зах зээл өөрчлөлт, хөдөлгөөн насны бүлгээр хэрхэн өөрчлөгдөж буйг харах боломж бий болдог.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 15-19 насанд 10.0 хувь байсан бол 20-24 насанд даруй өсч 49.8 хувьд хүрч, 25-29 насанд 74.3 хувь, 30-44 насны бүлэгт 80.7-84.2 хувь болж өссөн байна. Харин 45-49 насны бүлгээс эхлэн аажмаар буурч, 55-59 насанд 48.5, 60-64 насанд 25.2 хувь болсон байна. Насны бүлэг дэх АХОТ нь 40-44 насанд хамгийн өндөр буюу 84.2 хувьтай байна.

Хүснэгт 3.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амын ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршил, хүйсээр

Насны бүлэг	Улсын хэмжээнд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
15-19	10.0	12.9	6.9	5.3	6.1	4.5	19.0	26.2	11.5
20-24	49.8	57.0	41.9	41.1	47.2	34.9	69.5	77.1	59.8
25-29	74.3	84.5	64.8	69.5	81.5	58.7	86.0	91.8	80.5
30-34	80.7	89.8	72.3	76.0	87.7	65.4	90.7	94.0	87.4
35-39	82.2	89.0	76.0	77.3	86.2	69.4	91.3	94.0	88.7
40-44	84.2	88.6	79.9	80.0	85.7	74.9	92.2	93.9	90.5
45-49	83.0	85.6	80.7	78.3	81.3	75.6	91.5	92.7	90.2
50-54	73.3	80.2	67.5	67.3	74.5	61.5	85.2	90.5	80.3
55-59	48.5	62.4	36.1	37.6	51.9	25.4	67.2	79.2	55.7
60-64	25.2	29.7	21.8	14.4	16.5	13.1	46.3	50.7	42.0
64-69	15.5	16.3	14.9	8.2	8.2	8.3	35.9	38.7	33.6
70 +	7.7	10.3	5.6	1.6	2.0	1.3	21.2	29.4	14.9
Улсын дундаж	61.1	67.5	55.2	55.1	61.8	49.0	73.4	78.4	68.4

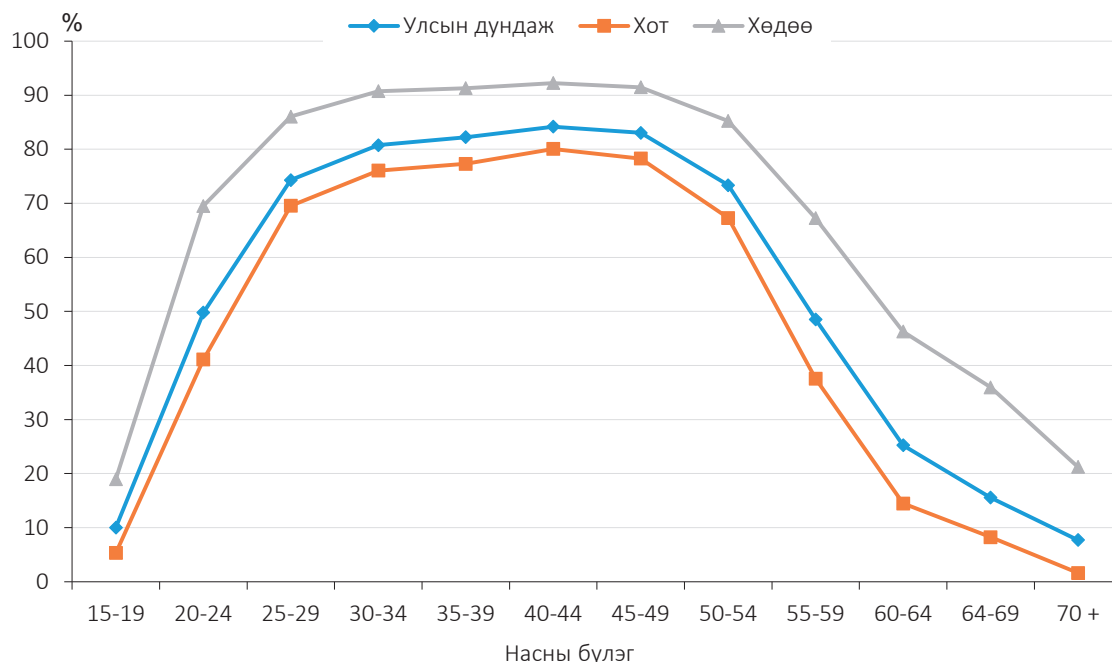
Дэлхийн улс орнуудын АХОТ –г насны бүлэг, хүйсээр нь харьцуулахад U хэлбэрийн харилцан хамаарал гарч ирсэн байдаг бөгөөд манай орны хувьд ч гэсэн адилхан дүр зураг харагдаж байна (Зураг 3.2).

Бүх насны ангиллын хувьд эмэгтэйчүүдийн АХОТ эрэгтэйчүүдийнхээс ерөнхийдөө бага байна. Хөдөлмөрийн идэр нас болох 39-44 насны хооронд эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс харьцангуй бага дүр зураг харагдаж байна. Эмэгтэйчүүд амьдралынхаа энэхүү мөчлөгт хүүхэд төрүүлэх, асрах зорилгоор ажиллах хүчний эгнээнээс гардаг бөгөөд хүүхдүүд нь томрох тутам эдийн засгийн идэвхтэй ажиллах хүчний эгнээнд багахан хувь нь эргэн ордог байна.

Судалгаагаар улсын хэмжээнд насны бүлэг дэх АХОТ-ний өсөлт, бууралтын хандлага хүйсээр хадгалагдаж 15 наснаас 44 нас хүртэл өссөн бол 45 наснаас аажмаар буурсан байна. АХОТ хотын эмэгтэйчүүдийн хувьд 45-49 насанд хамгийн өндөр буюу 75.6 хувьтай байхад

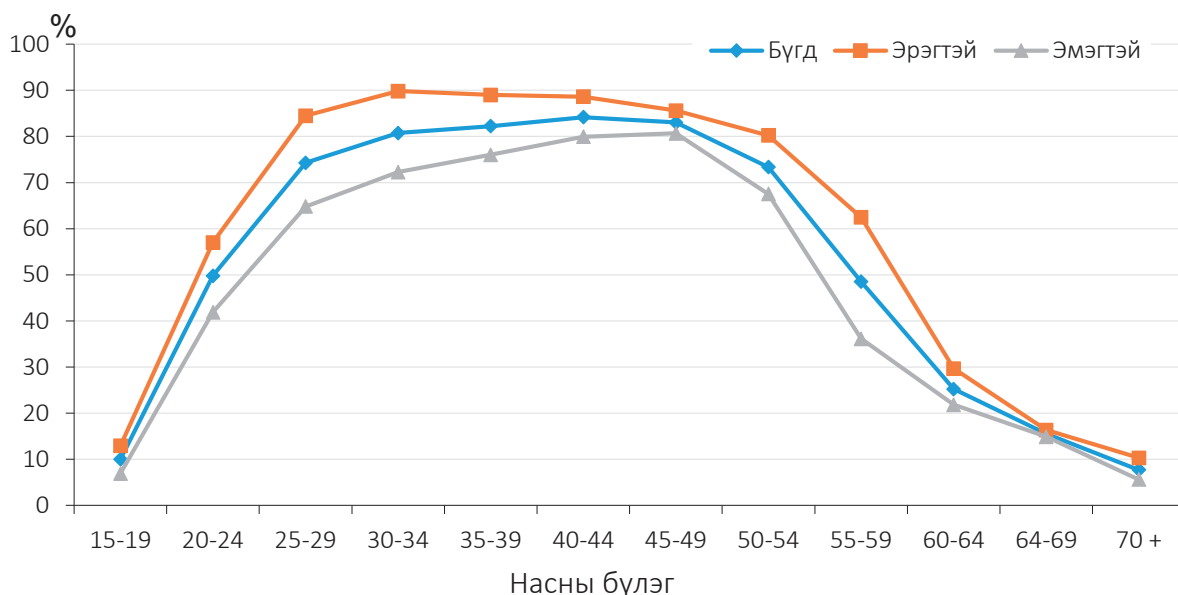
хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн АХОТ 40-44 насны бүлэгт хамгийн өндөр буюу 90.5 хувьтай байна. Энэ нь монголын эмэгтэйчүүд залуу насандаа сурч боловсрох, хүүхэд төрүүлж, өсгөх, харин 40-өөс дээш насандаа ажиллах хүчний эгнээрүү шилждэгтэй холбоотой байж болох юм (Зураг 3.2, 3.3).

Зураг 3.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Зураг 3.2-оос харахад эрэгтэйчүүдийн АХОТ 35-39, 50-54 насанд эмэгтэйчүүдийнхээс 12.7-13.0 пунктээр илүү (55-59 насанд 26.3) байгаа бол 15-19, 40-49 болон 60-аас дээш насанд харьцангуй ойролцоо буюу 1.5-8.7 пунктын зөрүүтэй (64-69 насанд 1.5) байна.

Зураг 3.3. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, насны бүлэг, байршлаар

Хөдөө орон нутагт АХОТ өндөр байгаа нь хөдөөгийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын

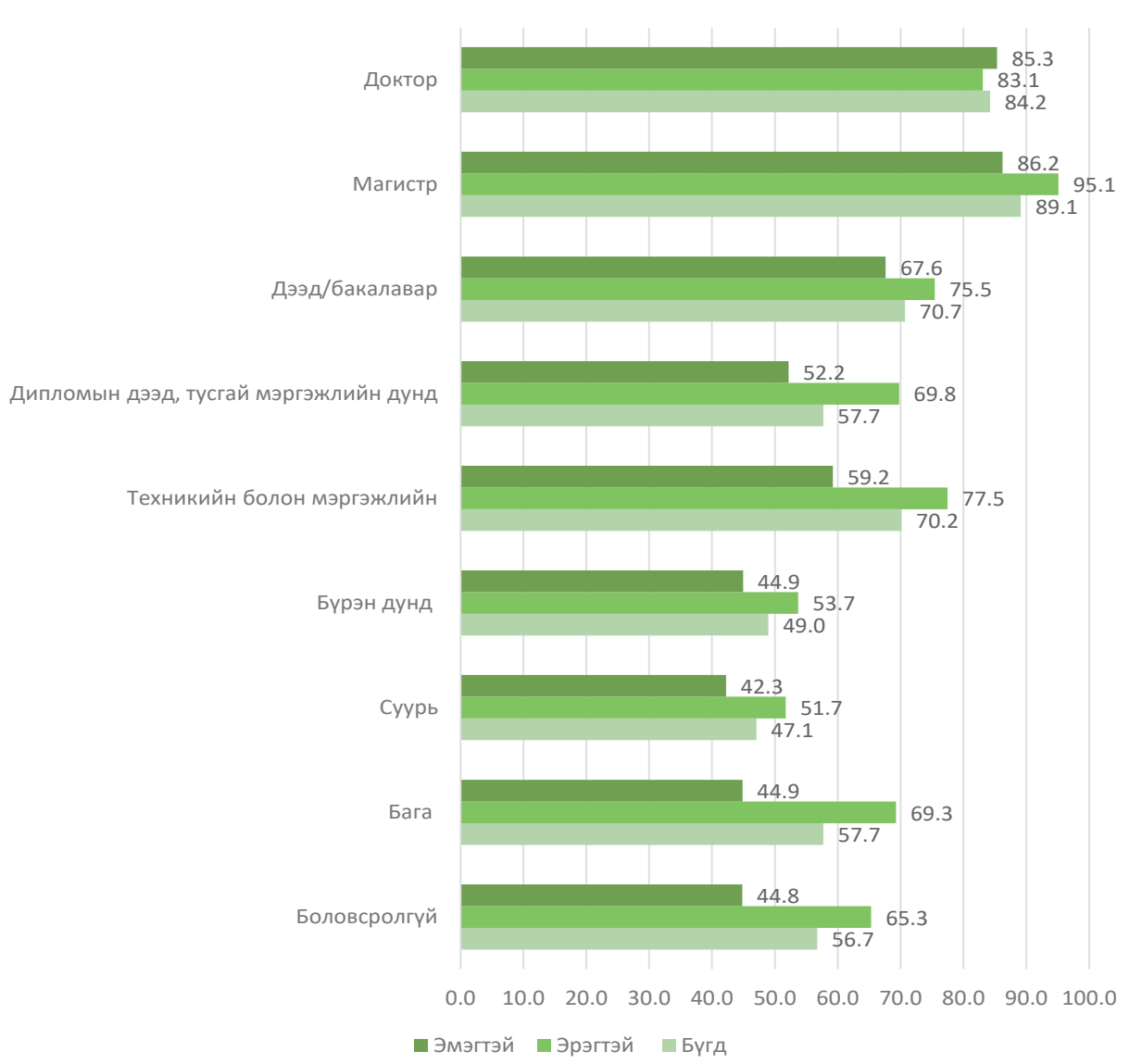

тоо хот, суурин газрын эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тооноос доогуур, түүний тал хувьд ч хүрэхгүй байгаатай холбоотой. Түүнчлэн хөдөө орон нутагт АХОТ хотынхоос өндөр байгаа нь өрхийн аж ахуйд суурилсан нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэлт давамгайлж, мөн сургууль, боловсролын үйлчилгээний хүртээмж харьцангуй бага байдагтай холбоотой байж болох юм.

3.3.2 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

Боловсролын түвшнээрх ажиллах хүчний оролцооны түвшинг авч үзэхэд хүйс харгалзахгүйгээр бакалаврын дээд шатнаас дээш боловсролтой хүмүүсийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 70-аас дээш хувьтай, боловсролын түвшин дээшлэх тутам ажиллах хүчний оролцооны түвшин өсч байгааг (Зураг 3.4)-с харж болох юм. Хүйсээр авч үзэхэд, бүх шатанд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс их байгаа бөгөөд зургаас үзэхэд ажиллах хүчний оролцооны түвшинд тухайн хүний эзэмшсэн боловсролын түвшин нөлөөлдөг болох нь харагдаж байна.

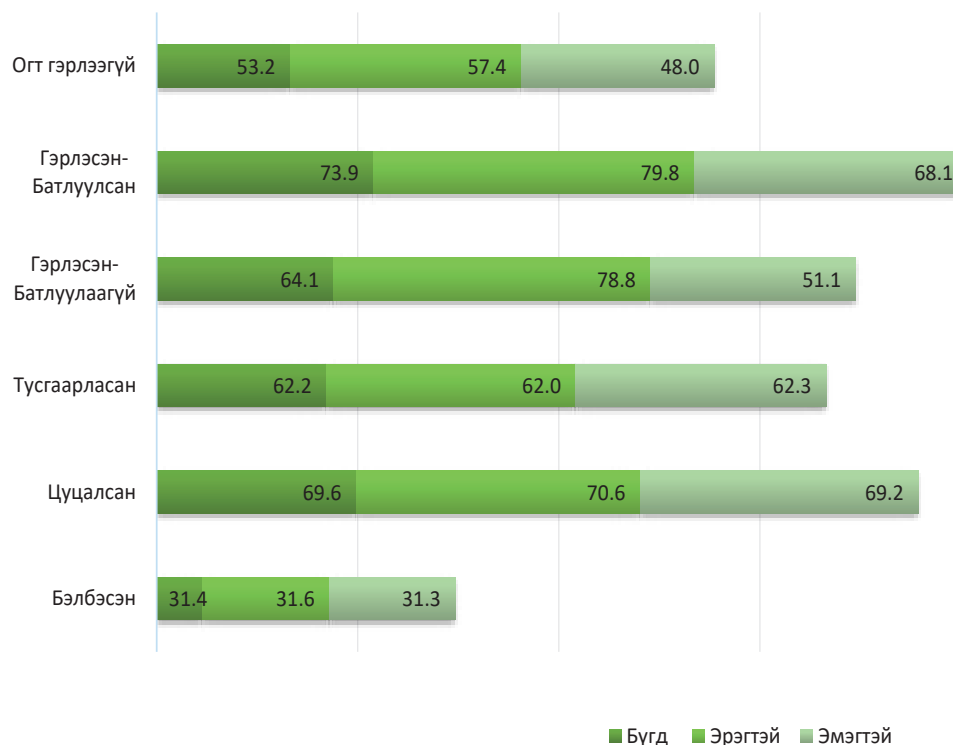
Зураг 3.4. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

3.3.3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

Эдийн засгийн идэвхтэй 18, түүнээс дээш насны хүмүүсийн АХОТ нь гэрлэлтийн байдлаас хэрхэн хамааралтай болохыг судалж үзэхэд бэлбэсэн, гэр бүлээ цуцалсан болон гэр бүл тусгаарласан хүмүүсийн АХОТ нь хүйс харгалзахгүйгээр ойролцоо байгаа бол бусад гэрлэлтийн байдалтай байгаа хүмүүсийн АХОТ хүйсээрээ ялгаатай байгаа нь дараах зургаас харагдаж байна.

Зураг 3.5. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйс, гэрлэлтийн байдлаар

Хүйсээрх АХОТ –г гэрлэлтийн байдлаар авч үзэхэд гэр бүл тусгаарласан болон цуцалсан эмэгтэйчүүдийн АХОТ гэрлэсэн болон огт гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа нь ганцаараа гэр бүлээ тэжээх учраас ажиллах, эдийн засгийн идэвхтэй байх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж оролцооны түвшин нь өндөр гарч байна гэж үзэж болох юм. Харин бэлбэсэн эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин бага байгаа нь тэдний настай холбоотой байж болох юм. Нас ахих тусам оролцооны түвшин бага байдаг хандлага ч нөлөөлсөн байх талтай.

3.4 ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХГҮЙ ХҮН АМ

Судалгаагаар 15, түүнээс дээш насны нийт 2220.4 мянган хүний 863.0 (38.9%) мянга нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын бүлэгт багтаж байгаагийн 347.9 мянга нь эрэгтэйчүүд, 515.1 мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын 667.5 (77.3%) мянга нь хот, суурин газарт, 195.5 (22.7%) мянга нь хөдөө орон нутагт байна. Хөдөө орон нутагт ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр байгаа нь тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амын тоог бууруулахад нөлөөлжээ. Тухайн үеийн эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг гэрийн ажилтай, сургуульд суралцдаг, тэтгэврийнхэн болон өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, ажил хийхийг хүсээгүй,

хүүхэд асардаг, өвчтэй байсан, өвчтөн, өндөр настан асарсан, бусад гэсэн шалтгаанаар ангилан харуулав.

Хүснэгт 3.3. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, идэвхгүй байгаа шалтгаан, хүйс, байршлаар, дүнд эзлэх хувиар

Шалтгаан	Бүгд			Хот			Хөдөө		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Гэрийн ажилтай	7.3	4.7	9.0	7.4	4.7	9.2	6.9	4.8	8.3
Суралцдаг болон сурахаар явах гэж байгаа	30.5	37.3	25.9	28.8	36.2	23.8	36.4	41.0	33.2
Тэтгэвэрт, өндөр настан	30.6	27.6	32.7	30.2	27.7	31.9	32.2	27.3	35.6
Хөгжлийн бэрхшээлтэй	7.9	10.9	5.9	7.3	10.1	5.5	9.8	13.6	7.2
Ажил хийхийг хүсээгүй	1.0	1.9	0.5	1.1	2.0	0.5	1.0	1.8	0.6
Хүүхэд асарсан	12.5	2.0	19.6	14.1	2.2	22.1	7.2	1.4	11.2
Өвчтэй байсан	2.2	3.2	1.4	2.3	3.4	1.5	1.7	2.4	1.2
Хөдөлмөрийн нас хүрээгүй	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.1
Өвчтөн, өндөр настан асарсан	1.3	1.2	1.4	1.3	1.2	1.4	1.2	1.1	1.2
Бусад	6.6	11.1	3.5	7.5	12.5	4.1	3.5	6.5	1.4
Дүн, (%)	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Тоо	862 988	347 928	515 060	667 488	268 621	398 867	195 500	79 307	116 193

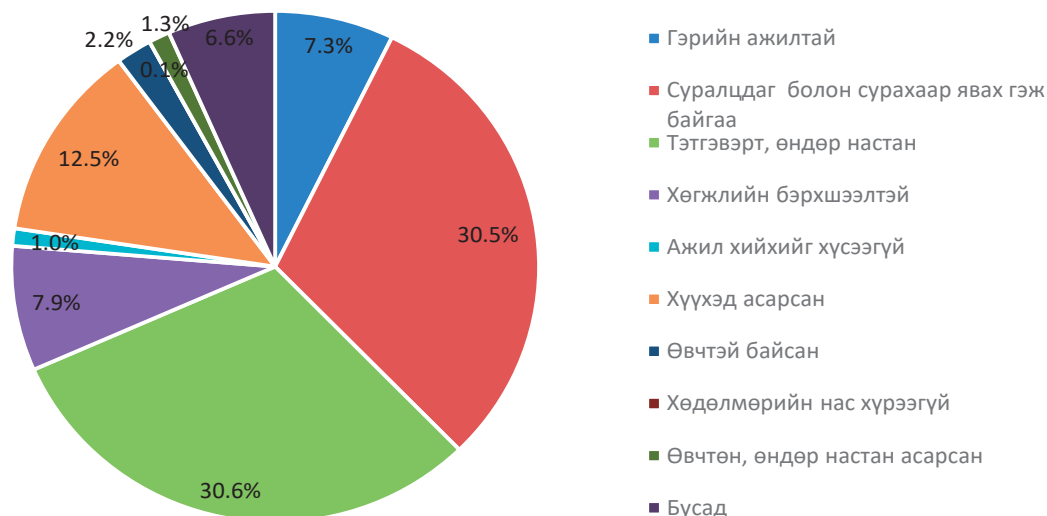
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн амыг шалтгаанаар нь авч үзэхэд өндөр настан, тэтгэврийнхэн 264.6 мянга, сурахаар явах гэж байгаа болон суралцагчид 263.2 мянга, хүүхэд асарсан 108.1 мянга, хөгжлийн бэрхшээлтэй 68.2 мянга, гэрийн ажилтай 62.9 мянга, өвчтэй 18.6 мянга, өвчтөн, өндөр настан асарсан 11.3 мянга, хөдөлмөр эрхлэхийг хүсээгүй 9.3 мянга, бусад шалтгаантай 56.7 мянган хүн байна.

Нийт эрэгтэйчүүдийн 37.3 хувь, эмэгтэйчүүдийн 25.9 хувь нь сургуульд суралцаж байгаа, эрэгтэйчүүдийн 27.6 хувь, эмэгтэйчүүдийн 32.7 хувь нь өндөр настан, тэтгэвэрт гарсан

гэж хариулсан нь эдийн засгийн идэвхгүй байгаагийн үндсэн шалтгаан болж байна.

2016 онд эдийн засгийн идэвхгүй байгаа нийт эмэгтэйчүүдийн 19.0 хувь нь хүүхэд асарч байсан бол энэ үзүүлэлт 2017 онд 19.6 хувь болж 0.6 пунктээр өссөн байна. Харин гэрийн ажилтай байсан эмэгтэйчүүд 9.0 хувь болж өмнөх оны үр дүнгээс 0.4 пунктээр буурсан байна. Байршлаар харахад хүүхдээ асарч буй хот, хөдөөгийн эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 2016 оноос 0.7 пунктээр тус тус өссөн байна.

Зураг 3.6. 15, түүнээс дээш насны эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам, шалтгаанаар, хувиар

Хүн амын эдийн засгийн идэвхгүй байгаа гол шалтгаан нь өндөр настан, тэтгэвэрт гарсантай холбоотой болон суралцдаг болон сургуульд явах гэж байгаа бөгөөд энэ нь 61.1 хувийг эзэлж байна.

БҮЛЭГ IV

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Цалин хөлстэй
ажиллагч
49.8%

Мал аж ахуй
эрхлэгч
26.1%

Хувиараа
хөдөлмөр эрхлэгч
20.0%

Өрхийн үйлдвэрлэл
үйлчилгээнд цалин
хөлсгүй оролцогч
3.0%

Нөхөрлөл, хоршооны
гишүүн
0.1%

Ажил олгогч
1.0%

4.1 ТУХАЙН ҮЕИЙН АЖИЛЛАГЧИД

Ажиллах хүчний судалгаа нь Монгол Улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг цуглуулах зорилготой билээ. Судалгаанд хамрагдсан өрхийн гишүүдээс сүүлийн 7 хоногт эрхэлсэн эдийн засгийн үйл ажиллагаа болон түүнд зарцуулсан цагийн талаар судалсан. Өвчтэй, амралттай, чөлөөтэй байсан, цаг агаарын бэрхшээл, ажил хаялт, хөдөлмөрийн маргаан болон бусад шалтгааны улмаас ажлын байртай боловч сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлээгүй хүн амыг энэ асуултад хамруулахын зэрэгцээ сүүлийн 7 хоногт наад зах нь нэг цаг ажилласан, эсвэл сүүлийн долоо хоногт ажлын байртай боловч ямар нэг шалтгаанаар ажлаа түр хийгээгүй хүн амыг тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн гэж үзсэн.

Судалгааны дүнгээр улсын хэмжээнд нийт 1238.3 мянган хүн хөдөлмөр эрхэлсний 652.7 (52.7%) мянга нь эрэгтэйчүүд, 585.6 (47.3%) мянга нь эмэгтэйчүүд байна.

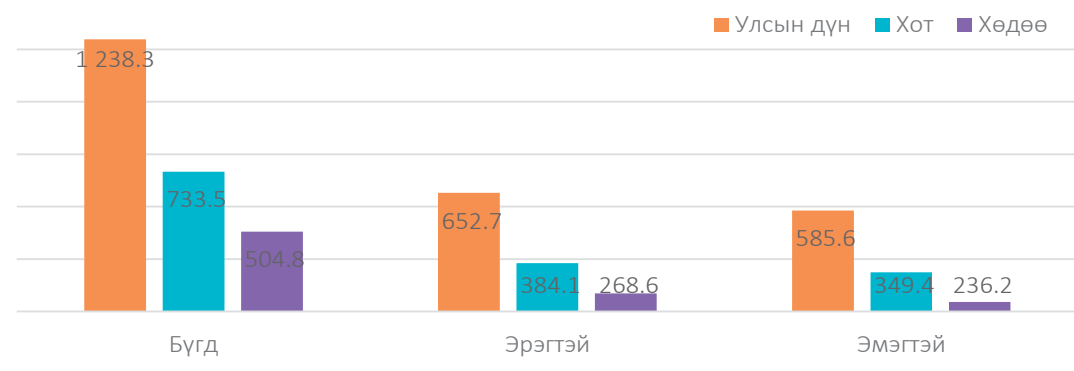
Нийт ажиллагчдын 512.2 (41.3%) мянга нь Улаанбаатар хотод, 254.9 (20.6%) мянга нь Хангайн бүсэд, 83.1 (6.7%) мянга нь Зүүн бүсэд байгаагаас харахад хөдөлмөр эрхэлсэн хүний тоо бүс нутгуудаар ихээхэн ялгаатай байна.

Хүснэгт 4.1. Ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил/ Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хот	733 510	59.2	384 066	58.8	349 444	59.7
Хөдөө	504 823	40.8	268 607	41.2	236 216	40.3
Баруун	173 155	14.0	92 152	14.1	81 003	13.8
Хангайн	254 863	20.6	133 982	20.5	120 881	20.6
Төвийн	215 064	17.4	112 036	17.2	103 028	17.6
Зүүн	83 062	6.7	44 844	6.9	38 218	6.5
Улаанбаатар	512 189	41.3	269 659	41.3	242 530	41.5
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 238 333		652 673		585 660	

Тухайн үеийн ажиллагчдын 733.5 (59.2%) мянга нь хот, суурин газарт, 504.8 (40.8%) мянга нь хөдөө орон нутагт байна.

Зураг 4.1. Ажиллагчид, байршил, хүйсээр

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын 41.4 хувь нь нийслэл хотод, харин 27.0 хувь нь дараах 7 аймагт (Өвөрхангай – 4.5 хувь, Хөвсгөл – 4.5 хувь, Төв – 3.9 хувь, Баян-Өлгий - 3.8 хувь, Архангай- 3.5 хувь, Сэлэнгэ – 3.5, Баянхонгор – 3.3 хувь), үлдсэн 31.6 хувь нь бусад аймгуудад байна.

Хүснэгт 4.2. Ажиллагчид, аймаг, нийслэл, хүйсээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	%	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	42 753	3.5	22 149	20 604
Баян-Өлгий	46 578	3.8	26 098	20 480
Баянхонгор	40 921	3.3	21 682	19 239
Булган	27 483	2.2	14 970	12 513
Говь-Алтай	25 903	2.1	13 169	12 734
Дорноговь	31 415	2.5	16 100	15 315
Дорнод	28 289	2.3	15 743	12 546
Дундговь	22 620	1.8	11 532	11 088
Завхан	33 114	2.7	17 072	16 042
Өвөрхангай	55 180	4.5	29 041	26 139
Өмнөговь	25 324	2.0	12 708	12 616
Сүхбаатар	26 103	2.1	12 818	13 285
Сэлэнгэ	43 485	3.5	23 608	19 877
Төв	48 641	3.9	25 336	23 305
Увс	33 260	2.7	17 745	15 515
Ховд	34 300	2.8	18 068	16 232
Хөвсгөл	56 311	4.5	29 545	26 766
Хэнтий	28 670	2.3	16 283	12 387
Дархан-Уул	36 476	2.9	19 043	17 433
Улаанбаатар	512 189	41.4	269 659	242 530
Орхон	32 215	2.6	16 595	15 620
Говьсүмбэр	7 103	0.6	3 709	3 394
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	1 238 333		652 673	585 660

Ажиллагчдыг зарим нэг өрхийн шинж байдлаар судлан үзлээ.

18¹ ба түүнээс дээш насны нийт ажиллагчдын 67.7 хувь нь гэрлэсэн, 20.1 хувь нь огт гэрлээгүй, 8.2 хувь нь бэлбэсэн хүмүүс байна. Энэ хандлага хүйс болон байршлын хувьд ижилхэн байсан ба харин ялгаатай зүйл нь эрэгтэй ажиллагчдын хувьд бэлбэсэн хүмүүсийн эзлэх хувь харьцангуй бага буюу 3.9 хувийг эзэлж байв.

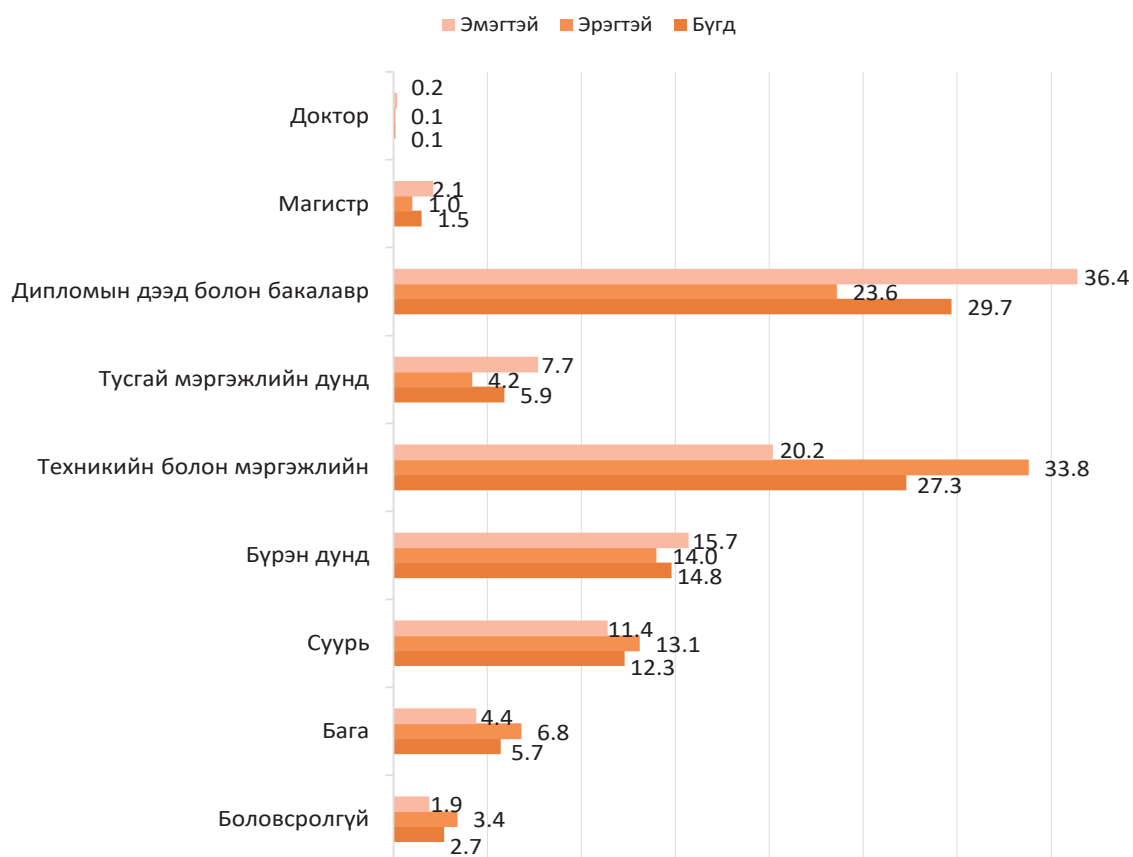
¹ Манай улсын хувьд хуульд нийцүүлэн 18, түүнээс дээш насны хүн амын гэрлэлтийн байдлыг авч үздэг тухай өмнөх Бүлэг II-т дэлгэрэнгүй дурьдсан.

Хүснэгт 4.3. 18, түүнээс дээш насны ажиллагчдын гэрлэлтийн байдал, хүйс, байршлаар

Гэрлэлтийн байдал	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Хот	Хөдөө
Огт гэрлээгүй	20.1	23.4	17.2	21.2	18.0
Гэрлэсэн:					
- Батлуулсан	61.1	63.6	58.6	57.8	67.5
- Батлуулаагүй	6.6	6.4	6.7	7.6	4.4
Тусгаарласан	2.1	1.4	2.8	2.5	1.5
Цуцалсан	1.9	1.3	2.5	2.3	1.1
Бэлбэсэн	8.2	3.9	12.2	8.6	7.5
Дүн, %	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
18, түүнээс дээш насны ажиллагчид	1 230 952	646 658	584 294	732 137	498 816
18, түүнээс дээш насны хүн ам	2 065 737	990 068	1 075 669	1387397	678341
Гэрлэсэн хүн	1 395 773	693 335	702 438	908 000	487 773

Тухайн үеийн ажиллагчдын 29.7 хувь нь дипломын дээд болон бакалавр, 27.3 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн, 14.8 хувь нь бүрэн дунд, 12.3 хувь нь суурь боловсролтой байгаа бол 2.7 хувь нь боловсролгүй ажиллагчид байна. Энэ хандлага эмэгтэй ажиллагчдын хувьд ижилхэн байсан бол харин эрэгтэй ажиллагчдын хувьд ялгаатай нь 33.8 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн, 23.6 хувь нь дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой байв.

Зураг 4.2. Ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр, дүнд эзлэх хувиар

Ажиллагчдын боловсролын түвшинг хүйсээр ялган харуулахад, техникийн болон мэргэжлийн, боловсролгүй, бага болон суурь боловсролтой ажиллагчдын хувьд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь өндөр байгаа бол тусгай мэргэжлийн дунд, дипломын дээд болон бакалавр, магистр, доктор болон бүрэн дунд боловсролтой ажиллагчдын талаас илүү хувь нь эмэгтэйчүүд байна (Зураг 4.3).

Зураг 4.3. Ажиллагчдын боловсролын түвшин, хүйсээр

4.2 АЖИЛЛАГЧИД, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ САЛБАРААР

Тухайн үеийн ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар гаргаж Хүснэгт 4.4-т үзүүлэв. Ажиллагчдын хамгийн их буюу 28.8 хувь (356.4 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт, хамгийн бага буюу 0.03 хувь нь үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагааны салбарт (379 хүн), мөн хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагааны (2.3 мянга) болон олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа (1.5 мянга)-ны салбаруудад тус тус хөдөлмөр эрхэлж байна.

Хүснэгт 4.4. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

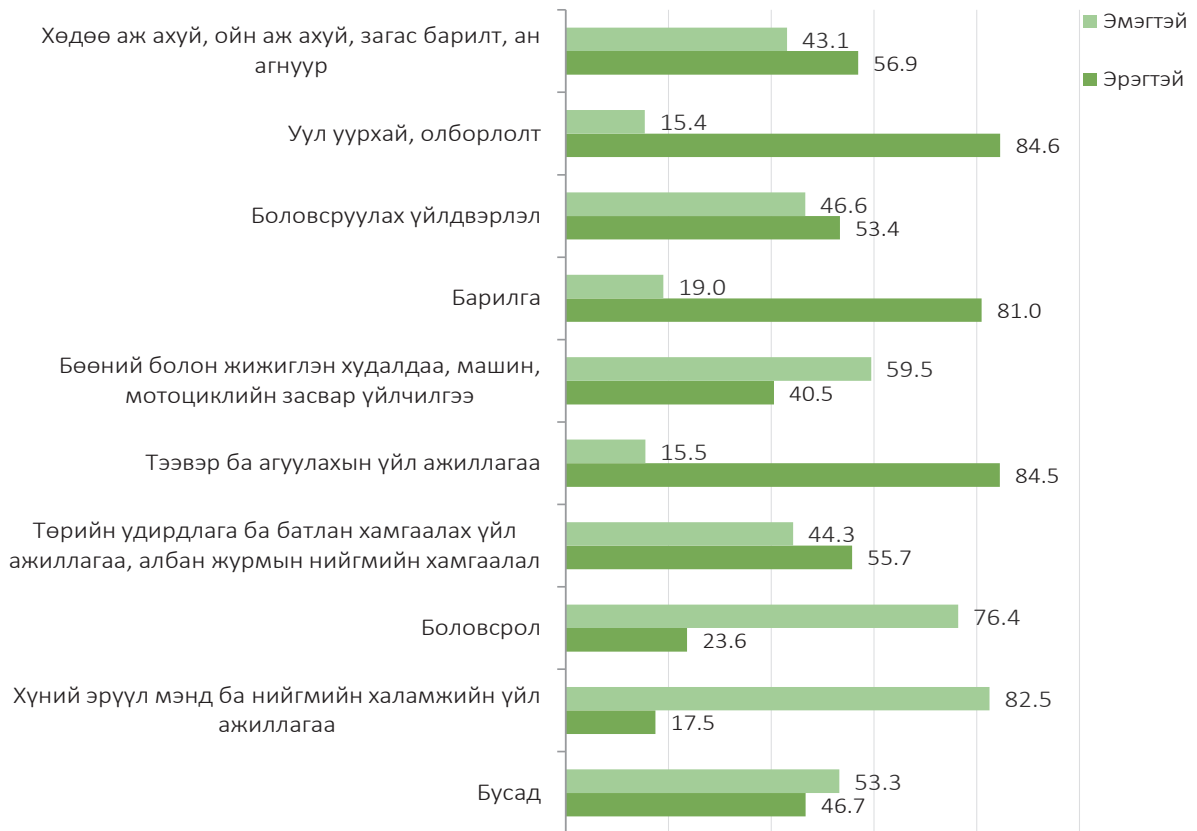
Салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	356 423	28.8	202 853	31.1	153 570	26.2
Уул уурхай, олборлолт	52 017	4.2	44 009	6.7	8 008	1.4
Боловсруулах үйлдвэрлэл	93 062	7.5	49 673	7.6	43 389	7.4
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	17 458	1.5	13 870	2.1	3 588	0.6
Усан хангамж; бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	4 864	0.4	2 554	0.4	2 310	0.4
Барилга	70 604	5.7	57 175	8.8	13 429	2.3
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ	204 474	16.57	82 855	12.69	121 619	20.8
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	72 702	5.9	61 441	9.4	11 261	1.9
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	36 449	2.9	10 241	1.6	26 208	4.5
Мэдээлэл, холбоо	14 490	1.2	9 106	1.4	5 384	0.9
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	24 120	1.9	8 642	1.3	15 478	2.6
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	379	0.03	79	0.01	300	0.1
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	12 743	1.0	7 446	1.1	5 297	0.9
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	20 832	1.7	11 788	1.8	9 044	1.5
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	82 236	6.6	45 846	7.0	36 390	6.2
Боловсрол	98 876	8.0	23 349	3.6	75 527	12.9
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	39 973	3.2	6 984	1.1	32 989	5.6
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	10 104	0.8	5 503	0.8	4 601	0.8
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	22 728	1.8	8 163	1.3	14 565	2.5
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	2 294	0.2	590	0.1	1 704	0.3
Олон улсын байгууллага, суурин төлөөлөгчийн үйл ажиллагаа	1 505	0.1	506	0.1	999	0.2
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	1 238 333		652 673		585 660	

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амыг салбарын хувьд авч үзэхэд хөдөө аж ахуйн салбараас гадна бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт 204.5 (16.57%) мянга нь, боловсролынх 98.9 (8.0%) мянга, боловсруулах үйлдвэрлэлийнх 93.1 (7.5%) мянга, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан

журмын нийгмийн хамгааллынх 82.2 (6.6%) мянга, тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагааных 72.7 (5.9%) мянга, барилгынх 70.6 (5.7%) мянга, уул уурхай, олборлолтынх 52.0 (4.2%) мянга, хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааных 40.0 (3.2%) мянга байгаа нь бусад 13 салбарт (13.5%) ажиллагчдынхаас өндөр байна.

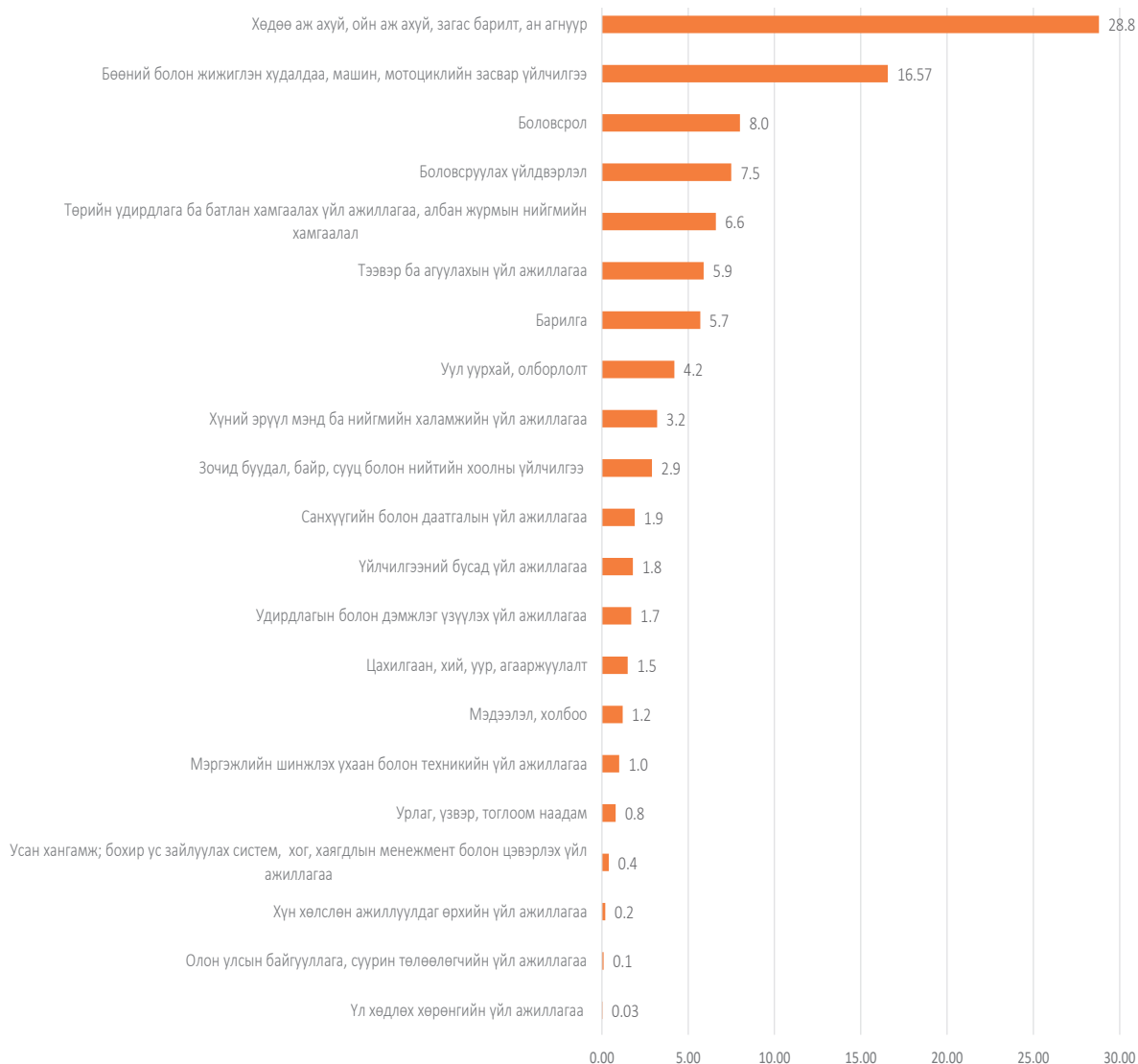
Бусад салбараасаа илүү өндөр хувийг эзэлж байгаа 9 салбарыг хүйсээр ялган *Зураг 4.4-т* харууллаа.

Зураг 4.4. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

Хүйсээр салбарын ялгааг гарган харуулахад уул уурхай, олборлолт болон тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа, барилга, хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал, боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын ихэнх нь (53.4-84.6 хувь) эрэгтэйчүүд байхад бусад 12 салбарт ажиллагчид болон бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ, боловсрол болон хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааны салбарт ажиллагчдын талаас илүү хувь нь (53.3-82.5 хувь) эмэгтэйчүүд байна.

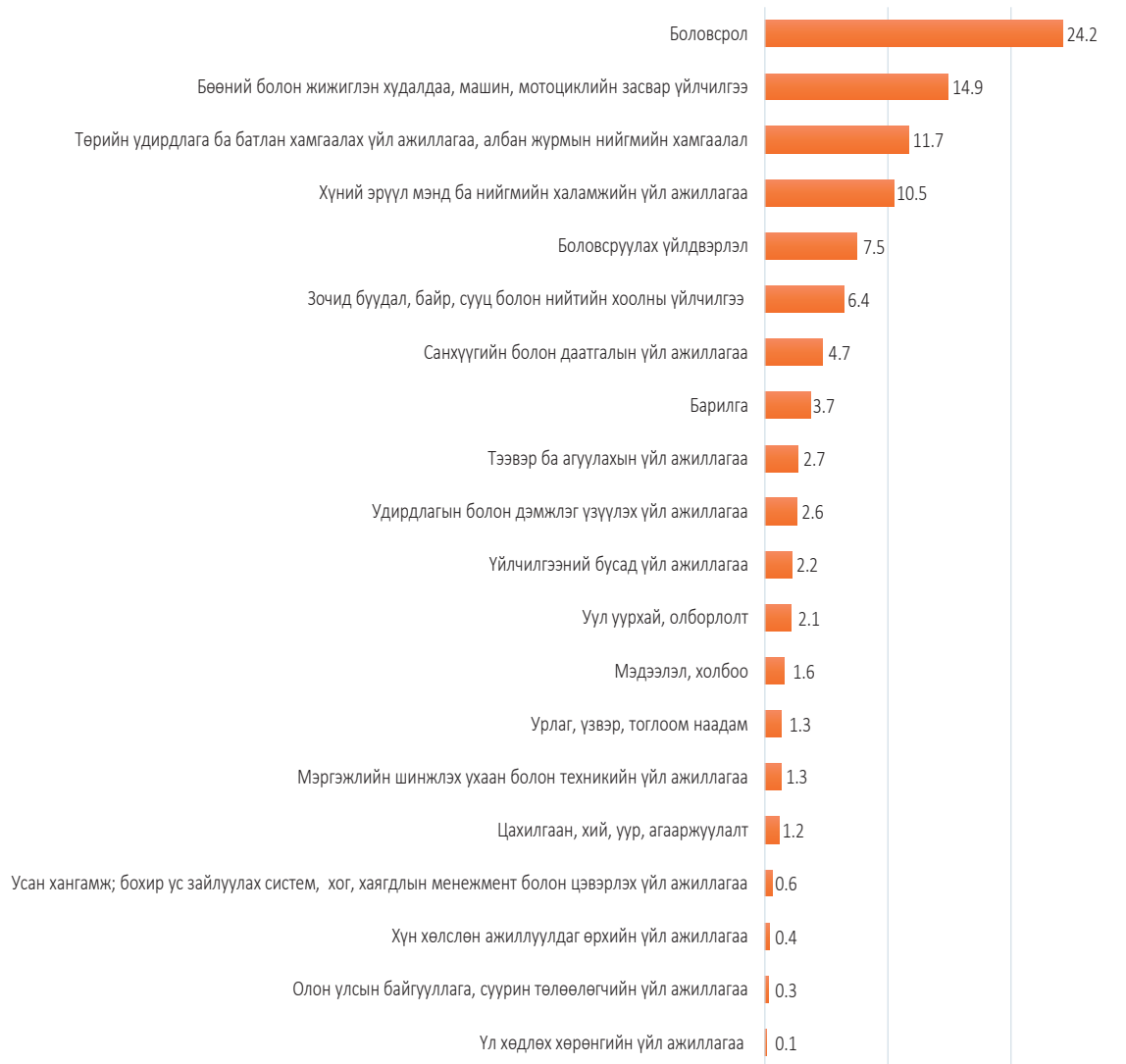
Зураг 4.5. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 585.6 (47.3%) мянга нь эмэгтэй ажиллагч эзэлж байгаа бөгөөд 309.6 (52.9%) мянган эмэгтэй нь хөдөө аж ахуйн бус салбарт цалинтай хөдөлмөр эрхэлж байна.

ХАА-н бус салбарт цалинтай ажиллаж буй эмэгтэй ажиллагчдыг салбараар авч үзэхэд боловсрол /74.8 мянга буюу 24.2 хувь/, бөөний жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээний /46.2 мянга буюу 14.9 хувь/, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал /36.4 мянга буюу 11.7 хувь/, хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагааны /32.4 мянга буюу 10.5 хувь/ салбаруудад эмэгтэй ажиллагчдын эзлэх хувь өндөр байна (Зураг 4.6).

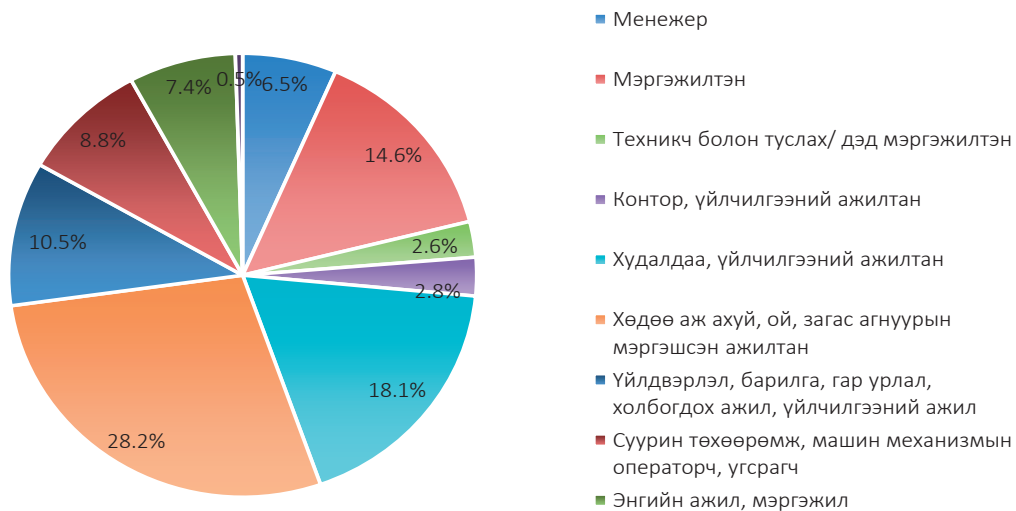
Зураг 4.6. ХАА-н бус салбарт цалин хөлстэй ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь, салбараар

4.3 АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын тоог ажил мэргэжлийн ангиллаар гаргаж (Зураг 4.7)-д харуулав. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын 348.7 (28.2%) мянга нь хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт ажиллагчдын дүнд хамгийн их хувийг эзэлж байгаа бөгөөд худалдаа, үйлчилгээний ажилтан 18.1 хувийг, мэргэжилтэн 14.6 хувийг, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан 10.5 хувийг, суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч 8.8 хувийг, энгийн ажил, мэргэжил 7.4 хувийг, менежер 6.5 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4.7. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагчдын 94.6 хувь, зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжлээр ажиллаж буй ажиллагчдын 90.8 хувь, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил хийж буй ажиллагчдын 72.6 хувь, менежерийн ажил хийж буй ажиллагчдын 57.6 хувь, хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж буй ажиллагчдын 56.7, энгийн ажил, мэргэжлээр ажиллаж буй ажиллагчдын 54.1 хувь нь тус тус эрэгтэйчүүд байна. Харин контор, үйлчилгээний ажиллагчдын 77.6 хувь, худалдаа, үйлчилгээний ажилтны 67.6 хувь, мэргэжилтний 66.5 хувь, техникч болон туслах, дэд мэргэжилтний 53.6 хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

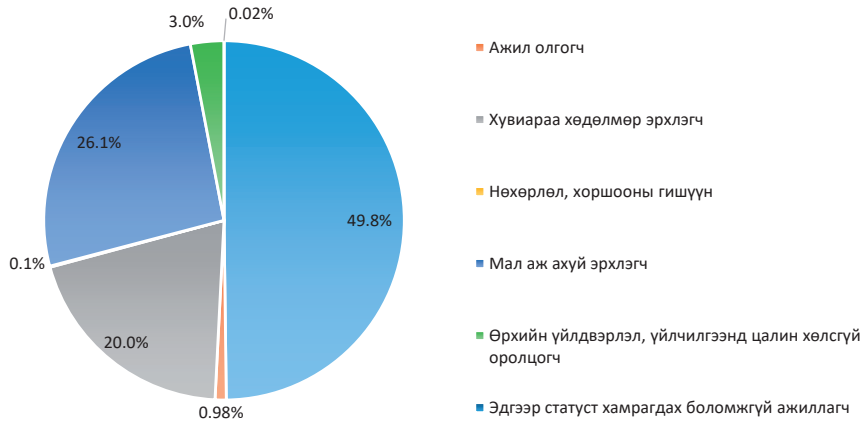
Зураг 4.8. Ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

4.4 АЖИЛЛАГЧИД, ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДЛААР

Ажиллагчдыг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар авч үзэхэд 49.8 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 26.1 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 20.0 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна. Мөн энэ харьцаа хүйсийн хувьд хадгалагдаж байна.

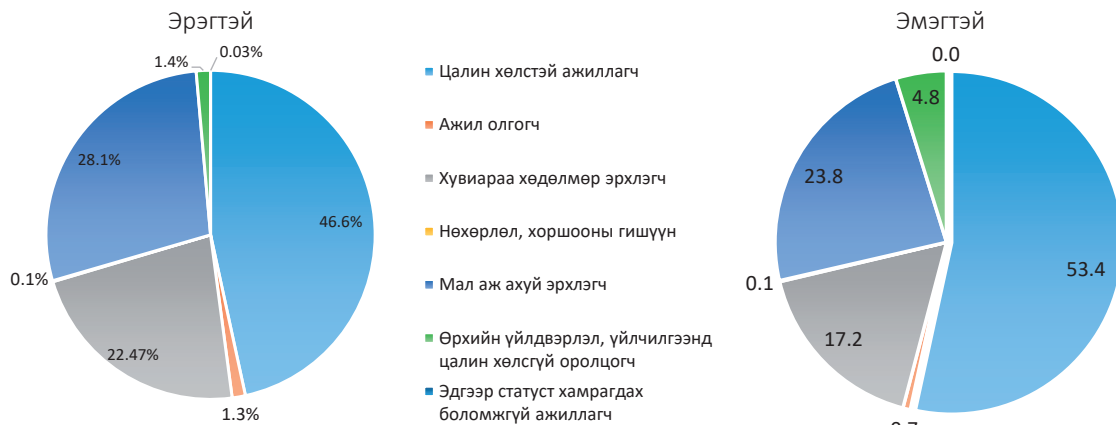
Зураг 4.9. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Ажил олгогч арван хүний долоо нь, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч таван хүний гурав нь, мал аж ахуй эрхлэгч таван хүний гурав нь эрэгтэйчүүд байхад өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч таван хүний бараг дөрөв нь эмэгтэйчүүд байна.

Харин нөхөрлөл, хоршооны гишүүдийн хувьд хүйсийн харьцаа тэнцвэртэй харагдаж байна (Зураг 4.10).

Зураг 4.10. Ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хүйсээр

4.5 АЖИЛЛАГЧИД, БАЙГУУЛЛАГЫН ХАРИУЦЛАГЫН ХЭЛБЭРЭЭР

Малчдаас бусад ажиллагчдын хувьд аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэрээр авч үзэхэд 348.8 (38.1%) мянга нь хувийн аж ахуйн нэгжид, 281.0 (30.7%) мянга нь хувь хүн, иргэн хэлбэрээр, 218.1 (23.8%) мянга нь төсөвт байгууллагад, 44.1 (4.8%) мянга нь төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт, 17.8 (2.0%) мянга нь төрийн бус байгууллагад, 5.7 (0.6%) мянга нь орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллаж байна.

Хүснэгт 4.5. Ажиллагчид, аж ахуйн нэгж, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, байршлаар

Хариуцлагын хэлбэр	Бүгд		Байршил			
			Хот		Хөдөө	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар	44 106	4.8	36 039	5.1	8 067	4.0
Орон нутгийн өмчит үйлдвэрийн газар	5 708	0.6	3 437	0.5	2 271	1.1
Төсөвт байгууллага	218 060	23.8	147 503	20.8	70 557	34.4
Төрийн бус байгууллага	17 812	2.0	13 694	1.9	4 118	2.0
Хувийн аж ахуйн нэгж	348 844	38.1	300 074	42.2	48 770	23.8
Хувь хүн/ иргэн	280 980	30.7	209 788	29.5	71 192	34.7
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Тоо*	915 510		710 535		204 975	

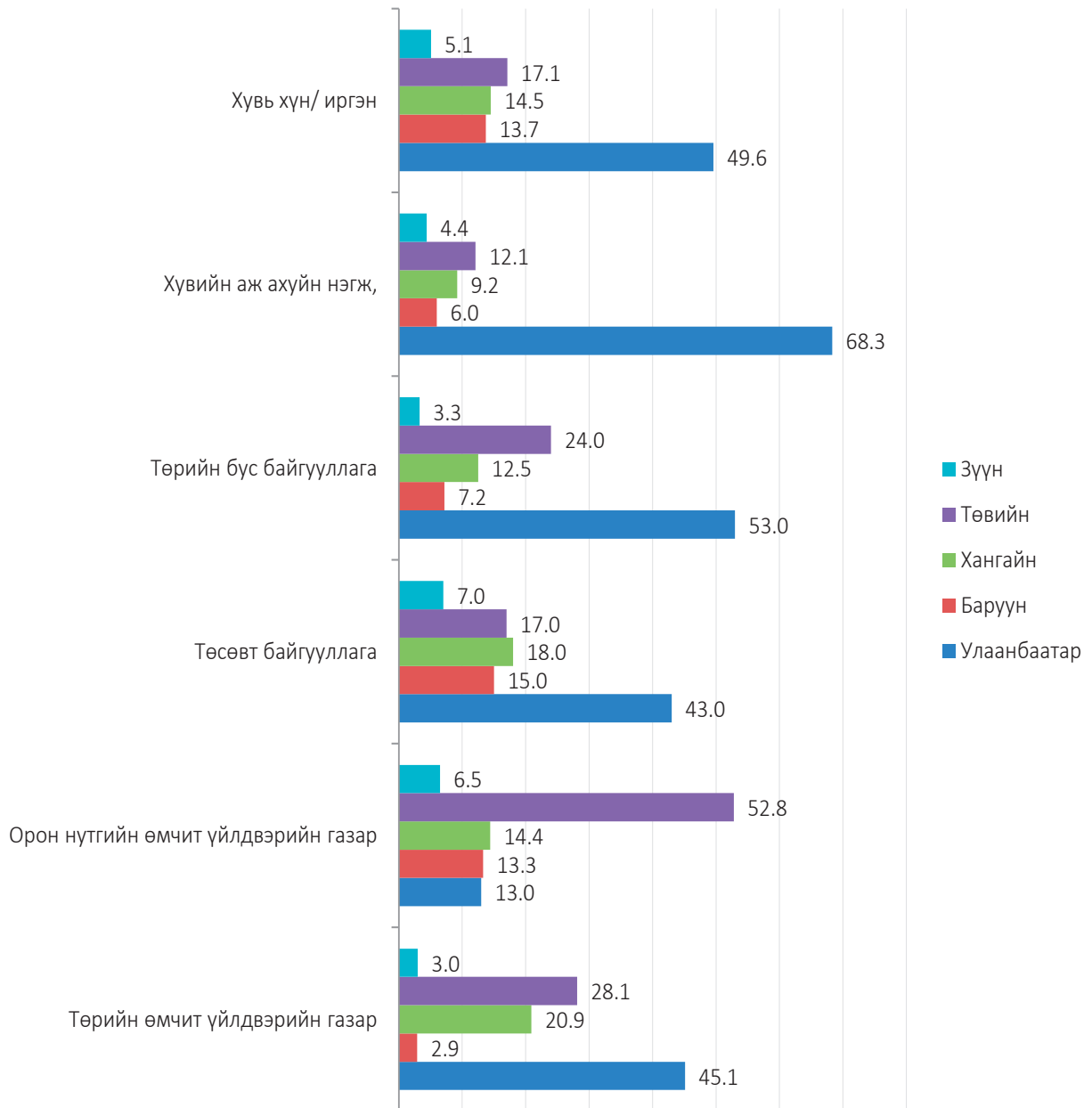
*-Нийт 1238.3 мянган ажиллагчид байгаагаас 322.8 мянга нь мал аж ахуй эрхлэгчид байна. Үлдсэн 915.5 мянган ажиллагчид дээрх аж ахуйн нэгж, байгууллагад харьяалагдаж байна.

Хөдөө орон нутгийн ажиллагчдын 34.7 хувь нь хүн, иргэн хэлбэрээр, хот суурин газрын ажиллагчдын 42.2 хувь нь хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллаж байна.

Хувийн аж ахуйн нэгжид ажиллагчдын 68.3 хувь, төрийн бус байгууллагад ажиллагчдын 53.0 хувь, хувь хүн/ иргэн хэлбэрээр ажиллагчдын 49.6 хувь, төрийн өмчит үйлдвэрийн газарт ажиллагчдын 45.1 хувь, төсөвт байгууллагад ажиллагчдын 43.0 хувь нь Улаанбаатар хотод амьдарч байна (Зураг 4.11).

Зураг 4.11. Ажиллагчид, байгууллагын хариуцлагын хэлбэр, бүсээр, дүнд эзлэх хувиар

4.6 ДАВХАР ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Үндсэн ажлын хажуугаар давхар хөдөлмөр эрхэлж буй хүн амын талаарх мэдээллийг энэхүү судалгаагаар судалсан. Давхар хөдөлмөр эрхэлж байгаа болон сүүлийн долоо хоногт давхар хөдөлмөр эрхлээгүй боловч тогтмол хийх давхар ажилтай нийт 20.8 мянган хүн байна. Сүүлийн 7 хоногт давхар хөдөлмөр эрхэлсэн иргэд хөдөлмөр эрхэлж буй нийт хүн амын 1.7 хувийг эзэлж байна. Эрхэлж буй үндсэн ажлын үргэлжлэх хугацаа /цаг/ урт, цаг агаарын хүнд нөхцөл, эдийн засгийн өнөөгийн бүтэц, эдийн засгийн хямрал зэргээс шалтгаалж, давхар хөдөлмөр эрхлэх бололцоо хязгаарлагдмал байж болзошгүй юм.

Давхар хөдөлмөр эрхлэгчдийн гуравны нэг нь буюу 27.8 хувийг хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан, 21.8 хувийг үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан, 14.5 хувийг худалдаа, 11.1 хувийг менежер, 8.6 хувийг энгийн ажил, мэргэжил, 5.4 хувийг суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч, 5.2 хувийг мэргэжилтэн, 2.9 хувийг техникч болон туслах дэд мэргэжилтэн, 2.7 хувийг контор, үйлчилгээний ажилтнаар ажиллаж буй хүмүүс эзэлж байна. Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дунд давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн амын эзлэх хувь 2016 онтой харьцуулахад 0.7 пунктээр нэмэгдсэн дүнтэй байна. (Хүснэгт 4.6).

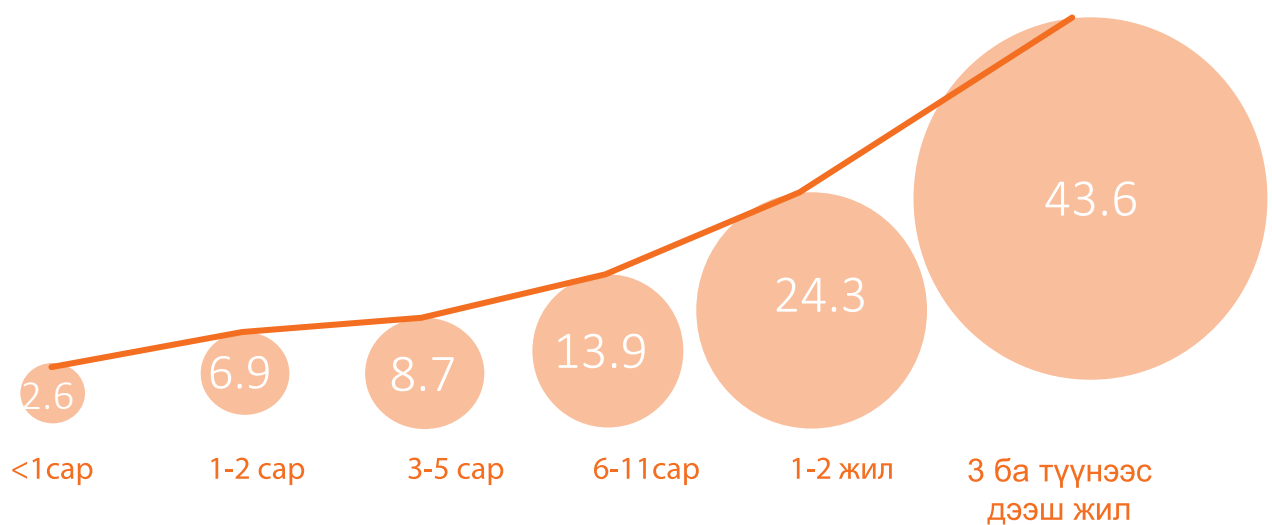
Хүснэгт 4.6. Давхар хөдөлмөр эрхэлсэн хүн ам, ажил мэргэжлийн ангилал, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Менежер	2 303	11.1	1 437	11.9	866	9.9
Мэргэжилтэн	1 088	5.2	470	3.9	618	7.0
Техникч болон туслах дэд мэргэжилтэн	612	2.9	409	3.4	203	2.3
Контор, үйлчилгээний ажилтан	562	2.7	302	2.5	260	3.0
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	3 025	14.5	1 040	8.6	1 985	22.6
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	5 785	27.8	3 730	31.0	2 055	23.5
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан	4 531	21.8	2 520	20.9	2 011	22.9
Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч	1 115	5.4	1 115	9.3	0	0.0
Энгийн ажил, мэргэжил	1 794	8.6	1 026	8.5	768	8.8
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	20 815		12 049		8 766	

БҮЛЭГ V

АЖИЛГҮЙДЭЛ

Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой
байсан хугацаагаар, хувиар

5.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

2009 оны 6 дугаар сард шинэчлэгдэн батлагдсан “Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлал” –ын дагуу: “Ажилгүй иргэн” гэж тухайн хугацаанд ажилгүй байсан, ажил хийхэд бэлэн, ажил идэвхтэй хайж байгаа хөдөлмөрийн насны, хөдөлмөрийн чадвартай иргэнийг хэлнэ.

а/ “ажилгүй байсан” гэж сүүлийн долоо хоногт Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр болон ажил гүйцэтгэх гэрээгээр ямар нэг ажил гүйцэтгээгүй, хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олоогүй байхыг;

б/ “ажил хийхэд бэлэн” гэж Хөдөлмөрийн тухай болон Иргэний хуулийн 359 дүгээр зүйлд заасан хөлсөөр ажиллах болон ажил гүйцэтгэх гэрээ байгуулахаас татгалзахгүй байхыг;

в/ “ажил идэвхтэй хайж байгаа” гэж ажилд зүүчлэх төрийн болон хувийн байгууллагад бүртгүүлж, нэгээс доошгүй удаа ажлын байрны талаар мэдээлэл авсан эсхүл ажлын зар, цахим хуудсаар ажил олгогчид хандах, нийтийн үйлчилгээний газруудын мэдээллийн самбар, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлд зар тавих зэрэг ажил олох оролдлого идэвхтэй хийснийг тус тус ойлгоно.

5.2. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгааны дүнгээр сүүлийн 7 хоногт хөдөлмөр эрхлэх боломжтой, ажил хайсан ажилгүй иргэд 119.1 мянга байгаагийн 69.3 мянга буюу (58.1 хувь) нь эрэгтэй, 49.8 мянга буюу (41.9) хувь нь эмэгтэй байна.

Хүснэгт 5.1. Ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, байршил, бүс, хүйсээр

Байршил, бүс нутаг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Хүйсээр				Бүгд	Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
Хот	85 115	71.5	50 768	73.3	34 347	68.9	10.4	11.7	8.9
Хөдөө	33 977	28.5	18 483	26.7	15 494	31.1	6.3	6.4	6.2
Баруун	20 851	17.5	9 655	13.9	11 196	22.5	10.7	9.5	12.1
Хангай	27 845	23.4	15 913	23.0	11 932	23.9	9.8	10.6	9.0
Төв	19 351	16.2	11 775	17.0	7 576	15.2	8.3	9.5	6.8
Зүүн	9 657	8.1	5 708	8.3	3 949	7.9	10.4	11.3	9.4
Улаанбаатар	41 388	34.8	26 200	37.8	15 188	30.5	7.5	8.9	5.9
Дүн	119 092	100.0	69 251	100.0	49 841	100.0	8.8	9.6	7.8

Ажилгүй иргэдийг бүс нутгаар авч үзвэл ажилгүй арван хүний гурав нь Улаанбаатар хотод байна. Харин 15 ба түүнээс дээш насны нийт хүн амд эзлэх ажилгүй иргэдээр баруун бүс хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна.

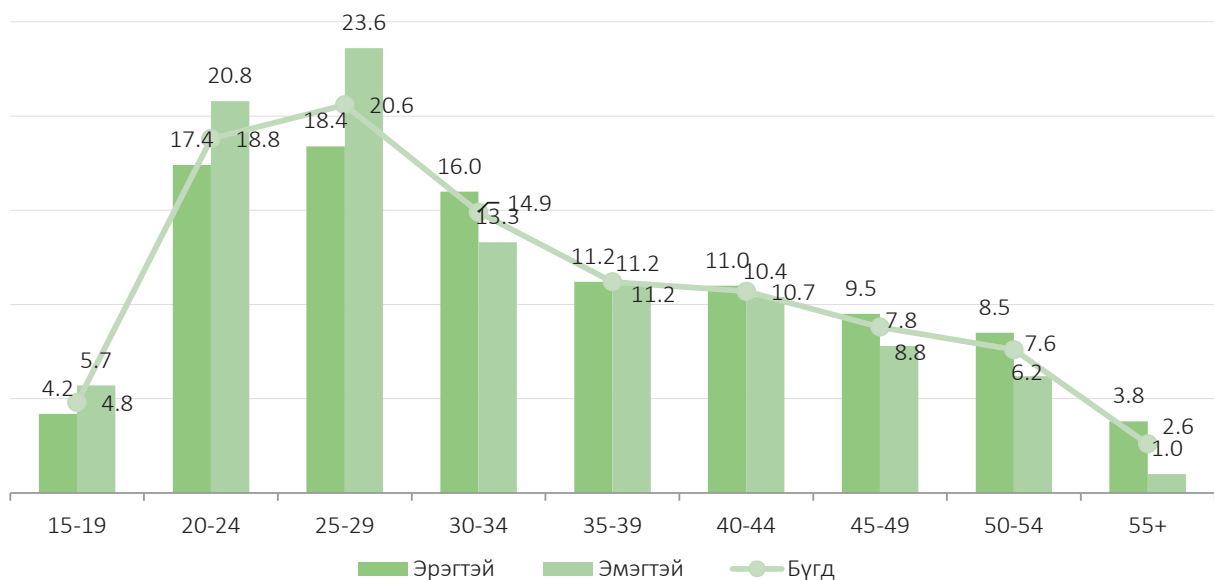
Хүснэгт 5.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амд ногдох ажилгүй иргэд, бүсээр

Бүс	15, түүнээс дээш насны хүн ам	Ажилгүй иргэд	Хувь
Баруун	264 339	20 851	7.9
Хангай	399 714	27 845	7.0
Төв	347 396	19 351	5.6
Зүүн	156 736	9 657	6.2
Улаанбаатар	1 052 228	41 388	3.9
Бүгд	2 220 413	119 092	5.4

Нийт ажилгүй иргэдийн 41.4 (34.8%) мянга нь Улаанбаатар хотод амьдарч байгаа боловч 15 ба түүнээс дээш насны хүн амд эзлэх хувь нь 3.9 хувь байна. Харин Улаанбаатар хотын хувьд ажилгүй иргэдийн дунд эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 26.6 (эрэгтэйчүүд 63.3 хувь, эмэгтэйчүүд 36.7 хувь) пунктээр өндөр байна. Бүс нутгийн хувьд зөвхөн Баруун бүсэд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийнхээс 7.4 пунктээр өндөр байгаа бол бусад бүс нутагт эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эмэгтэйчүүдийнхээс 14.3-21.7 пунктээр өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл эрэгтэйчүүд ажилгүйдэлд илүү их өртөж байгаа нь харагдаж байна.

Зураг 5.1-г харуулснаар нийт ажилгүй иргэдийн 59.1 хувийг 15-34 насны залуус, 30.7 хувийг 35-49 насныхан эзэлж байгаа бөгөөд, ажилгүй иргэд нас ахих тусам буурч, 50-54 насанд 7.6 хувь буюу 9.0 мянга болсон байна. Эндээс харахад залуу хүмүүс, ялангуяа ажиллах хүчний эгнээнд шинээр элсэн орж буй хүмүүс ажилгүйдэлд илүүтэй өртөж байна. Ажилгүй иргэдийг хүйсээр авч үзэхэд 30-аас дээш насны эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувь тухайн насны эмэгтэйчүүдийнхээс 0.6-2.8 пунктээр илүү байна. Хүйсийн хувьд хамгийн их ялгаатай байгаа нь 50-54 насны бүлэг байгаа ба энэ насанд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс 31.0 пунктээр илүү байна.

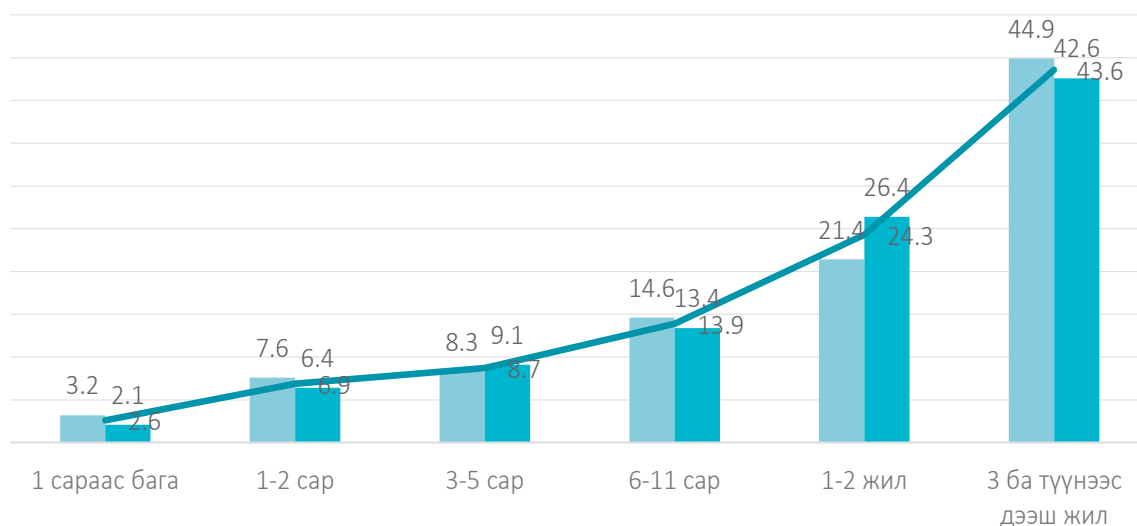
Зураг 5.1. Ажилгүй иргэдийн насны бүтэц, хүйсээр, хувиар

5.3 АЖИЛГҮЙДЛИЙН ҮРГЭЛЖЛЭХ ХУГАЦАА

Энэхүү судалгаагаар ажилгүйдлийн үргэлжлэх хугацааны талаарх мэдээллийг цуглуулсан бөгөөд ажилгүй иргэдийг ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хүйсээр харахад 2017 оны байдлаар ажил хийх боломжтой байсан хугацаа өсөх тусам ажилгүй иргэдийн хувь өсч байгаа бөгөөд нийт ажилгүй иргэдийн 67.9 хувь нь урт хугацаанд буюу (24.3 хувь нь 1-2 жил, 43.6 хувь нь 3 ба түүнээс дээш жил) ажил хийх боломжтой, ажилгүй иргэд байсан байна.

Зураг 5.2. Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар

5.4. АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТҮВШИН

Судалгааны дүнгээр нийт ажилгүй иргэдийн арван хүн тутмын гурав нь техникийн болон мэргэжлийн, мөн гурав нь дипломын дээд болон бакалаврын боловсролтой, бараг хоёр нь бүрэн дунд боловсролтой иргэд байна. Гэтэл ажилгүй иргэдийн дунд боловсролгүй болон бага боловсролтой иргэдийн эзлэх хувь нилээд бага буюу 4.7 хувь байна.

Хүснэгт 5.3. Ажилгүй иргэд, боловсролын түвшнээр, хүйсээр, дунд эзлэх хувиар

Боловсролын түвшин	Бүгд	Хүйсээр	
		Эрэгтэй	Эмэгтэй
Боловсролгүй	2.3	2.7	1.7
Бага	2.4	2.5	2.3
Суурь	7.6	7.5	7.7
Бүрэн дунд	17.4	17.1	17.9
Техникийн болон мэргэжлийн	34.7	44.3	21.3
Тусгай мэргэжлийн дунд	3.8	2.7	5.3
Дипломын дээд болон бакалавр	30.3	21.9	41.9
Магистр ба түүнээс дээш	1.5	1.3	1.9
Дүн, %	100.0	100.0	100.0
Тоо	119 092	69 251	49 841

Ажилгүй иргэдийн дотор боловсролгүй болон бага боловсролтой хүний эзлэх хувийн жин бага байгаа нь тэд олдсон ажлыг голохгүй хийдэг, мөн боловсролгүй болон нийт 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын дунд бага боловсролтой иргэд бага байгаатай холбоотой байж болох юм.

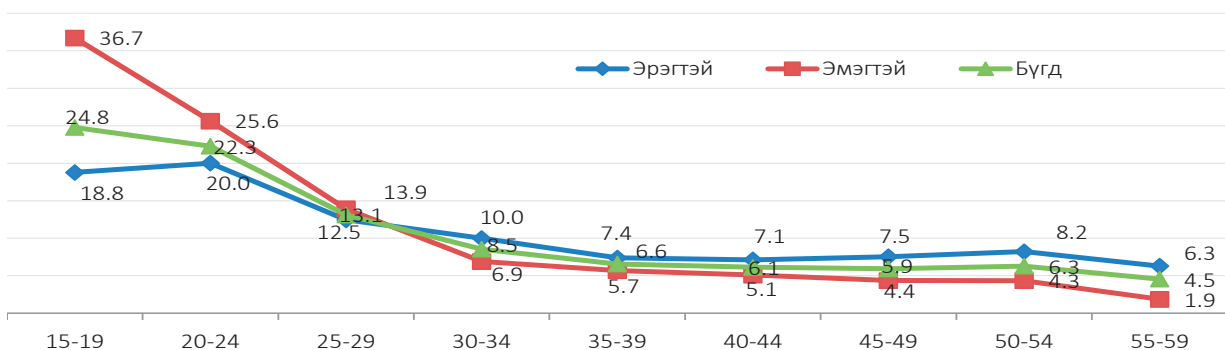
5.5. АЖИЛГҮЙДЛИЙН ТҮВШИН

Ажилгүйдлийн түвшин нь хөдөлмөрийн зах зээлийн хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг үзүүлэлт бөгөөд хөдөлмөрийн зах зээлийн тэнцвэргүй байгааг, ашиглаж чадахгүй байгаа хөдөлмөрийн нийлүүлэлтийн хэмжээг илэрхийлдэг. Судалгааны дүнгээр ажил эрхлээгүй нийт хүн амаар тооцсон ажилгүйдлийн улсын дундаж түвшин 8.8 хувь байгаа бол ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр ялган үзвэл эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 9.6 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 7.8 хувьтай байна (Хүснэгт 5.1). Хот, суурин газрын хүн амын ажилгүйдлийн түвшин 10.4 хувь буюу улсын дунджаас 1.6 пунктээр дээгүүр, харин хөдөө орон нутагт ажилгүйдлийн түвшин бага буюу 6.3 хувь болж, улсын дунджаас 2.5 пунктээр доогуур байна. 2016 онтой харьцуулахад эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 2.0 пунктээр, эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин 0.4 пунктээр буурсан байна.

Ажилгүйдлийн түвшин Баруун бүсэд 10.7 хувь, Хангайн бүсэд 9.8 хувь, Зүүн бүсэд 10.4 хувь буюу улсын дунджаас 1.0-1.9 пунктээр дээгүүр байгаа бол Төвийн бүс болон Улаанбаатар хотод улсын дунджаас 0.5-1.3 пунктээр доогуур байна.

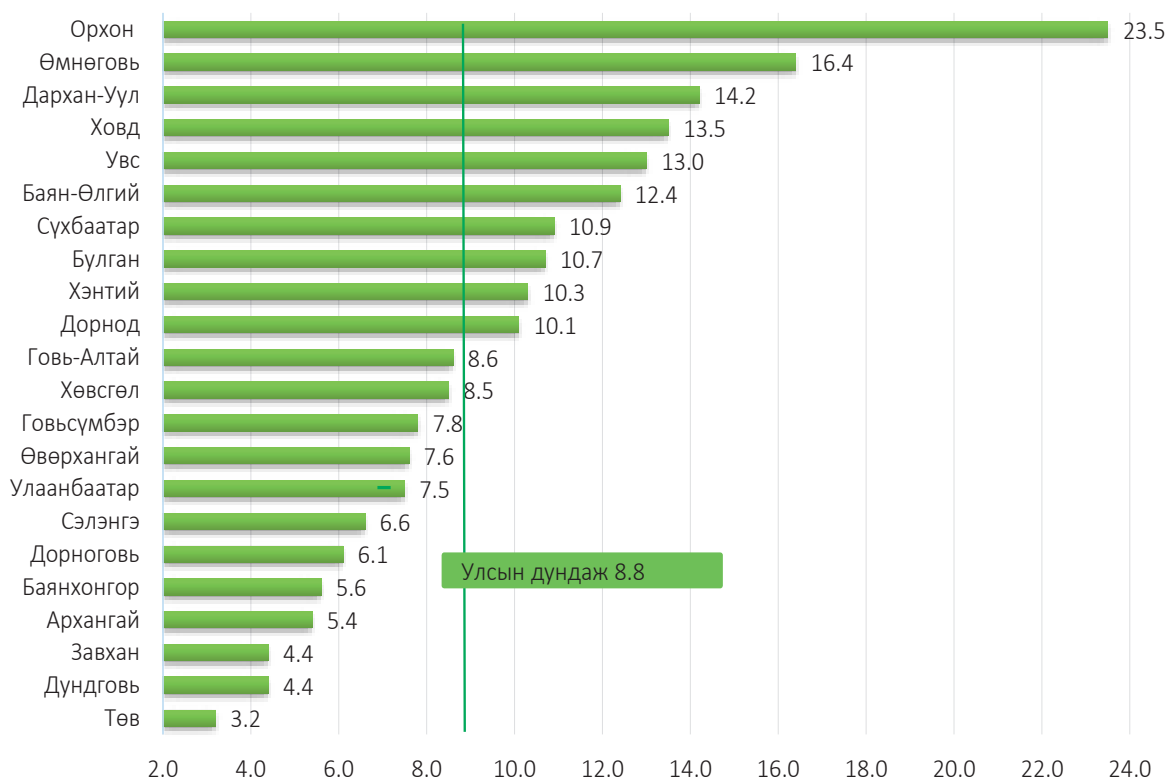
Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлгээр авч үзвэл 15-19 (24.8 хувь), 20-24 (22.3 хувь), 25-29 (13.1 хувь) насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин улсын дунджаас 4.3-16.0 пунктээр дээгүүр байна. Ажил эрхлээгүй 15-29 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин бусад насны бүлгийн ажилгүй иргэдийн түвшингээс өндөр байгаа нь дараах зургаас (Зураг 5.3) харагдаж байна.

Зураг 5.3. Ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшинг насны бүлэг, хүйсээр нь авч үзэхэд 15-29 насны бүлэгт эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа бол бусад насны бүлэгт эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс доогуур байна.

Зураг 5.4. Ажилгүйдлийн түвшин, аймаг, нийслэлээр

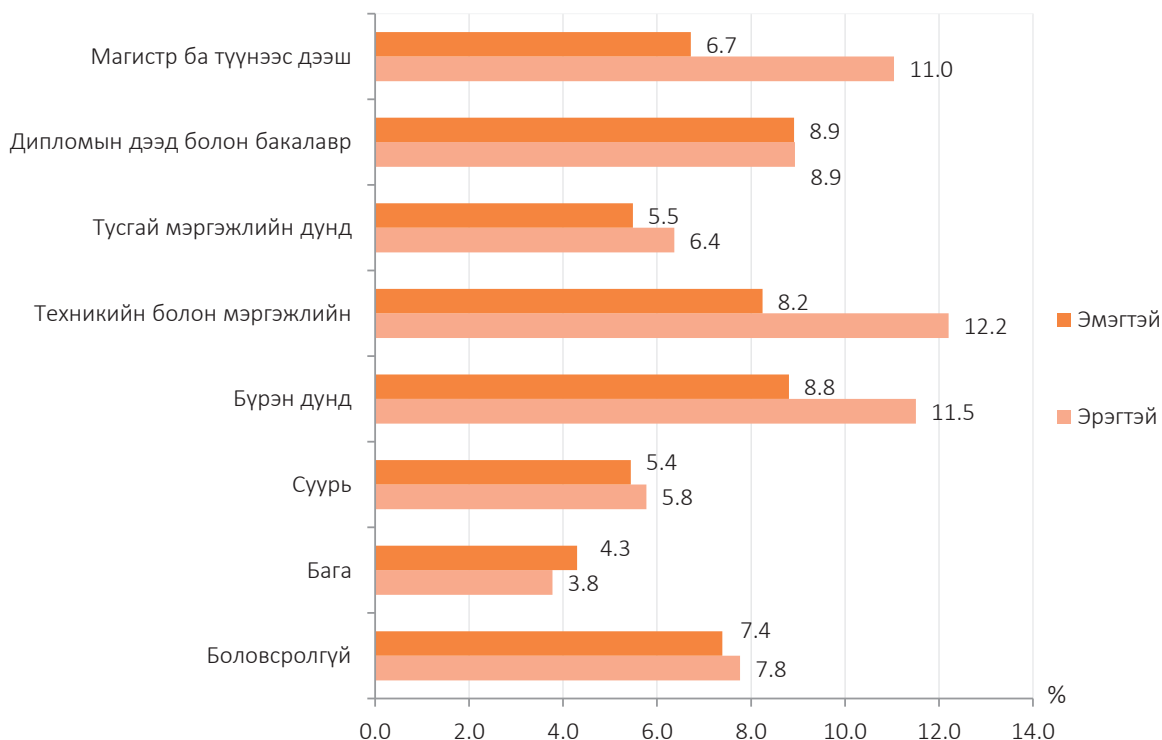

Ажилгүйдлийн түвшин Орхон, Өмнөговь, Дархан-Уул, Ховд, Увс, Баян-Өлгий, Сүхбаатар, Булган, Хэнтий, Дорнод аймагт улсын дунджаас 1.3-14.7 пунктээр дээгүүр, харин бусад аймаг болон Улаанбаатар хотод 0.2-5.6 пунктээр доогуур байна.

Бага боловсролтой эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн боловсролын түвшинтэй эрэгтэйчүүдийнхээс 0.5 пунктээр өндөр байхад бусад боловсролын түвшинтэй эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин тухайн боловсролын түвшинтэй эмэгтэйчүүдийнхээс 0.3-4.3 пунктээр өндөр байна.

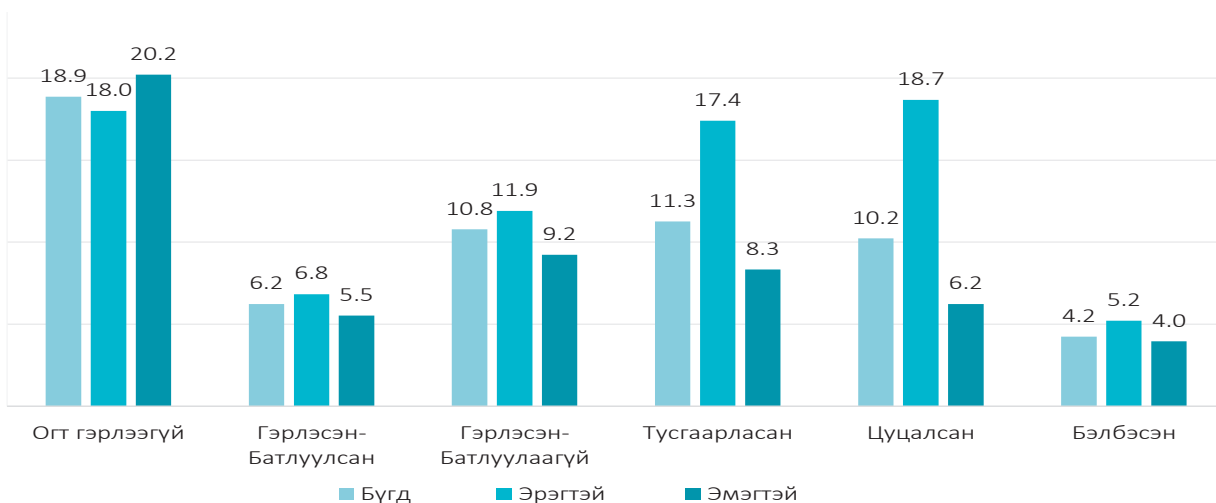

Зураг 5.5. Ажилгүйдлийн түвшин, боловсролын түвшин, хүйсээр

Ажилгүйдлийн түвшнийг гэрлэлтийн байдлаар авч үзвэл огт гэрлээгүй хүмүүсийн ажилгүйдлийн түвшин өндөр байна. Гэрлэлтийн байдлаарх ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр авч үзэхэд огт гэрлэж байгаагүй эмэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин мөн түвшний эрэгтэйчүүдийнхээс 2.2 пунктээр их байгаа бол бусад гэрлэлтийн түвшинд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс 1.3-12.4 пунктээр их байна.

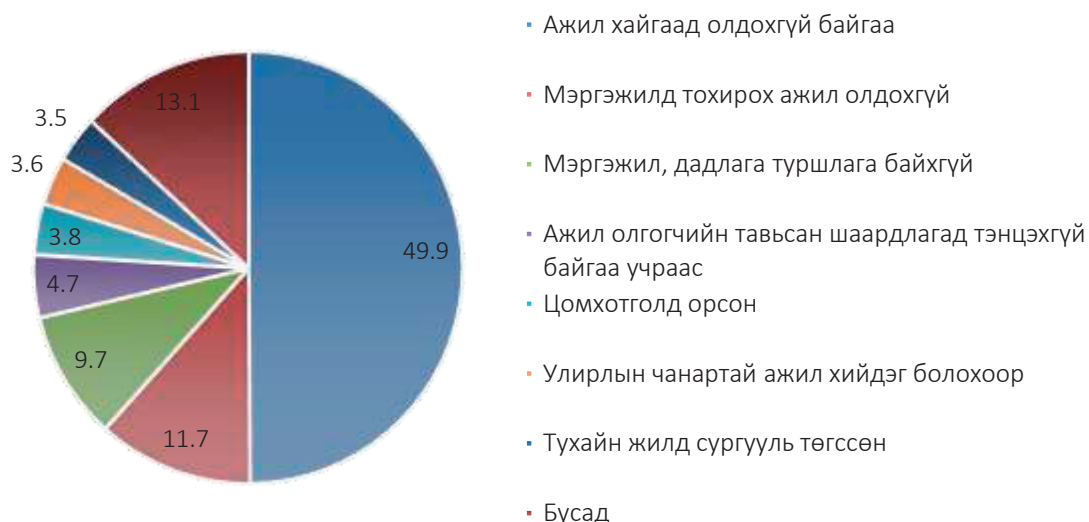
Зураг 5.6. Ажилгүйдлийн түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

5.6 АЖИЛГҮЙ ИРГЭДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭХГҮЙ БАЙГАА ШАЛТГААН

Ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 59.4 (49.9%) мянга нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа, 13.9 (11.7%) мянга нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй, 11.6 (9.7%) мянга нь мэргэжил, дадлага, туршлага байхгүй, 5.5 (4.7%) мянга нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа, 4.6 (3.8%) мянга нь цомхотголд орсон, 4.3 (3.6%) мянга нь улиралын чанартай ажил хийдэг болохоор, 4.2 (3.5%) мянга нь тухайн жилд сургууль төгссөн учраас хөдөлмөр эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ (Зураг 5.7).

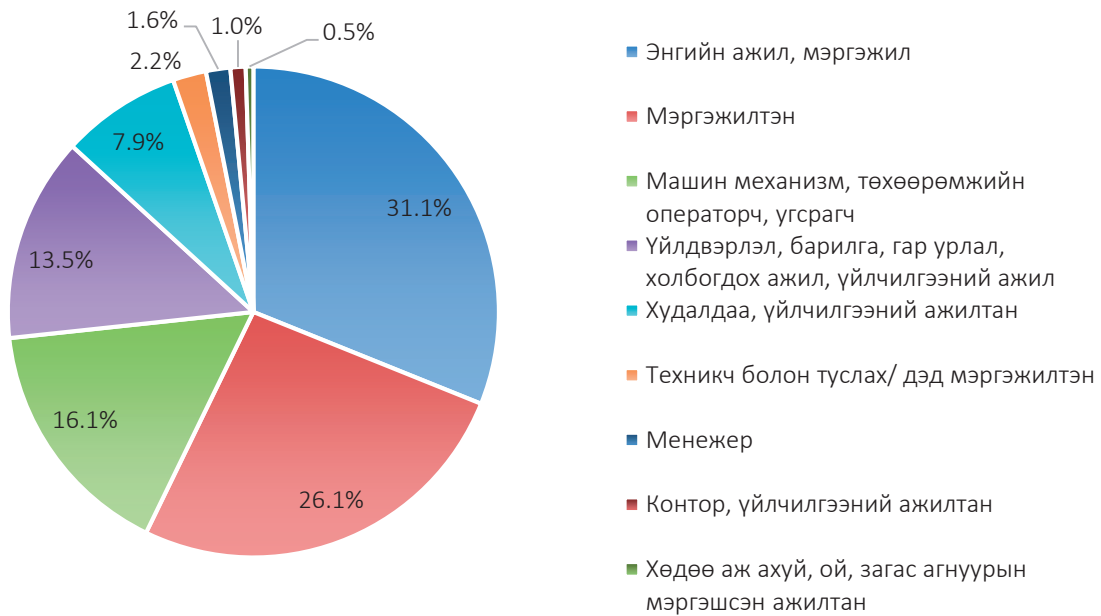
Зураг 5.7. Ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

Дээрх зурагт хөдөлмөр эрхлээгүй 8 төрлийн шалтгааныг оруулсан хэдий ч судалгаагаар ажилгүй иргэдээс ажилгүй байгаа 25 төрлийн шалтгааныг тодруулж асуусан бөгөөд, бусад шалтгаанаар ажилгүй байгаа иргэдийн эзлэх хувь бага байна. Ажилгүй иргэдийн ихэнх нь буюу хоёр хүний нэг нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэж хариулсан байна. Мөн арван хүн тутмын нэг нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй гэж хариулсан нь хөдөлмөрийн зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийг хангасан эрэлт, хэрэгцээтэй мэргэжилтэн бэлтгэх нь чухал байгааг харуулж байна.

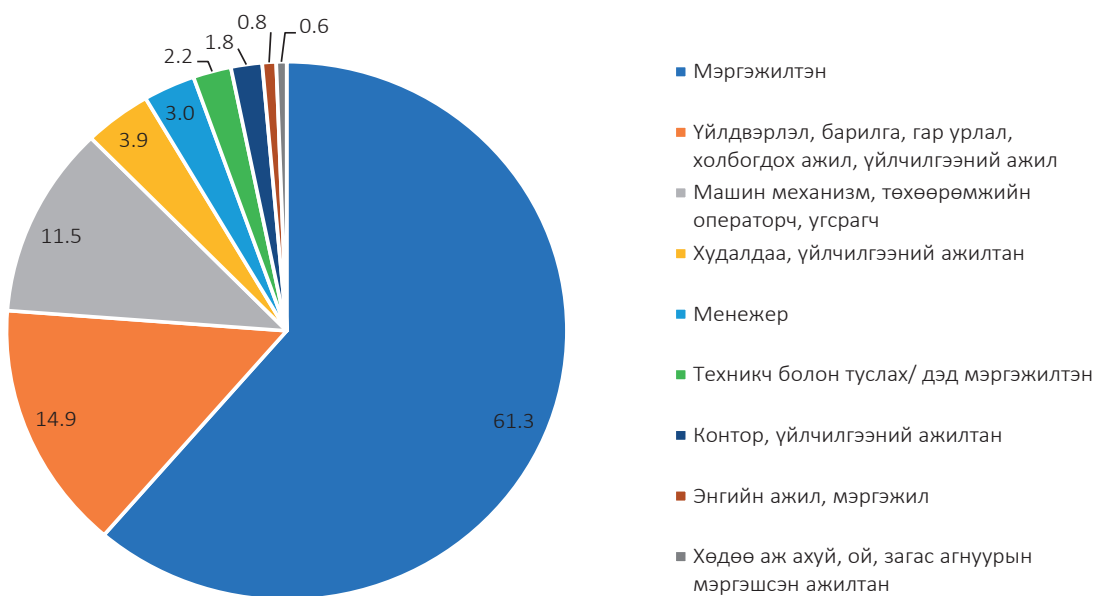
Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр авч үзвэл дийлэнх нь буюу 31.1 хувь нь энгийн ажил, мэргэжилтэй, 26.1 хувь нь мэргэжилтэн, 16.1 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 13.5 үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил үйлчилгээний ажил, 7.9 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, үлдсэн нь бусад мэргэжилтэй хүмүүс байна.

Зураг 5.8. Ажил хайгаад олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэдийг эзэмшсэн ажил мэргэжлээр нь авч үзвэл бараг хоёр хүн тутмын нэг нь буюу 61.3 хувь нь мэргэжилтэн, 14.9 хувь нь үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил, 11.5 хувь нь машин механизм, төхөөрөмжийн операторч, угсрагч, 3.9 хувь нь худалдаа, үйлчилгээний ажилтан, 3.0 хувь нь менежер мэргэжилтэй байна (Зураг 5.9).

Зураг 5.9. Мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа ажилгүй иргэд, эзэмшсэн ажил мэргэжлээр, хувиар

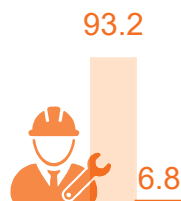
БҮЛЭГ VI

ЗАЛУУЧУУДЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХ

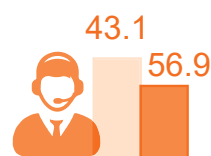
Залуу ажиллагчид, ажил мэргэлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

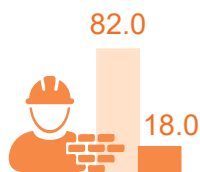
Зэвсэгт хүчний ажил мэргэжил

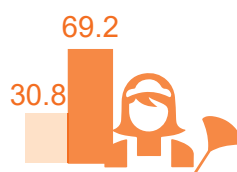
Машин механизм, төхөөрөмжийн операторч угсрагч

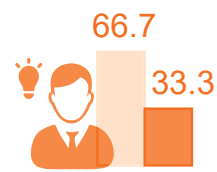
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан

Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил

Контор, үйлчилгээний ажилтан

Менежер

Эрэгтэй
Эмэгтэй

6.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Манай Улсын хувьд 2006 оноос эхлэн хүн амын насны бүтэц ихээхэн өөрчлөгдөж ирсэнийг Хүснэгт 6.1-ээс харж болно. Энэ нь “хүн ам зүйн цонх”-ны таатай үе эхэлснийг илтгэж байгаа ба цаашлаад улс орны эдийн засгийн хөгжлийг түргэтгэх, хүн амын орлого, амьжиргааг дээшлүүлэх, хүн амын өсөлтийг дэмжих зэргээр энэ үеийг оновчтой ашиглах нь чухал юм.

Хүснэгт 6.1 Хүн амын насны бүтэц, 2005-2017

Насны бүлэг	2005	2006	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
0-14	32.6	28.5	27.6	27.3	26.6	27	27.4	28.1	29.6	30.0	30.4
15-59	61.9	65.3	66.5	66.9	67.7	67.2	66.8	65.7	64.5	63.8	63.2
60+	5.5	6.2	5.9	5.8	5.7	5.8	5.8	6.2	5.9	6.2	6.4
Бүгд	2 551.1	2 583.3	2 716.3	2 761.0	2 811.7	2 867.7	2 930.3	2 995.9	3 057.8	3 119.9	3 177.9

Эх үүсвэр: Үндэсний Статистикийн Хороо, Хүн ам орон сууцны улсын тооллого

“Хүн ам зүйн цонх”-ны үе гэдэг нь тухайн улсын хүн амын дундаж наслалт нэмэгдэж, төрөлт буурснаар хүн амын өсөлт удааширч, насны хэв маягийн хувьд нийгэм-эдийн засагт ач холбогдол бүхий хөдөлмөрийн насны хүн ам хамгийн их байх үеийг хэлдэг байна. Манай Улсын хувьд нийт хүн амын дийлэнх хувийг 15-59 насныхан эзэлж байгаа ба харин 2012 оноос эхлэн нийт хүн амд эзлэх хувь хэмжээ буурч байгаа нь дээрх хүснэгтээс харагдаж байна. Энэ үеийг зохистой ашиглаж чадвал хөдөлмөрийн бүтээмжийг дээшлүүлж, эдийн засгийн өсөлтийн хурдыг түргэтгэн нэг хүнд ногдох Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ) нэмэгдэн иргэн бүр хадгаламж, хуримтлалтай болох нөхцөл бүрддэг байна. Гэвч тодорхой хугацааны дараа “хүн ам зүйн цонх”-ны үеийн энэхүү боломж хаагдсанаар насны хэв маягийн дараагийн үе болох хүн ам насжих үйл явц эхэлдэг билээ.

Иймээс нийт хүн амын дундах хөдөлмөрийн насны хүн амын эзлэх хувь өндөр байгаа энэ үед 15-24 насны залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн өнөөгийн байдлын талаарх мэдээллийг судалгааны үр дүнгээр нэгтгэн энэ бүлэгт үзүүлэв. Учир нь дэлхийн түвшинд болон бүс нутгийн түвшинд харьцуулагдах боломжтой гэдэг утгаараа Нэгдсэн Үндэстний байгууллага (НҮБ)-ын ашигладаг залуучуудын насны тодорхойлолтыг ашигласан ба тодорхойлолтын дагуу залуучууд гэдэгт 15-24 насны хүн амыг сонгосон.

6.2 ЗАЛУУЧУУДЫН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙН БАЙДАЛ

Судалгааны дүнгээр 15-аас 24 насны 432.9 мянган хүн байгаагийн 224.7 (51.9%) мянга нь эрэгтэй, 208.2 (48.1%) мянга нь эмэгтэйчүүд байна. Эдгээр залуучуудын 123.8 (28.6%) мянга нь эдийн засгийн идэвхтэй, 309.1 (71.4%) мянга нь эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам байна.

Хүснэгт 6.2 Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, байршил, хүйсээр

Байршил/ Тухайн үеийн байдал	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Улсын хэмжээнд						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	123 799	28.6	75 597	33.7	48 202	23.1
Ажиллагчид	95 651	22.1	60 653	27.0	34 998	16.8
Ажилгүй иргэд	28 148	6.5	14 944	6.7	13 204	6.3
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	309 059	71.4	149 044	66.3	160 015	76.9
15-аас 24 насны нийт залуучууд	432 858	100.0	224 641	100.0	208 217	100.0
Хот						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	65 775	22.5	38 246	25.6	27 529	19.4
Ажиллагчид	47 656	16.3	29 142	19.5	18 514	13.0
Ажилгүй иргэд	18 119	6.2	9 104	6.1	9 015	6.4
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	226 051	77.5	111 312	74.4	114 739	80.6
15-аас 24 насны нийт залуучууд	291 826	100.0	149 558	100.0	142 268	100.0
Хөдөө						
Тухайн үеийн идэвхтэй залуучууд	58 024	41.1	37 351	49.7	20 673	31.3
Ажиллагчид	47 995	34.0	31 511	42.0	16 484	25.0
Ажилгүй иргэд	10 029	7.1	5 840	7.7	4 189	6.3
Тухайн үеийн идэвхгүй залуучууд	83 008	58.9	37 732	50.3	45 276	68.7
15-аас 24 насны нийт залуучууд	141 032	100.0	75 083	100.0	65 949	100.0
Улсын хэмжээнд						
Залуучуудын АХОТ*		28.6		33.7		23.1
Залуучуудын ХЭТ**		22.1		27.0		16.8
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		22.7		19.8		27.4
Хот						
Залуучуудын АХОТ*		22.5		25.6		19.4
Залуучуудын ХЭТ**		16.3		19.5		13.0
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		27.5		23.8		32.7
Хөдөө						
Залуучуудын АХОТ*		41.1		49.7		31.3
Залуучуудын ХЭТ**		34.0		42.0		25.0
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин		17.3		15.6		20.3

* АХОТ = Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

** ХЭТ = Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин

Эдийн засгийн тухайн үеийн идэвхтэй хүн амын 95.7 (77.3%) мянга нь ажиллагчид, харин 28.1 (22.7%) мянга нь ажилгүй иргэд байна.

Хүснэгт 6.3. Залуу ажиллагчид, байршил, бүс, хүйсээр

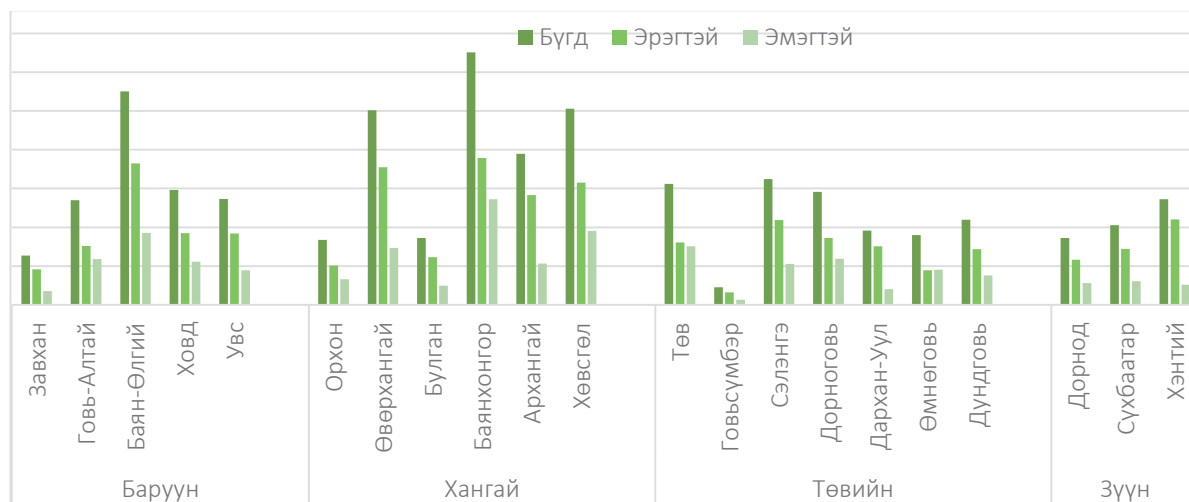
Байршил/Бүс	Бүгд		Хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Хот	47 656	49.8	29 142	48.1	18 514	52.9
Хөдөө	47 995	50.2	31 511	51.9	16 484	47.1
Баруун	15 156	15.8	9 761	16.1	5 395	15.4
Хангайн	23 875	24.9	15 568	25.6	8 307	23.7
Төвийн	15 645	16.4	9 678	16	5 967	17.1
Зүүн	6 505	6.9	4 814	7.9	1 691	4.8
Улаанбаатар	34 470	36.1	20 832	34.4	13 638	39
Дүн, %		100		100		100
Улсын дүн	95 651		60 653		34 998	

Нийт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 95.7 (7.7%) мянга нь 15-24 насны залуучууд байгаа бөгөөд үүнээс 63.4 хувь нь эрэгтэйчүүд, 36.6 хувь нь эмэгтэйчүүд байна.

Харин залуу ажиллагчдын 49.8 хувь нь хотод, 50.2 хувь нь хөдөөд ногдож байна. Бүсийн хувьд Хангай, Төв болон Баруун бүсэд залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр, Зүүн бүсэд харьцангуй бага байна.

Аймгуудын хувьд харьцуулан харахад хялбар байх үүднээс Улаанбаатар хотыг оруулахгүйгээр залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр болон бага байгаа байдлыг бүсийн ялгаатай байдлаар Зураг 6.1-т харуулав.

Зураг 6.1. Залуу ажиллагчид, аймаг, хүйсээр

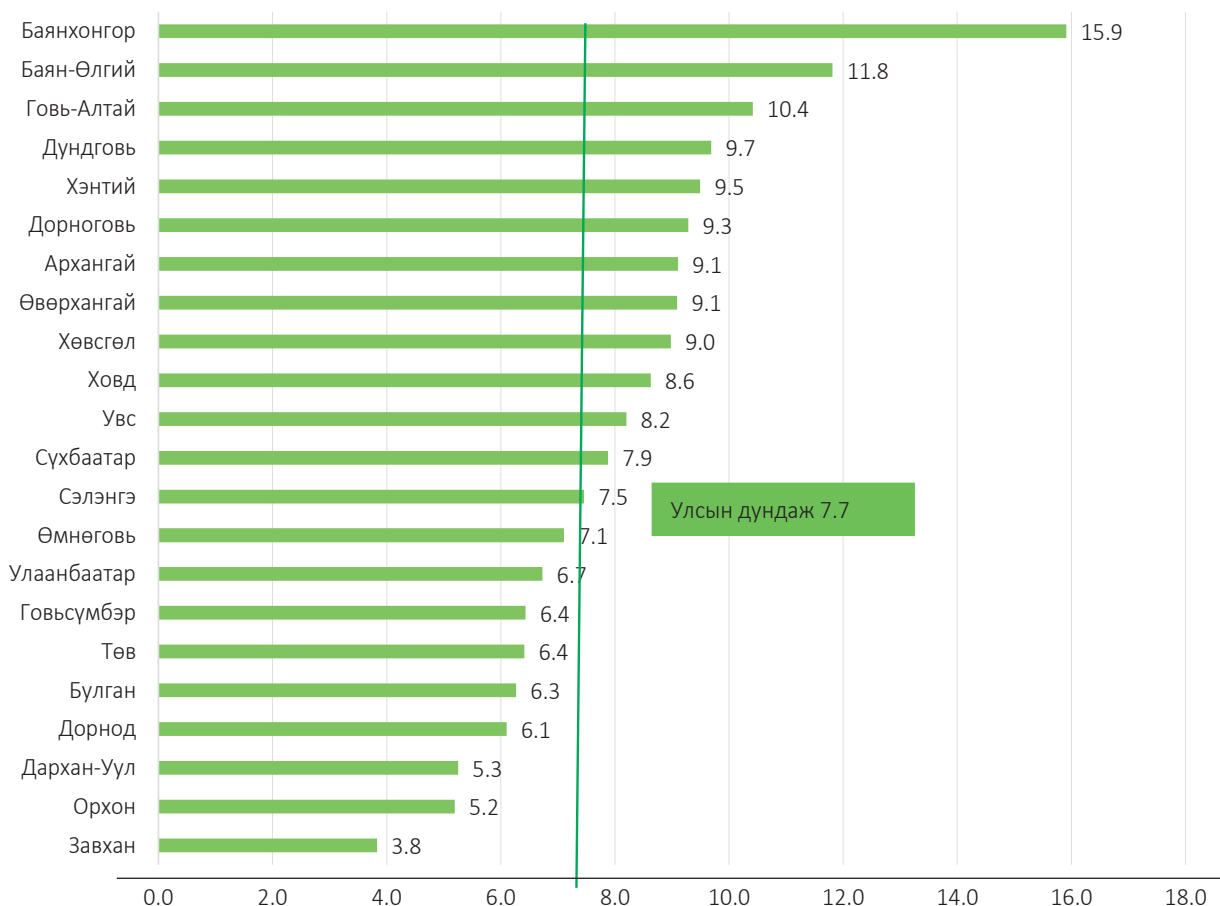
Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт өндөр байгаа бүсүүдийг аймгуудаар задлан харахад Хангайн бүсээс Баянхонгор, Хөвсгөл, Өвөрхангай аймгуудад, Баруун бүсээс Баян-Өлгий, Ховд, Увс аймгуудад, Төвийн бүсээс Сэлэнгэ, Төв, Дорноговь аймгуудад залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлт тухайн бүсийнхээ бусад аймгуудаас өндөр байна (Хүснэгт 6.4)

Хүснэгт 6.4. Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, нийслэл, аймгаар, хүйсээр

Аймаг, нийслэл	Бүгд		Хүйсээр	
	Тоо	%	Эрэгтэй	Эмэгтэй
Архангай	3 893	4.1	2 830	1 063
Баян-Өлгий	5 503	5.8	3 648	1 855
Баянхонгор	6 511	6.8	3 791	2 720
Булган	1 723	1.8	1 229	494
Говь-Алтай	2 698	2.8	1 516	1 182
Дорноговь	2 917	3.0	1 729	1 188
Дорнод	1 726	1.8	1 164	562
Дундговь	2 192	2.3	1 434	758
Завхан	1 269	1.3	914	355
Өвөрхангай	5 017	5.2	3 551	1 466
Өмнөговь	1 800	1.9	890	910
Сүхбаатар	2 057	2.2	1 445	612
Сэлэнгэ	3 242	3.4	2 183	1 059
Төв	3 120	3.3	1 606	1 514
Увс	2 728	2.9	1 837	891
Ховд	2 959	3.1	1 847	1 112
Хөвсгөл	5 058	5.3	3 152	1 906
Хэнтий	2 722	2.8	2 205	517
Дархан-Уул	1 916	2.0	1 514	402
Улаанбаатар	34 470	36.0	20 832	13 638
Орхон	1 673	1.7	1 015	658
Говьсүмбэр	457	0.5	322	135
Дүн, %		100.0		
Улсын дүн	95 651		60 654	34 997

Улсын хэмжээнд нийт ажиллагчдын 7.7 хувийг 15-24 насныхан эзэлж байгаа ба аймгийн түвшинд авч үзэхэд Сүхбаатар, Увс, Ховд, Хөвсгөл, Өвөрхангай, Архангай, Дорноговь, Хэнтий аймгуудад 0.2-1.8 пунктээр, Дундговь аймагт 2.0 пунктээр, Говь-Алтай аймагт 2.7 пунктээр, Баян-Өлгий аймагт 4.1 пунктээр, Баянхонгор аймагт 8.2 пунктээр улсын дунджаас тус тус дээгүүр байна (Зураг 6.2).

Зураг 6.2. Залуу ажиллагчид, аймгаар, нийт ажиллагчдад эзлэх хувиар

Хүснэгт 6.5. Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр

Боловсролын түвшин	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Боловсролгүй	2 826	3.0	2 309	3.8	517	1.5
Бага	4 680	4.9	3 652	6.0	1 028	2.9
Суурь	14 035	14.7	10 646	17.6	3 389	9.7
Бүрэн дунд	20 805	21.8	13 927	23.0	6 878	19.7
Техникийн болон мэргэжлийн	22 772	23.7	15 175	25.0	7 597	21.7
Тусгай мэргэжлийн дунд	3 379	3.5	2 251	3.7	1 128	3.2
Дипломын болон бакалаврын дээд	27 058	28.3	12 694	20.9	14 364	41.0
Магистр ба түүнээс дээш	96	0.1	-	-	96	0.3
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	95 651		60 654		34 997	

Залуу ажиллагчдын хувьд арван хүн тутмын гурав нь дипломын болон бакалаврын дээд, таван хүн тутмын нэг нь техникийн болон мэргэжлийн мөн таван хүн тутмын нэг нь бүрэн дунд боловсролтой залуучууд байгааг Хүснэгт 6.5-д харуулав. Харин залуу ажиллагчдын 3.0 хувь нь боловсролгүй байна.

Хүйсийн хувьд харахад, эрэгтэй залуу ажиллагчдын хамгийн өндөр хувийг буюу 25.0 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байгаа бол магистр ба түүнээс дээш боловсролтой залуучууд байхгүй байна. Харин 3.8 хувь нь боловсролгүй байна. Эмэгтэй залуу ажиллагчдын хувьд хамгийн өндөр болох 41.0 хувь нь дипломын болон бакалаврын дээд боловсролтой байгаа бол хамгийн бага буюу 0.3 хувь нь магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй, харин 1.5 хувь нь боловсролгүй байна. Эндээс эмэгтэй залуу ажиллагчид илүү боловсрол өндөртэй байгаа нь харагдаж байна.

Зураг 6.3. Залуу ажиллагчид, боловсролын түвшин, хүйсээр

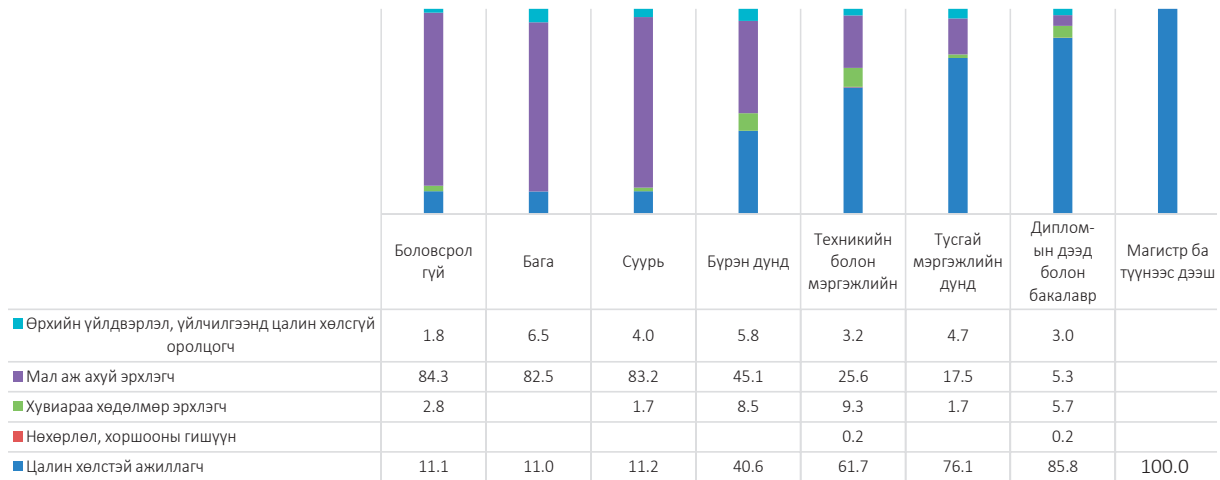
Залуу ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг харахад нийт 5 ангилалд хуваагдан ажиллаж байгааг Зураг 6.3-аас харж болно. Залуу ажиллагчдын 53.1 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч, 36.7 хувь нь мал аж ахуй эрхлэгч, 6.1 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч гэсэн статуст хамаарч байна.

Зураг 6.4. Залуу ажиллагчидын, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, хувиар

Залуучуудын боловсролын түвшингээр хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг харьцуулан харахад зарим нэг сонирхолтой статистик харагдаж байгааг *Зураг 6.4-өөс* харж болно. Магистр ба түүнээс дээш зэрэгтэй залуусын 100 хувь нь цалин хөлстэй ажиллагч байна. Цалин хөлстэй ажиллагчдын хувьд тодорхой мэргэжил эзэмших түвшний боловсролын түвшин илүү өндөр байхад малчдын хувьд бүрэн дунд болон түүнээс доош боловсролын түвшин илүү өндөр байна.

Зураг 6.5. Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

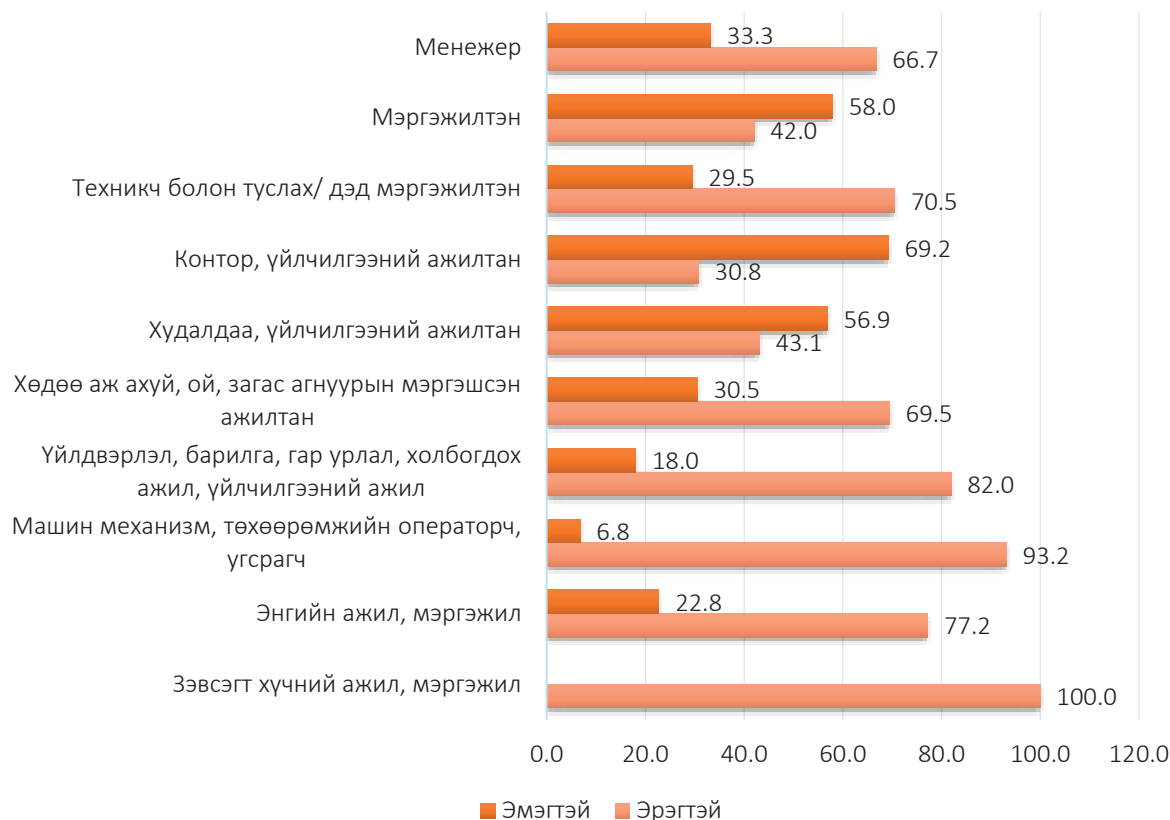
Хөдөлмөр эрхэлсэн залуу ажиллагчдыг ажил мэргэжлийн ангиллаар гаргаж харуулав (*Зураг 6.5*). Залуу ажиллагчдын 38.1 (39.9%) мянга нь хөдөө, аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил хийж байгаа нь нийт залуу ажиллагчдын дүнд хамгийн их хувийг эзэлж байна. Мөн худалдаа, үйлчилгээний ажилтан 15.1 хувийг, мэргэжилтэн 14.9 хувийг, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан 10.7 хувийг, энгийн ажил, мэргэжил 6.8 хувийг, суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагч 4.4 хувийг тус тус эзэлж байна.

Зураг 6.6. Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Харин хүйсийн хувьд ялгаатай байдлыг Зураг 6.6-д харуулав. Зэвсэгт хүчний ажил, мэргэжил, энгийн ажил, суурин төхөөрөмж, машин, механизмын операторч, угсрагч, үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил, хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажил, техникч болон туслах/ дэд мэргэжилтэн болон менежерийн ажил хийж буй хүн амын ихэнх нь эрэгтэйчүүд байхад контор, үйлчилгээний ажилтнууд, мэргэжилтэн болон худалдаа, үйлчилгээний ажилтнуудын талаас илүү хувийг эмэгтэйчүүд эзэлж байна.

Зураг 6.7. Залуу ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангилал, дүнд эзлэх хувиар

Харин залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангиллаар Хүснэт 6.6-д харуулав. Залуу ажиллагчдын хамгийн их буюу 40.1 хувь (38.3 мянга) нь хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуурын салбарт байхад үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа болон хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа тус бүр 0.1 хувь нь хөдөлмөр эрхэлж байна. Тухайн үед хөдөлмөр эрхэлсэн залуучуудын 10.5 (11.0%) мянга нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт, боловсруулах үйлдвэрлэл 7.2 (7.6%) мянга, 5.8 (6.1%) мянга нь барилгын салбарын ажиллагчид, үйлчилгээ 3.8 (4.0%) мянга, төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал 5.5 (5.8%) мянга, боловсрол 4.5 (4.7%) мянга, зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ 3.8 (4.0%) мянга, зэрэг салбарын залуу ажиллагчдын хувийн жин бусад салбарынхтай харьцуулахад харьцангуй өндөр байна.

Хүснэгт 6.6. Залуу ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын ангилал, хүйсээр

Салбар	Бүгд		Хүйсээр			
			Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй, загас барилт, ан агнуур	38 343	40.1	26 670	44.0	11 673	33.4
Уул уурхай, олборлолт	4 576	4.8	4 131	6.8	445	1.3
Боловсруулах үйлдвэрлэл	7 238	7.6	4 811	7.9	2 427	6.9
Цахилгаан, хий, уур, агааржуулалт	760	0.8	605	1.0	155	0.4
Усан хангамж; бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	304	0.3	237	0.4	67	0.2
Барилга	5 792	6.1	4 710	7.8	1 082	3.1
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээ	10 519	11.0	5 301	8.7	5 218	14.9
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	2 388	2.4	2 291	3.8	97	0.3
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	3 787	4.0	1 836	3.0	1 951	5.6
Мэдээлэл, холбоо	1 751	1.8	1 033	1.7	718	2.1
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	1 704	1.8	749	1.2	955	2.7
Үл хөдлөх хөрөнгийн үйл ажиллагаа	79	0.1	79	0.1	-	-
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	797	0.8	377	0.6	420	1.2
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 918	2.0	1 077	1.8	841	2.4
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	5 527	5.8	3 317	5.5	2 210	6.3
Боловсрол	4 540	4.7	1 133	1.9	3 407	9.7
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	2 157	2.3	567	0.9	1 590	4.5
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	1 527	1.6	838	1.4	689	2.0
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	1 801	1.9	839	1.4	962	2.7
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	143	0.1	52	0.1	91	0.3
Дүн, %		100.0		100.0		100.0
Улсын дүн	95 651		60 653		34 998	

6.3 ЗАЛУУЧУУДЫН АЖИЛГҮЙДЭЛ

Тухайн улс орны хөгжлийн үе шатаас үл хамааран хөдөлмөрийн насны залуучуудын ажилгүйдэл бодлогын маш чухал асуудалд тооцогддог. ОУХБ-аас залуучуудтай холбоотой 4 тодорхой хэмжигдэхүүнийг тус тусад нь авч үздэг.

Үүнд:

- Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (нийт залуучуудын ажиллах хүчний тоонд залуучуудын ажилгүйдлийн эзлэх хувь)
- Залуучуудын ажилгүйдлийн тоо болон насанд хүрэгчдийн ажилгүйдлийн тоо хоорондын харьцаа
- Нийт ажилгүйдлийн тоонд залуучуудын ажилгүйдлийн тооны эзлэх хувь
- Хүн амын залуу хэсэг дэх залуучуудын ажилгүйдлийн тооны эзлэх хувь хэмжээ зэрэг орсон.

Ажилгүйдэл нь ерөнхийдөө залуу ажиллах хүчинд харьцангуй нөлөөлдөг бөгөөд залуу хүмүүсийн ажилгүйдлийн түвшин нь бусад насанд хүрэгчдээс ямагт өндөр байдаг.

Нийт ажилгүй иргэдийн 28.1 (23.6%) мянга нь 15-24 насны залуучууд байна. Энэ насны ажилгүй эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь эрэгтэйчүүдийн эзлэх хувиас 4.9 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 6.7. 15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, хүйсээр

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Хүйсээр				Бүгд	Хүйсээр	
			Эрэгтэй		Эмэгтэй			Эрэгтэй	Эмэгтэй
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%			
15-19	5 709	4.8	2 883	4.2	2 826	5.7	24.8	18.8	36.7
20-24	22 439	18.8	12 061	17.4	10 378	20.8	22.3	20.0	25.6
15-24	28 148	23.6	14 944	21.6	13 204	26.5	22.7	19.8	27.4
Нийт	119 092		69 251		49 841		8.8	9.6	7.8

Судалгааны дүнгээр нийт 15-24 насны залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин 22.7 хувь буюу улсын дунджаас 2.6 дахин их байна (улсын дундаж 8.8 хувь). Энэ насны эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин нь 19.8 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 27.4 хувь байгаа нь хүйсээр тооцсон ажилгүйдлийн улсын дунджаас тус бүр 2.0-3.5 дахин өндөр байна.

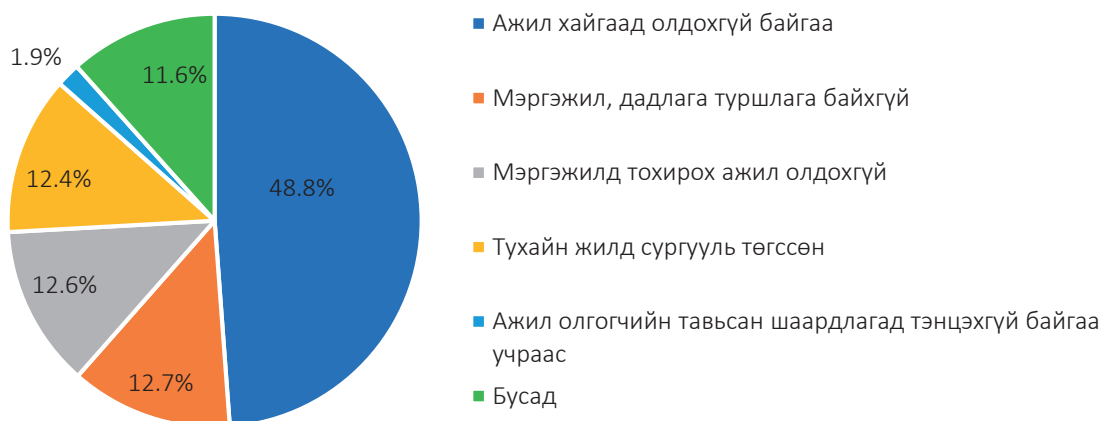
Нийт ажилгүй иргэдэд 15-24 насны ажилгүй иргэдийн эзлэх хувийг байршлаар авч үзвэл хөдөөд хот суурин газрынхаас 8.2 пунктээр өндөр байна. 15-24 насны ажилгүй иргэдийн ажилгүйдлийн түвшинг байршлаар авч үзвэл хотынхны ажилгүйдлийн түвшин нь тухайн насны бүлэг дэх улсын дунджаас 17.9 пунктээр, хөдөөд 9.5 пунктээр өндөр байна.

Хүснэгт 6.8. 15-24 насны ажилгүй иргэд, нийт ажилгүй иргэдэд эзлэх хувь, ажилгүйдлийн түвшин, насны бүлэг, байршлаар

Насны бүлэг	Ажилгүй иргэд						Ажилгүйдлийн түвшин		
	Бүгд		Байршлаар				Бүгд	Байршлаар	
			Хот		Хөдөө			Хот	Хөдөө
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%	Тоо		
15-19	5 709	4.8	4 030	4.7	1 679	4.9	24.8	50.2	11.2
20-24	22 439	18.8	14 089	16.6	8 350	24.6	22.3	24.4	19.4
15-24	28 148	23.6	18 119	21.3	10 029	29.5	22.7	27.5	17.3
Нийт	119 092		85 115		33 977		8.8	9.6	7.8

15-24 насны ажилгүй иргэдийг ажилгүй байгаа шалтгаанаар нь авч үзвэл 48.8 хувь нь ажил хайгаад олдохгүй байгаа, 12.7 хувь нь мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй, 12.6 хувь нь мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа, 12.4 хувь нь тухайн жилд сургууль төгссөн, 1.9 хувь нь ажил олгогчийн тавьсан шаардлагад тэнцэхгүй байгаа, 11.6 хувь нь бусад шалтгаанаар ажил эрхлээгүй гэсэн хариулт өгчээ.

Зураг 6.8. 15-24 насны ажилгүй иргэд, хөдөлмөр эрхлээгүй шалтгаанаар, хувиар

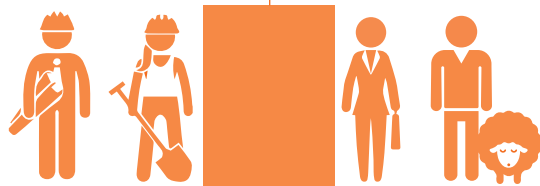

БҮЛЭГ VII

АЛБАН БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид, мянган хүн

220.7

Ажиллагчид, мянган хүн

1 238.3

Албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид,
дэд салбараар

Үйлчилгээ

70 769

Үйлдвэрлэл

50 901

Худалдаа

99 013

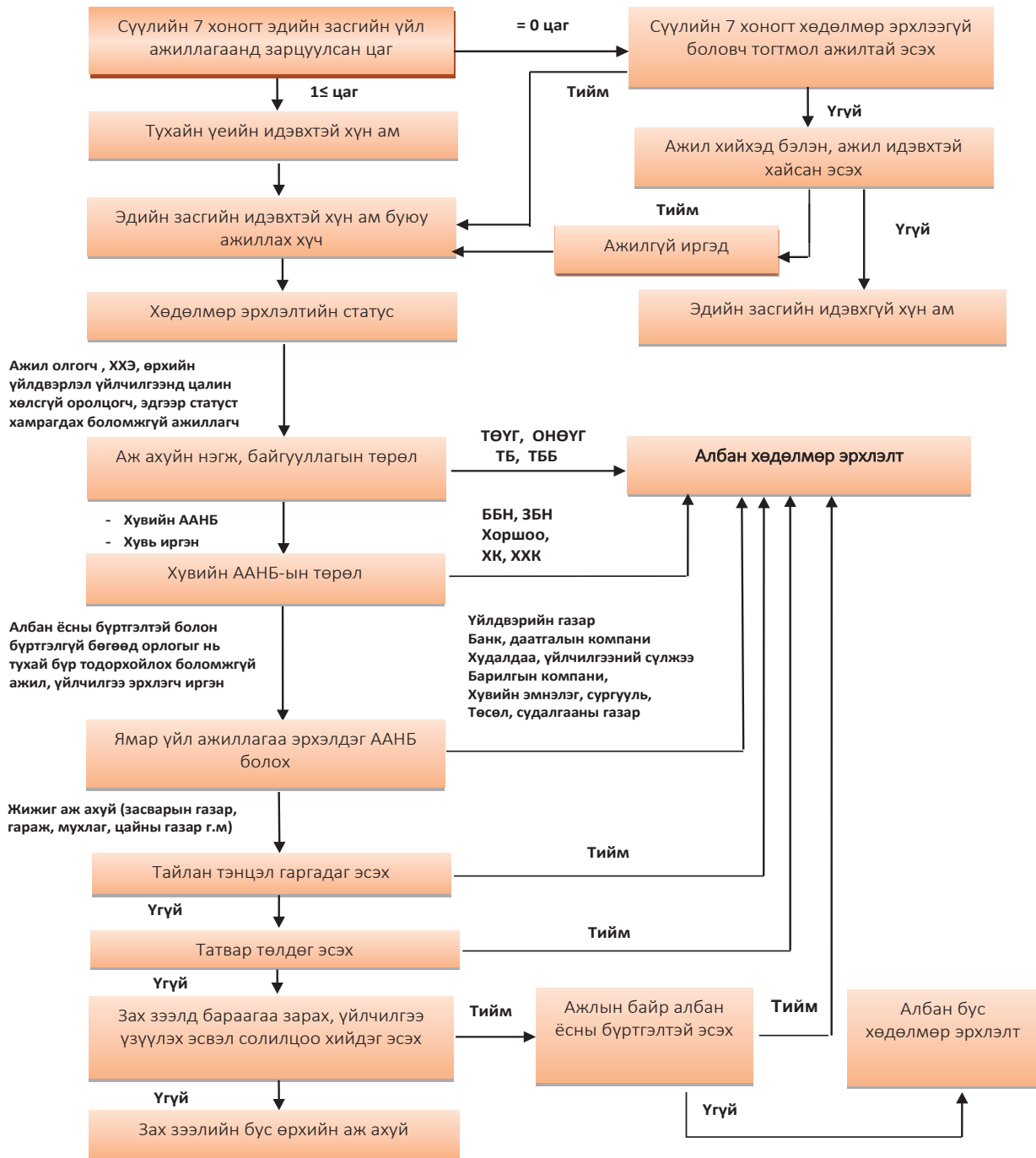
7.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Монгол Улсад албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлт нь хүн амын орлогын эх үүсвэр бүрдүүлэлтийн нэлээд хэсгийг хангадаг. Иймд ОУХБ-ын зөвлөмж болгосноор албан бус салбарын талаарх тоо мэдээг статистикийн тогтолцооны нэг хэсэг болгож тогтмол цуглуулж байна. Ингэснээр албан бус салбарын цар хүрээ, хэмжээ, төлөв байдлын талаар байнгын мэдээлэлтэй болж, гарч буй өөрчлөлтөд хяналт тавих боломжтой болно.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 15 дугаар Бага Хурлаар батлагдсан “Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийн статистикийн талаарх тогтоол”-д албан бус салбар дахь үйл ажиллагаанд ямар үйл ажиллагааг хамруулах тухай шалгууруудыг тодорхойлсон бөгөөд тухайн улсын албан бус салбарыг бодитойгоор тодорхойлох болон улс орнуудын үндэсний хууль тогтоомжуудын ялгаатай байдлаас шалтгаалан албан бус салбарын тодорхойлолт нь адил байх шаардлагагүй, шалгууруудыг янз бүрийн байдлаар хэрэглэж болно гэж заасан.

Хөдөлмөр эрхлэлт, ажиллах хүчний статистикийн үзүүлэлтийг тооцох аргачлалын дагуу “Албан бус хөдөлмөр эрхлэгч”-д албан ёсны бүртгэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, аж ахуй эрхлэх зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хөдөө аж ахуйн бус бөгөөд хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээ эрхэлж буй иргэдийг хамруулна. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын “Төрөөс албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай” 2006 оны 1 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтын 1.3-т “Албан бус хөдөлмөр эрхлэлт гэдэгт албан ёсны бүртгэл, мэдээлэл, нийгмийн хамгаалалд бүрэн хамрагдаагүй, хөдөө аж ахуйн бус, аж ахуй эрхлэх аливаа нэгэн зохион байгуулалтын хэлбэрт ороогүй, хуулиар хориглоогүй ажил, үйлчилгээг хувь хүн, өрх, хамтлаг эрхлэхийг хамруулна” гэж заасан.

Албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох схем

Хөгжиж буй орнуудад хөдөө аж ахуйн салбар дахь албан бус салбарын үйл ажиллагааг тодорхойлоход бэрхшээлтэй байдаг тул ОУХБ нь хөдөө аж ахуйн (ХАА) салбарыг албан бус салбарын хүрээнд гаргаж, зөвхөн ХАА-н бус чиглэлийн үйл ажиллагааг тус салбарт хамруулан тооцохоор тогтсон. Монгол Улсын нийт ажиллагчдын 28.8 хувийг шингээсэн ХАА-н салбар нь эдийн засгийн хамгийн том салбаруудын нэг бөгөөд ХАА-н салбар дахь үйл ажиллагаанд өрхийн жижиг аж ахуйн хэлбэр зонхилдог тул тус салбарыг албан бус салбарт хамруулан тооцдоггүй. Иймээс ОУХБ-ын тодорхойлолтын дагуу ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр

эрхлэлтийг ХАА-н салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтээс зааглаж, улмаар ХАА-н бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг албан болон албан бус салбар гэж ангилан үздэг.

7.2 ХАА БОЛОН ХАА-Н БУС САЛБАР ДАХЬ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Судалгаагаар нийт ажиллагчдын 356.4 (28.8%) мянга нь хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллаж байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүсийг албан бус салбарын хүрээнд авч үзэхгүй. Гэсэн хэдий дараах хүснэгтээр ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын нэгэн адилаар ХАА-н салбарт ажиллагчдын талаарх мэдээллийг харууллаа.

Хүснэгт 7.1. 15 ба түүнээс дээш насны ажиллагчид, ХАА болон ХАА-н бус салбараар, хүйс, байршил, бүсээр

Байршил/Бүс	Улсын хэмжээнд			Салбараар	
	Бүгд	Хүйсээр		ХАА	ХАА-н бус
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
А. Ажиллагчид					
Хот	733 510	384 066	349 444	35 105	698 405
Хөдөө	504 823	268 607	236 216	321 318	183 505
Баруун	173 155	92 152	81 003	85 927	87 228
Хангайн	254 863	133 982	120 881	135 533	119 330
Төвийн	215 064	112 036	103 028	78 687	136 377
Зүүн	83 062	44 844	38 218	39 248	43 814
Улаанбаатар	512 189	269 659	242 530	17 028	495 161
Дүн	1 238 333	652 673	585 660	356 423	881 910
Б. Хувиар					
Хот	100.0	52.4	47.6	4.8	95.2
Хөдөө	100.0	53.2	46.8	63.6	36.4
Баруун	100.0	53.2	46.8	49.6	50.4
Хангайн	100.0	52.6	47.4	53.2	46.8
Төвийн	100.0	52.1	47.9	36.6	63.4
Зүүн	100.0	54	46	47.3	52.7
Улаанбаатар	100.0	52.6	47.4	3.3	96.7
Дүн	100.0	52.7	47.3	28.8	71.2

Хүснэгтээс харахад ХАА-н бус салбарт ажиллагчид 881.9 мянга /71.2 хувь/ байгаагийн таван хүн тутмын дөрөв нь хот, суурин газарт, харин нэг нь хөдөө орон нутагт ажиллаж байна. ХАА-н бус салбарт ажиллагчдын 56.1 хувь нь Улаанбаатар хотод байгаа нь албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид нийслэл хотод дийлэнх байгааг харуулж байна.

7.3 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД

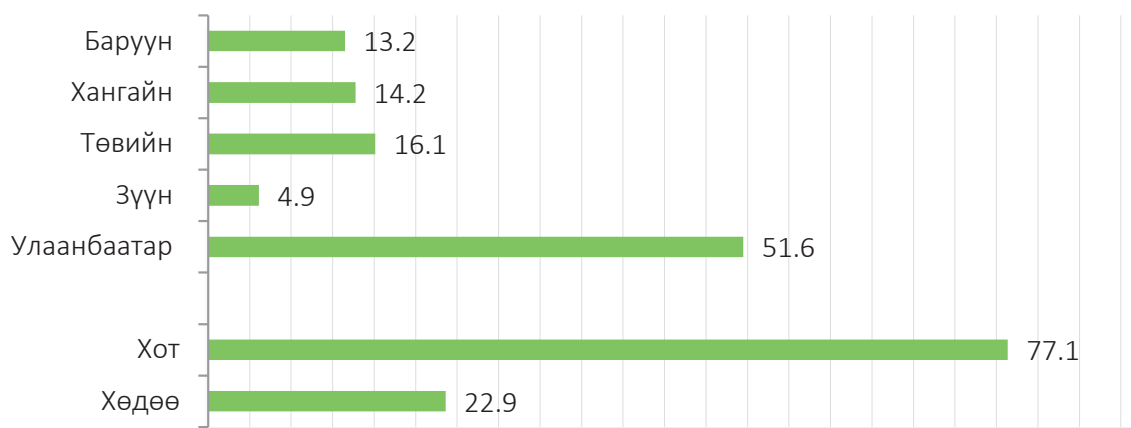
Судалгааны дүнгээр 2017 онд улсын хэмжээнд албан бус салбарт ажиллагчид 220.7 мянга байгаагийн 131.3 (59.5%) мянга нь эрэгтэй, 89.4 (40.5%) мянга нь эмэгтэй байна. Албан бус салбарт орлогыг нь тодорхойлох боломжгүй хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар нь үндсэн болон давхар хөдөлмөр эрхлэгч гэж авч үзэж байгаа ба 96.7 хувь нь үндсэн буюу анхдагч үйл ажиллагаагаараа, 3.3 хувь нь давхар буюу хоёрдогч үйл ажиллагаагаараа хувиараа хөдөлмөр эрхэлсэн байна.

Хүснэгт 7.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, хүйс, байршил, бүсээр

Хүйс	Бүгд	Байршлаар		Бүсээр				
		Хот	Хөдөө	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар
Бүгд	220 683	170 129	50 554	29 121	31 257	35 482	10 813	114 010
Үндсэн	213 326	167 081	46 245	26 236	30 367	33 865	10 204	112 654
Давхар	7 357	3 048	4 309	2 885	890	1 617	609	1 356
Эрэгтэй	131 269	102 927	28 342	17 806	17 723	18 935	6 213	70 592
Үндсэн	127 453	101 185	26 268	16 186	17 471	17 929	5 771	70 096
Давхар	3 816	1 742	2 074	1 620	252	1 006	442	496
Эмэгтэй	89 414	67 202	22 212	11 315	13 534	16 547	4 600	43 418
Үндсэн	85 873	65 896	19 977	10 050	12 896	15 936	4 433	42 558
Давхар	3 541	1 306	2 235	1 265	638	611	167	860

Зураг 7.1-ээс харахад албан бус салбарт ажиллагчдын 77.1 хувь нь хот, суурин газарт, 22.9 хувь нь хөдөө орон нутагт амьдарч байна. Харин албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг бүсээр авч үзэхэд 51.6 хувь нь Улаанбаатар хотод, 16.1 хувь нь Төвийн бүсэд, 14.2 хувь нь Хангайн бүсэд, 13.2 хувь нь Баруун бүсэд, 4.9 хувь нь Зүүн бүсэд байна.

Зураг 7.1. Албан бус салбарт ажиллагчид, байршил, бүсээр, хувиар

Хүснэгт 7.3. Албан бус салбарт ажиллагчид, аймаг, нийслэл, бүс, хүйсээр

Аймаг, нийслэлээр	Бүгд	Хүйсээр		Үндсэн	Давхар
		Эрэгтэй	Эмэгтэй		
Улсын дүн	220 683	131 269	89 414	213 326	7 357
Баруун бүс	29 121	17 806	11 315	26 236	2 885
Баян-Өлгий	10 750	7 271	3 479	9 033	1 717
Говь-Алтай	1 968	1 081	887	1 929	39
Завхан	4 623	2 260	2 363	4 324	299
Увс	5 213	3 326	1 887	4 949	264
Ховд	6 567	3 868	2 699	6 001	566
Хангайн бүс	31 257	17 723	13 534	30 367	890
Архангай	4 179	2 390	1 789	4 127	52
Баянхонгор	5 530	3 174	2 356	5 227	303
Булган	1 860	1 044	816	1 773	87
Орхон	6 492	2 996	3 496	6 428	64
Өвөрхангай	9 581	5 677	3 904	9 287	294
Хөвсгөл	3 615	2 442	1 173	3 525	90
Төвийн бүс	35 482	18 935	16 547	33 865	1 617
Говьсүмбэр	1 065	556	509	1 022	43
Дархан-Уул	6 260	3 371	2 889	6 193	67
Дорноговь	5 342	2 915	2 427	4 793	549
Дундговь	3 186	1 789	1 397	2 950	236
Өмнөговь	3 921	1 784	2 137	3 873	48
Сэлэнгэ	6 908	3 639	3 269	6 766	142
Төв	8 800	4 881	3 919	8 268	532
Зүүн бүс	10 813	6 213	4 600	10 204	609
Дорнод	3 663	2 330	1 333	3 599	64
Сүхбаатар	4 128	2 126	2 002	3 828	300
Хэнтий	3 022	1 757	1 265	2 777	245
Улаанбаатар	114 010	70 592	43 418	112 654	1 356

Албан бус салбарт ажиллагчдыг аймгаар нь авч үзвэл Баян-Өлгий, Өвөрхангай, Төв аймагт 4.0-4.9 хувь, Сэлэнгэ, Ховд аймагт 3.0-3.1 хувь, Орхон, Дархан-Уул, Баянхонгор, Дорноговь, Увс, Завхан аймагт 2.1-2.9 хувь, Архангай, Сүхбаатар, Өмнөговь, Дорнод, Хөвсгөл, Дундговь, Хэнтий аймагт 1.4-1.9 хувь, Говь-Алтай, Булган, Говьсүмбэр аймагт 0.5-0.9 хувь нь ажиллаж байна.

Үндсэн ажлаараа албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийг аймгаар авч үзэхэд хамгийн

их буюу 4.4 хувийг Өвөрхангай аймагт, давхар ажлаараа албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн хувьд Баян-Өлгий аймагт 23.3 хувийг тус тус эзэлж байна. Харин Говьсүмбэр аймгийн хувьд хамгийн бага буюу нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн 1.1 (0.5%) мянга нь албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж байна.

7.4 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД, ЭДИЙН ЗАСГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ САЛБАРААР

Албан бус салбар дахь хөдөлмөр эрхлэлтийг үндсэн салбараар авч үзэхэд худалдааны салбарт 44.9 хувь, үйлчилгээний салбарт 32.1 хувь, үйлдвэрлэлийн салбарт 23.0 хувь нь ажиллаж байна.

Хүснэгт 7.4. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар

Салбар	Бус					Бүгд
	Баруун	Хангайн	Төвийн	Зүүн	Улаанбаатар	
Үйлдвэрлэл	7 850	9 495	9 645	2 975	20 936	50 901
Худалдаа	12 630	13 505	13 941	3 813	55 124	99 013
Үйлчилгээ	8 641	8 257	11 896	4 025	37 950	70 769
Бүгд	29 121	31 257	35 482	10 813	114 010	220 683

Албан бус салбарт ажиллагчдын тоог эдийн засгийн үйл ажиллагааны бүх салбараар Хүснэгт 7.5-д үзүүллээ.

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн таван хүн тутмын хоёр нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт, нэг нь тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагааны салбарт, мөн нэг нь боловсруулах үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллаж байгаа нь хамгийн ихээр эдгээр 3 салбарт ажиллаж байгааг харуулж байна. Энэ хандлага мөн хүйсээр хадгалагдаж байгаа бөгөөд эрэгтэйчүүдийн хамгийн өндөр буюу 34.1 хувь нь бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт ажиллаж байсан бол эмэгтэйчүүдийн хувьд мөн хамгийн өндөр 60.7 хувь нь тус салбарт ажиллаж байна.

Зураг 7.2. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар, хувиар

Хүснэгт 7.5. Албан бус салбарт ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар, хүйсээр

Эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбар	Бүгд		Эрэгтэй		Эмэгтэй	
	Тоо	%	Тоо	%	Тоо	%
Уул уурхай, олборлолт	4 738	2.1	4 182	3.2	556	0.6
Боловсруулах үйлдвэрлэл	35 937	16.3	19 852	15.1	16 085	18
Усан хангамж, бохир ус зайлуулах систем, хог, хаягдлын менежмент болон цэвэрлэх үйл ажиллагаа	770	0.3	398	0.3	372	0.4
Барилга	9 456	4.3	8 084	6.2	1 372	1.5
Бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин мотоциклийн засвар үйлчилгээ	99 013	44.9	44 745	34.1	54 268	60.7
Тээвэр ба агуулахын үйл ажиллагаа	44 496	20.2	42 454	32.3	2 042	2.3
Зочид буудал, байр, сууц болон нийтийн хоолны үйлчилгээ	5 519	2.5	1 920	1.5	3 599	4
Мэдээлэл, холбоо	1 051	0.5	876	0.7	175	0.2
Санхүүгийн болон даатгалын үйл ажиллагаа	474	0.2	179	0.1	295	0.3
Мэргэжлийн шинжлэх ухаан болон техникийн үйл ажиллагаа	1 986	0.9	1 062	0.8	924	1
Удирдлагын болон дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа	1 464	0.7	945	0.7	519	0.6
Төрийн удирдлага ба батлан хамгаалах үйл ажиллагаа, албан журмын нийгмийн хамгаалал	108	0.1	70	0.1	38	0.1
Боловсрол	832	0.4	293	0.2	539	0.6
Хүний эрүүл мэнд ба нийгмийн халамжийн үйл ажиллагаа	520	0.2	168	0.1	352	0.4
Урлаг, үзвэр, тоглоом наадам	1 607	0.7	1 086	0.8	521	0.6
Үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа	11 790	5.3	4 633	3.5	7 157	8
Хүн хөлслөн ажиллуулдаг өрхийн үйл ажиллагаа	922	0.4	322	0.3	600	0.7
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Тоо	220 683		131 269		89 414	

7.5 АЛБАН БУС САЛБАРТ АЖИЛЛАГЧИД, АЖИЛ МЭРГЭЖЛИЙН АНГИЛЛААР

Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлсэн нийт хүн амын хамгийн их нь буюу 95.7 мянга /43.4 хувь/-н хүн нь худалдаа, үйлчилгээний ажил эрхэлсэн бөгөөд энэ ажил, мэргэжлээр эмэгтэйчүүдийн дийлэнх буюу 62.3 мянга /69.7 хувь/, эрэгтэйчүүдийн 33.4 мянга /25.5 хувь/ нь ажилласан байна. Үүнээс харахад өмнөх дэд бүлэгт нийт албан бус хөдөлмөр эрхлэгчид эдийн засгийн салбарын хувьд бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбарт хамгийн ихээр ажилласантай уялдаж байна.

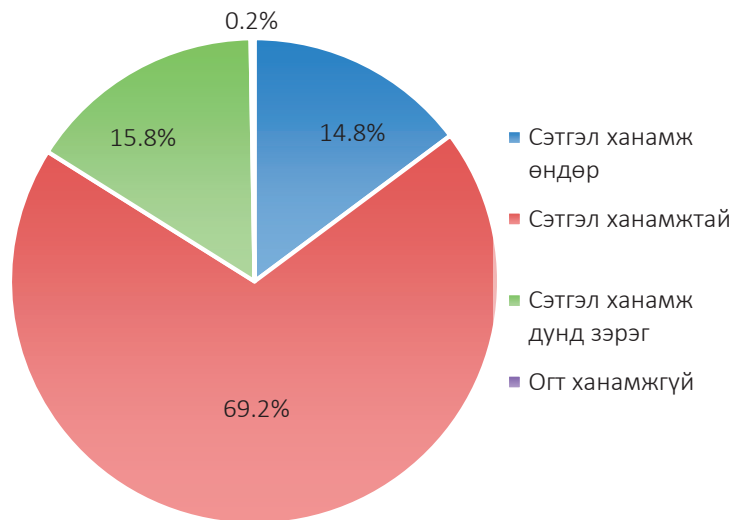
Албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн 53.5 (24.3%) мянга нь үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажилтан эзэлж байгаагийн 35.5 (66.3%) мянга нь эрэгтэйчүүд байна. Суурин төхөөрөмж, машин механизмын операторч, угсрагчаар 46.7 мянган хүн ажилласан нь албан бус салбарт ажиллагчдын 21.2 хувийг бүрдүүлж байгаа бөгөөд энэ мэргэжлээр эрэгтэйчүүдийн 45.0 (34.3%) мянга нь ажилласан байна.

Хүснэгт 7.6. Албан бус салбар дахь ажиллагчид, ажил мэргэжлийн ангиллаар, хүйсээр

Ажил мэргэжлийн ангилал	Бүгд		Хүйсээр			
	Тоо	%	Эрэгтэй		Эмэгтэй	
			Тоо	%	Тоо	%
Менежер	6 077	2.7	4 486	3.4	1 591	1.8
Мэргэжилтэн	4 728	2.1	2 972	2.3	1 756	2
Техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэн	2 270	1	1 537	1.2	733	0.8
Контор, үйлчилгээний ажилтан	399	0.2	132	0.1	267	0.3
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	95 779	43.4	33 449	25.5	62 330	69.7
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	610	0.3	451	0.3	159	0.2
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил	53 557	24.3	35 482	27	18 075	20.2
Суурин төхөөрөг, машин механизмын операторч, угсрагч	46 748	21.2	45 001	34.3	1 747	1.9
Энгийн ажил, мэргэжил	10 515	4.8	7 759	5.9	2 756	3.1
Дүн %		100.0		100.0		100.0
Тоо	220 683		131 269		89 414	

Үндсэн хөдөлмөр эрхлэлтээрээ албан бус салбарт хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдын тухайн үйл ажиллагаандаа хэр сэтгэл ханамжтай байдгийг дараах зургаар харууллаа.

Зураг 7.3. Албан бус салбарт ажиллагчдын сэтгэл ханамжийн байдал

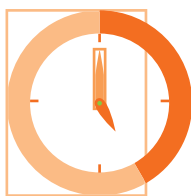

Зурагт үзүүлснээр албан бус салбарт хөдөлмөр эрхлэгчдийн дийлэнх нь буюу 69% нь өөрийн эрхэлж буй ажилдаа сэтгэл ханамжтай (сэтгэл ханамжтай + сэтгэл ханамж өндөр) байдаг байна.

БҮЛЭГ VIII

АЖЛЫН ЦАГ БОЛОН ЦАГ ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Ажиллагчдын долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг, хувиар, 2017

3.8

Богино цагаар ажиллагчид
(7 хоногт 25 хүртэл цаг)

72.4

25-59 цагаар ажиллагчид

23.8

Урт цагаар ажиллагчид
(7 хоногт 60-аас дээш цаг)

8.1 ОЙЛГОЛТ, АРГА ЗҮЙ

Ажлын цагийн статистик нь ажиллагчдын эрүүл мэндийн байдал, хөдөлмөрийн бүтээмж болон хөдөлмөрийн өртөгт нөлөөлөх бөгөөд бүрэн бус цагаар ажиллагчид, үйлдвэрлэлийн осол, гэмтлийн улмаас алдагдсан цаг, цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн статистик үзүүлэлтийг илэрхийлэх гол үзүүлэлтийн нэг юм.

Хөдөлмөрийн Статистикчдийн Олон Улсын 18 дугаар Бага Хурлаар ажлын цагийн хэмжигдэхүүнтэй холбоотой асуудлыг хэлэлцэн, тогтоол гаргасан байдаг бөгөөд ажлын цагийн 7 ойлголтыг тодорхойлсон. Үүнд:

1. Жинхэнэ ажилласан цаг: Статистикийн зорилгоор тогтоосон бүх ажил болон ажиллаж байгаа хүмүүстэй холбогдох ажлын цагийн гол үзэл баримтлал.
2. Байнгын ажлын цаг: Урт удаан ажиглалтын хугацаанд ажилд хамгийн түгээмэл ажилласан цаг.
3. Цалинтай ажилласан цаг: Цагийн цалин хөлстэй холбоотой. Магадгүй бүх үйлдвэрлэлд адилхан биш байж болно.
4. Ажлын ердийн цаг: Хууль ёсны дагуух нийтийн ажлын цаг
5. Гэрээгээр хүлээсэн ажлын цаг /гэрээний дагуу/: Хүмүүс гэрээний харилцааны дагуу ердийн цагаас ялгаатай цагаар ажиллах төлөвтэй байна;
6. Илүү ажилласан цаг: Гэрээ эсвэл нормоос давсан гүйцэтгэсэн цаг.
7. Ажил дээрээ байгаагүй цаг: Хэдийгээр ажиллаж байгаа хүмүүс ч ажил дээрээ байхгүй байх.

Ажлын цагийг хэмжихэд хамгийн өргөн хэрэглэгддэг хоёр ойлголт нь "жинхэнэ ажилласан цаг" болон "байнгын ажлын цаг" байдаг.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн үндсэн үзүүлэлтүүдэд ажиллагчдын ажилдаа хэдий хэмжээний цаг зарцуулдаг талаарх дүр зургийг бий болгоход ашиглагддаг ажлын цагтай холбоотой хоёр хэмжигдэхүүн багтсан байдаг. Үүнд:

1. Долоо хоногт ногдох хүн цаг
2. Нэг хүнд ногдох жинхэнэ ажилласан жилийн дундаж цаг байна.

Долоо хоногт ногдох хүн цаг нь зарим улс орны үндэсний түвшинд хуулиар тогтоогдсон байдаг бөгөөд Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуульд “Долоо хоногийн ажлын цаг нь 40 цаг хүртэл байна” гэж заасан байдаг.

Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт нь үндэсний болон бүс нутгийн эдийн засгийн хүртээмжгүй байдлаас үүдэн гарч ажиллагчид болон үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг бүрэн гүйцэд ашиглахгүй, дутуу ашиглаж байгааг харуулдаг. Өөрөөр хэлбэл, тухайн хүний хөдөлмөр эрхлэлт нь өөр бусад ажилд тавигддаг стандарттай харьцуулахад хангалтгүй, мэргэжлийнх нь үр чадварт дүйцээгүй нөхцөлд **бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт** гэж үздэг. Олон улсад одоогоор бүрэн бус хөдөлмөр

эрхлэлтийг ил, далд гэсэн хоёр хэлбэрт ангилан үздэг. Тухайн хүн хийх хүсэлтэй буюу хийхэд бэлэн байгаа өөр ажилтай харьцуулахад одоо эрхэлж байгаа ажлынх нь цаг бага байгаа үед бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн ил хэлбэр буюу **цаг хугацаагаар тодорхойлогдсон бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт** гэж үздэг. Бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн далд хэлбэр нь тухайн хүний эзэмшсэн ур чадварыг бүрэн ашиглахгүй хөдөлмөр эрхэлж байгаа нөхцөлд үүсдэг байна. Энэхүү хэлбэр нь эдийн засгийн үйл ажиллагаанаас олж буй орлого бага, бүтээмж доогуур, тухайн хүний ур чадвар гүйцэтгэж буй ажилтайгаа зохицоогүй зэргээр тодорхойлогдож болох юм. Тиймээс өнөөг хүртэл олон улсын хөдөлмөрийн Статистикчдийн хүрээнд санал нэгдэж, зохих ёсоор тодорхойлсон бүрэн бус ажил эрхлэлтийн цорын ганц бүрэлдэхүүн хэсэг нь цаг хугацаагаар тодорхойлогдох бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн хэлбэр юм.

Ажиллагчдыг тухайн цаг хугацаанд цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй эсэхийг нь дараах гурван нөхцөлөөр судалж үздэг. Үүнд:

1. Тухайн хугацаанд нэмэлт цагаар ажиллахыг хүссэн;
2. Тухайн хугацаанд ажиллаж буй ажлын цаг нь тогтоосон хугацаанаас доогуур байгаа;
3. Нэмэлт ажил хийх боломжтой байгаа.

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг тооцсоноор хөдөлмөрийн зах зээлийн үндсэн үзүүлэлтийг бий болгож байгаагаас гадна “Зохистой хөдөлмөр эрхлэлт”-ийн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд тооцогдох “цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин”-г тооцох боломжийг олгож байна. Уг түвшинг тооцохдоо:

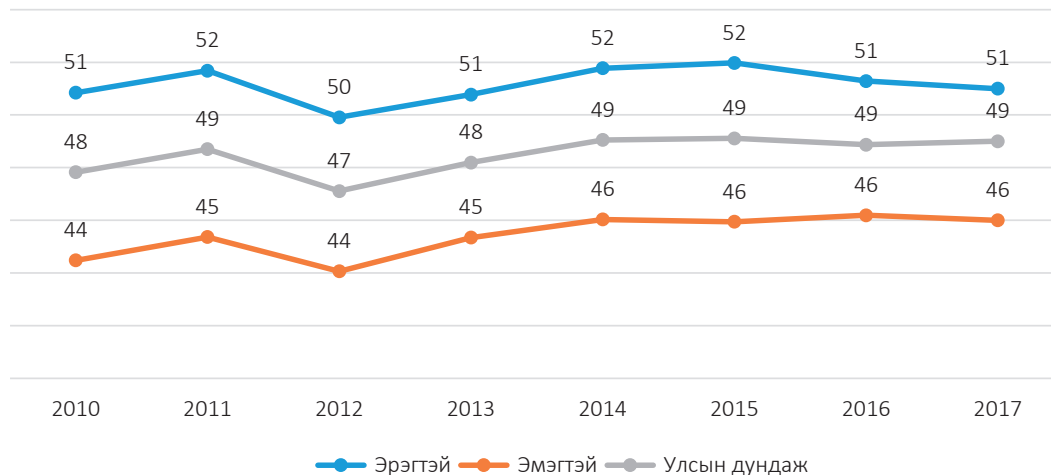
1. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлсэн ажиллагчид болон нийт ажиллагчдын хоорондын харьцаагаар тодорхойлогдсон цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин;
2. Хэрэв шаардлагатай гэж үзвэл цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлсэн ажиллагчид ба эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын харьцааг бас тооцож болох цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин.

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагаас олон улсын түвшинд харьцуулалт хийх боломжийг хангах үүднээс тухайн үеийн түршид жинхэнэ ажилласан цагийг үндэслэн, нэмэлт цагаар ажиллахад бэлэн болон хүсэлтэй байсан нийт ажиллагчдыг тодорхойлж гаргахыг эрмэлзэн зөвлөсөн байдаг хэдий ч улс орнуудын хувьд ойлголт тодорхойлолт, мэдээлэл зэргээс хамааран харилцан адилгүй байсаар байна. Манай орны хувьд жинхэнэ ажилласан цагийн мэдээлэл бүрэн биш байгаа тул уг судалгааны ажлаа байнгын ажлын цагаар авч үзсэн.

8.2 АЖЛЫН ЦАГ

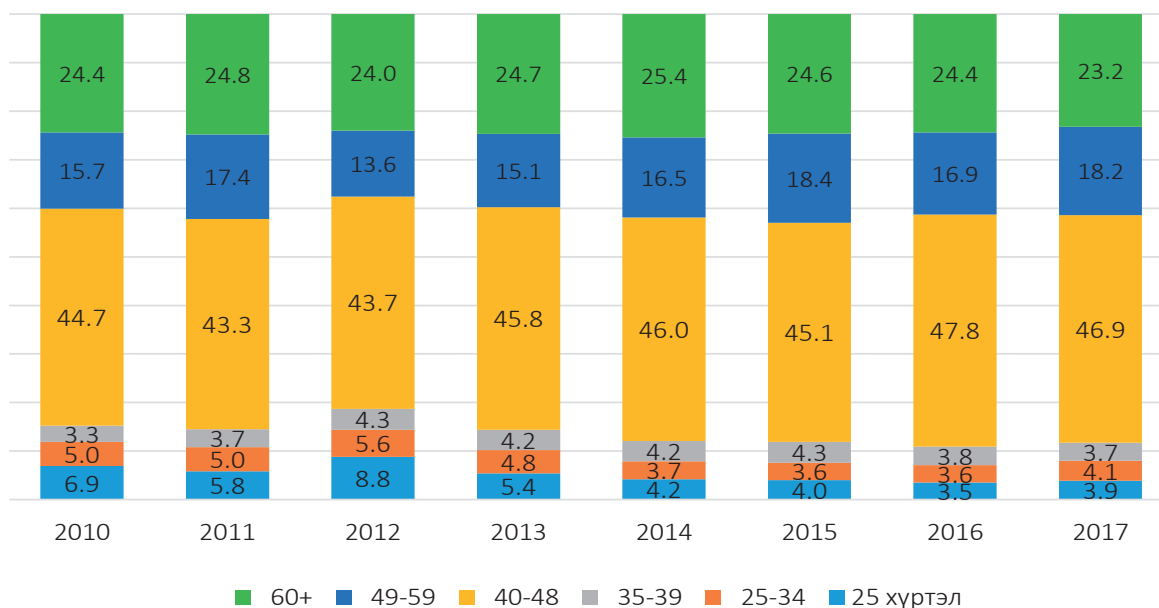
Монгол Улсын нийт ажиллагчдын бүх ажилдаа (үндсэн болон давхар ажилдаа) зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын цагийг Ажиллах хүчний судалгааны мэдээллийг ашиглан сүүлийн 8 жилээр тооцлоо.

Зураг 8.1. Ажиллагчдын бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийн дундаж, хүйсээр

Ажиллагчдын үндсэн болон давхар бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагийг дараах зургаас харахад 2010-2017 онуудад ихэнх нь (43.3-47.8%) долоо хоногт 40-48 цагаар ажилладаг нь харагдаж байна. 2017 онд ажиллагчдын бараг хоёр хүн тутмын нэг нь бүх ажилдаа долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь 40-48 цаг байна. Нийт ажиллагчдын 18.2 хувь нь 49-59 цагаар, 23.2 хувь нь 60-аас дээш буюу урт цагаар ажиллаж байгаа бол долоо хоногт 35-аас 39 цаг (3.7%), 25-34 цаг (4.1%), 25-аас цөөн цаг ажиллаж байгаа хүний тоо (3.9%) харьцангуй бага байдаг.

Зураг 8.2. Ажиллагчид, бүх ажилдаа зарцуулдаг долоо хоногийн байнгын ажлын цагаар, хувиар

Ажлын долоо хоногийн байнгын цагтаа богино цагаар (долоо хоногт 25-аас бага цаг) ажилладаг ажиллагчдыг байршлын хувьд авч үзэхэд хөдөөд, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар авч үзэхэд хөдөө аж ахуйн салбарт, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар мал аж ахуй

эрхлэгч болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид дийлэнх нь байна. Харин урт цагаар (долоо хоногт 60-аас бага цаг) ажилладаг ажиллагчдыг байршлын хувьд авч үзэхэд мөн хөдөөд, эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар авч үзэхэд мөн хөдөө аж ахуйн салбарт, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар цалин хөлстэй ажиллагчид, мал аж ахуй эрхлэгч болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид дийлэнх нь байна.

Хүснэгт 8.1. Долоо хоногт зарцуулдаг байнгын ажлын цаг нь богино болон урт байдаг ажиллагчид, хувиар, 2017

	Богино цагаар ажиллагчид (долоо хоногт 25 хүртэл цаг)		Урт цагаар ажиллагчид (долоо хоногт 60-аас дээш цаг)	
	Тоо	Нийт дүнд эзлэх хувь	Тоо	Нийт дүнд эзлэх хувь
Улсын дундаж	47 522	3.8	294 750	23.8
Эрэгтэй	19 620	3	190 469	29.2
Эмэгтэй	27 902	4.8	104 281	17.8
Хот	14 664	2	167 779	22.9
Хөдөө	32 858	6.5	126 971	25.2
Үндсэн салбараар:				
Хөдөө аж ахуйн	33 609	5.7	172 512	29
Үйлдвэрлэлийн	5 241	2.6	68 032	33.3
Үйлчилгээний салбар	8 672	2	54 206	12.3
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар:				
Цалин хөлстэй ажиллагч	5 871	1	101 874	16.5
Ажил олгогч	220	1.8	2 837	23.3
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	12 854	5.2	85 876	34.7
Нөхөрлөл, хоршооны гишүүн	76	8.7	399	45.6
Мал аж ахуй эрхлэгч	24 585	7.6	91 362	28.3
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч	3 916	10.4	12 344	32.8
Эдгээр статуст хамрагдах боломжгүй ажиллагч	-	-	58	20.4

Зохистой хөдөлмөр эрхлэлтийн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд уртасгасан болон хэт их цагаар үргэлжлүүлэн ажиллах нь хүний бие, мах бод, сэтгэл санаа, эрүүл мэндэд хохирол учруулахаас гадна энэ нь ажил болон гэр бүлийн амьдралын хоорондын тэнцвэрт байдалд сөргөөр нөлөөлж, улмаар ажлын бүтээмжийг бууруулдаг гэж үздэг.

8.3 ЦАГ ХУГАЦААНААС ХАМААРСАН БҮРЭН БУС ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

Хүмүүсийг хөдөлмөр эрхлэхэд татан оролцуулах, дур сонирхолтой болгоход шаардлагатай ажлын цагийн нөхцөл бүрдээгүй үед цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус

хөдөлмөр эрхлэлт байсаар байдаг. Монгол Улсад сүүлийн жилүүдэд цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчид буурсан ч 2017 онд өмнөх оноос 2.7 дахин өсөж, 9.9 мянгад хүрсэн байна. Энэ нь өмнөх оноос ажиллагчид 90.5 мянга буюу 7.9 хувиар өссөн бөгөөд энэ өсөлт нь салбарын хувьд бөөний болон жижиглэн худалдаа, машин, мотоциклийн засвар үйлчилгээний салбар (31.8 мянга)-т, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусын хувьд хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч (67.2 мянга)-д илүү ихээр өссөн нь нөлөөлсөн байх талтай.

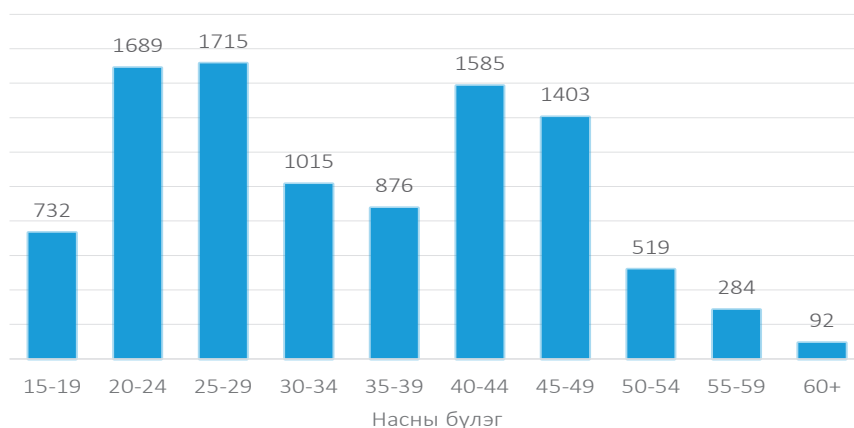
Нийт ажиллагчдад эзлэх цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчдийн хувь 2017 оны байдлаар 0.8 хувьтай байна. Энэ нь хөдөлмөрийн зах зээл дээр ажиллагчдын нийлүүлэлтийн дутуу ашиглалтыг харуулж байгаа ба ажилгүй иргэдээс гадна тэр хэмжээний эрэлт мөн хөдөлмөрийн зах зээлд байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 8.2. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, хүйсээр

Судалгааны хугацаа	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	Ажиллагчид	Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчид					
			Бүгд	Хүйсээр		Давхар хөдөлмөр эрхлэдэг	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амд эзлэх хувь	Ажиллагчдад эзлэх хувь
				Эрэгтэй	Эмэгтэй			
2010	1 147 146	1 033 708	10 161	6 004	4 157	63	0.9	1.0
2011	1 124 711	1 037 681	8 547	4 627	3 920	55	0.8	0.8
2012	1 151 146	1 056 441	10 120	5 724	4 396	269	0.9	1.0
2013	1 198 333	1 103 601	5 760	3 937	1 823	46	0.5	0.5
2014	1 206 554	1 110 698	3 915	2 510	1 405	-	0.3	0.4
2015	1 243 895	1 151 223	2 689	1 344	1 345	41	0.2	0.2
2016	1 275 650	1 147 843	3 627	2 108	1 519	-	0.3	0.3
2017	1 357 425	1 238 333	9 910	5 595	4 315	104	0.7	0.8

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэгчдийг 2017 оны байдлаар, насны бүлгээр авч үзэхэд залуучууд буюу 25-29 насныхан 1.7 мянга (17.3%) байгаа нь хамгийн их хувийг эзэлж байна.

Зураг 8.3. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, насны бүлгээр, 2017 он

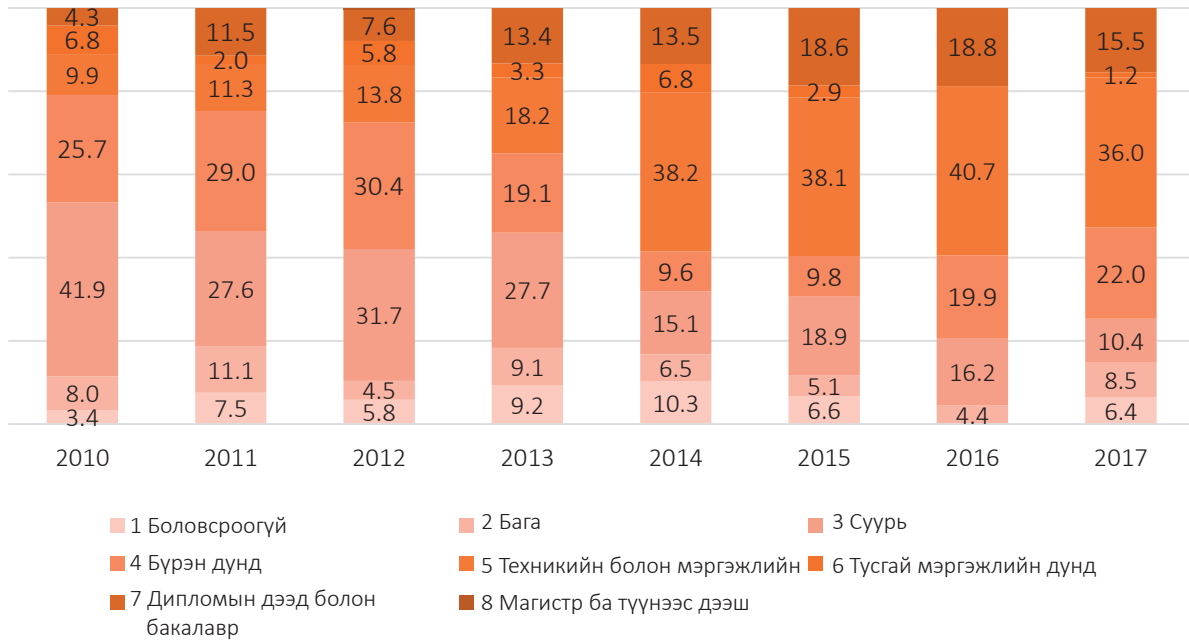

Харин боловсролын хувьд сүүлийн 8 жилийн байдлаар авч үзэхэд, 2013 он хүртэл боловсролгүй, бага, суурь болон бүрэн дунд боловсролтой ажиллагчид зонхилж байсан

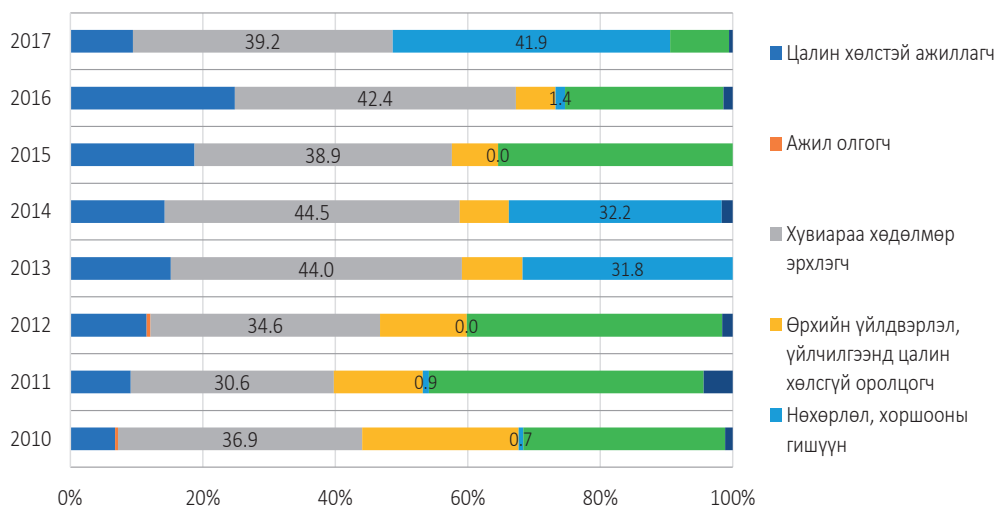
бол 2014 оноос тодорхой түвшний мэргэжил эзэмшсэн буюу тусгай мэргэжлийн дунд болон техникийн болон мэргэжлийн боловсролын түвшний боловсрол эзэмшсэн хүмүүс өндөр хувийг эзлэх болжээ. Энэ нь сүүлийн жилүүдэд “Төрөөс хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого”-ын хүрээнд мэргэжил олгох сургалтыг хөдөө, орон нутаг болон нийслэлд нэлээдгүй явуулсантай холбоотой байх талтай юм.

Зураг 8.4. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, боловсролын түвшнээр, дүнд эзлэх хувиар

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар авч үзэхэд нөхөрлөл, хоршооны гишүүн болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид ихэнх хувийг эзэлж байна. Мөн сүүлийн жилүүдэд өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогчид буурч, цалин хөлстэй ажиллагчид ихэссэн байна.

Зураг 8.5. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлтийн тархалт, хөдөлмөр эрхлэлтийн статусаар

Харин үндсэн ажлынх нь эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар авч үзэхэд жил ирэх тусам хөдөө аж ахуйн салбарт эзлэх хувь аажмаар буурч 2016 онд 1.2 мянгад хүрсэн бол 2017 онд өсөж 4.7 мянгад хүрсэн байна. Харин үйлчилгээний салбарт эсрэг үзүүлэлттэй харагдаж байна /хүснэгт 8.3/. Мөн үйлдвэрлэлийн салбарын эзлэх хувь өссөн байгаа ч 2014 онд буурч, сүүлийн 2 жил хэлбэлзэлтэй байгаа нь дараах хүснэгтээс харагдаж байна.

Хүснэгт 8.3. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Үндсэн салбараар								
Хөдөө аж ахуй	51.5	53.7	50.7	34.7	46	35.5	33.7	47.3
Үйлдвэрлэл	16.2	17.6	20.4	26.4	12.8	20.9	16.6	33.6
Үйлчилгээ	32.3	28.7	28.9	38.9	41.2	43.6	49.7	19.1
Дүн, %	100	100	100	100	100	100	100	100
Бүгд	10 161	8 547	10 120	5 760	3 915	2 689	3 627	9 910

Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхэлж буй ажиллагчдыг ажил мэргэжлийнх нь хувьд авч үзэхэд хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан ихэнх хувийг эзэлж байна.

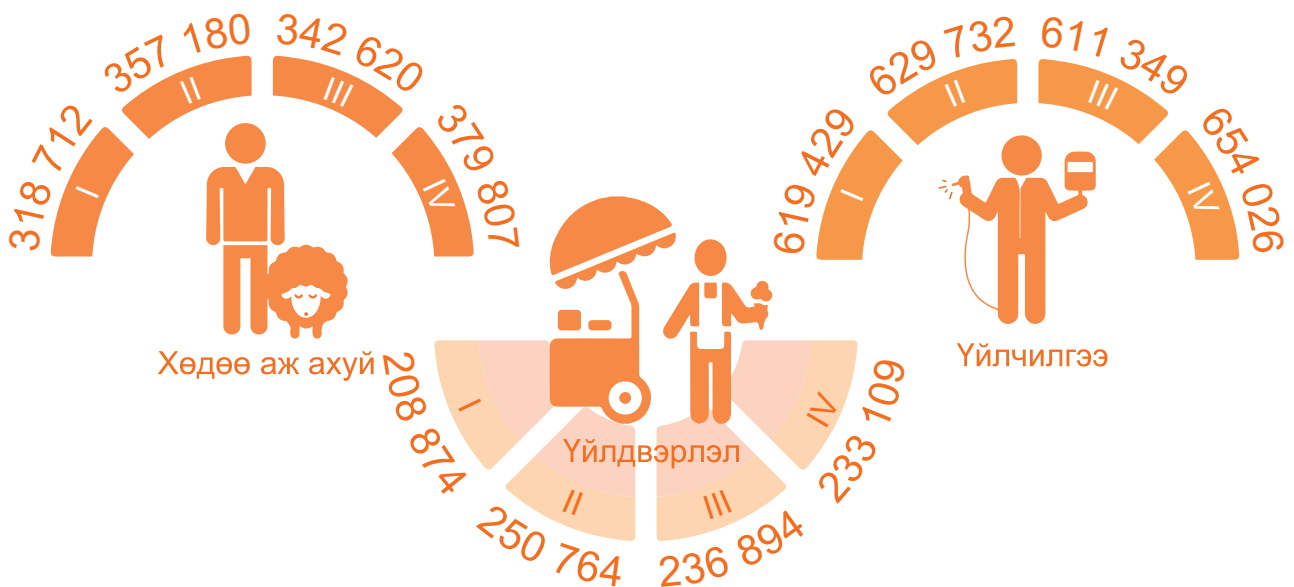
Хүснэгт 8.4. Цаг хугацаанаас хамаарсан бүрэн бус хөдөлмөр эрхлэлт, ажил мэргэжлийн ангиллаар, дүнд эзлэх хувиар

Ажил мэргэжил	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Менежер	4.1	1.3	1.9	0.8	-	1.8	-	-
Мэргэжилтэн	2.8	5.4	1.7	2.7	2.3	3.2	5.6	1
Техникч болон туслах, дэд мэргэжилтэн	3.2	2.3	1.9	-	2.8	6.7	1.2	1.8
Контор, үйлчилгээний ажилтан	0.6	-	1.5	-	-	0	1.2	1
Худалдаа, үйлчилгээний ажилтан	8.5	6.3	9.1	16.9	9.6	17.2	12.6	16.1
Хөдөө аж ахуй, ой, загас агнуурын ажилтан	50	51.6	49.1	35.4	43.3	35.4	33.7	46.5
Үйлдвэрлэл, барилга, гар урлал, холбогдох ажил, үйлчилгээний ажил	16.1	14.5	16.3	20.8	16.1	18.7	17.4	13.6
Суурин төхөөрөг, машин механизмын операторч, угсрагч	8.5	12.8	7.6	10.2	14.3	8.5	16.7	10
Энгийн ажил, мэргэжил	6.2	5.8	10.9	13.2	11.6	8.5	11.6	10
Дүн, %	100	100	100	100	100	100	100	100
Бүгд	10 161	8 547	10 120	5 760	3 915	2 689	3 627	9 910

БҮЛЭГ IX

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ УЛИРЛЫН ХЭЛБЭЛЗЭЛ

Ажиллагчид салбараар, улирлаар, 2017

9.1. НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

Тус судалгааны нэг зорилго нь хүн амын эдийн засгийн идэвхтэй, идэвхгүй байдлын талаарх мэдээллийг улирлаар цуглуулан үндэсний хэмжээнд болон хот, хөдөөгийн түвшинд судлан тогтоох явдал юм. Энэ зорилгын хүрээнд нийт түүврийн хэмжээг 4 улирлаар бүлэглэн тэнцүү хувааж, түүврийн сонголтыг 3 сар тутам буюу улирал бүрээр хангалттай хэмжээнд хийсэн болно. Нэг улиралд 3204 өрхийг түүвэрлэн хамруулж, нийт дөрвөн улирлын мэдээллийг нэгтгэн үндсэн үзүүлэлтүүдийг тооцсон бөгөөд улирал тус бүрээр гаргасан үндсэн үзүүлэлтүүдийн үр дүнг энэхүү бүлэгт танилцуулж байна. Судалгаанд нийт 12816 өрхийн 44414 гишүүдийг хамруулж, судалгааны мэдээллийг 2017 оны 1 дүгээр сараас 2017 оны 12 дугаар сарыг дуустал хугацаанд 4 улирлаар цуглуулав.

9.2. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

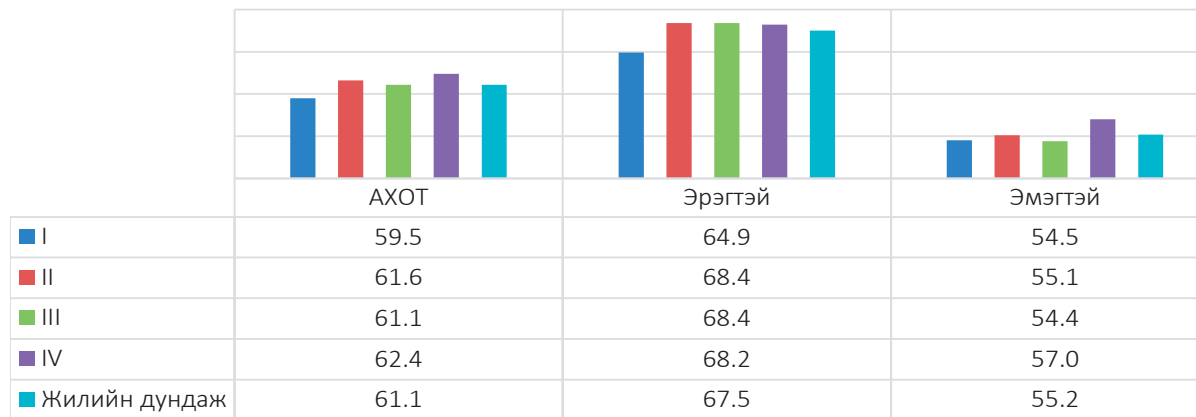
Судалгааны үр дүнг улирлаар авч үзэхэд 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх өвөл, зуны буюу 1,3 дугаар улиралд бага, 2,4 дүгээр улиралд их байсан байна. Энэ нь мөн тухайн улирлынхаа АХОТ-ны хэлбэлзэлд нөлөөлнө.

Хүснэгт 9.1 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвхи

	Улирал:				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1 262 342	1 369 450	1 309 660	1 367 280	1 357 425
Эрэгтэй	659 548	741 346	698 959	723 550	721 924
Эмэгтэй	602 794	628 104	610 701	643 730	635 501
Хот	776 951	834 708	781 639	801 651	818 625
Хөдөө	485 391	534 742	528 021	565 629	538 800
АХОТ	59.5	61.6	61.1	62.4	61.1
Эрэгтэй	64.9	68.4	68.4	68.2	67.5
Эмэгтэй	54.5	55.1	54.4	57.0	55.2
Хот	53.5	55.8	55.3	55.6	55.1
Хөдөө	72.4	73.4	72.1	75.5	73.4
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	859 971	854 820	834 985	822 669	862 988
Эрэгтэй	356 966	343 205	323 039	336 877	347 928
Эмэгтэй	503 005	511 615	511 946	485 792	515 060
Хот	674 885	661 249	630 798	639 387	667 488
Хөдөө	185 086	193 571	204 187	183 282	195 500

*АХОТ= Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Зураг 9.1 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин хүйсээр

Зураг 9.1-ээс харахад ажиллах хүчний оролцооны түвшин судалгааны 4 дүгээр улиралд хамгийн өндөр буюу 62.4 хувь, 1 дүгээр улиралд хамгийн бага буюу 59.5 хувьтай байна. /Хүснэгт 9.2/.

9.3. АЖИЛЛАГЧИД

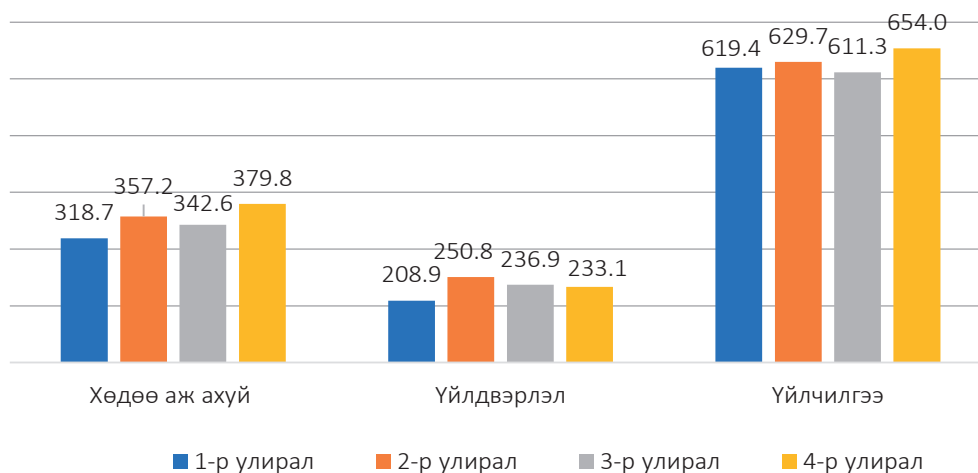
Хүснэгт 9.2-т ажиллагчид нь улирлаар хэлбэлзэж буйг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, 2 болон 4 дүгээр улиралд ажиллагчид өссөн өсөлт нь эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбарын хувьд хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлийн салбарт, ажиллагчдын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлынх нь хувьд цалин хөлстэй ажиллагчдын хувь өндөр байгаа нь харагдаж байна. Энэ нь Монгол орны хувьд улирлын чанартай хөдөлмөр эрхэлдэгтэй холбоотой юм. Мөн улирлын шинж чанартай, түр ажлын байр бий болдогтой холбоотойгоор иргэдийн эдийн засгийн идэвх ихсэн, эдийн засгийн идэвхгүй хүн амаас ажилгүй иргэдийн эгнээнд шилжих хандлага байдгаас шалтгаална.

Хүснэгт 9.2. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтүүд, улирлаар

	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажиллагчид	1 147 015	1 237 676	1 190 863	1 266 942	1 238 333
Эрэгтэй	591 013	664 144	630 110	667 295	652 673
Эмэгтэй	556 002	573 532	560 753	599 647	585 660
Хот	687 648	739 584	696 715	737 923	733 510
Хөдөө	459 367	498 092	494 148	529 019	504 823
Ажиллагчид, салбараар:					
Хөдөө аж ахуй	318 712	357 180	342 620	379 807	356 423
Үйлдвэрлэл	208 874	250 764	236 894	233 109	238 005
Үйлчилгээ	619 429	629 732	611 349	654 026	643 905
Ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар:					
Цалин хөлстэй ажиллагч	567 181	620 514	598 536	622 254	616 823
Ажил олгогч	14 449	12 767	9 022	10 985	12 160
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	234 606	247 075	238 604	248 074	247 721
Өрхийн үйлдвэрлэл үйлчилгээнд цалин, хөлсгүй оролцогч	32 270	35 856	33 848	45 338	322 823
Мал аж ахуй эрхлэгч	297 562	320 513	309 314	339 182	37 647
Бусад	947	952	1 539	1 109	284

Манай улсын хүн амын хөдөлмөр эрхлэлт улирлаар нилээд хэлбэлзэлтэй байдаг хандлагыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны салбараар нь ангилан гаргасан дараах зургаас харж болно.

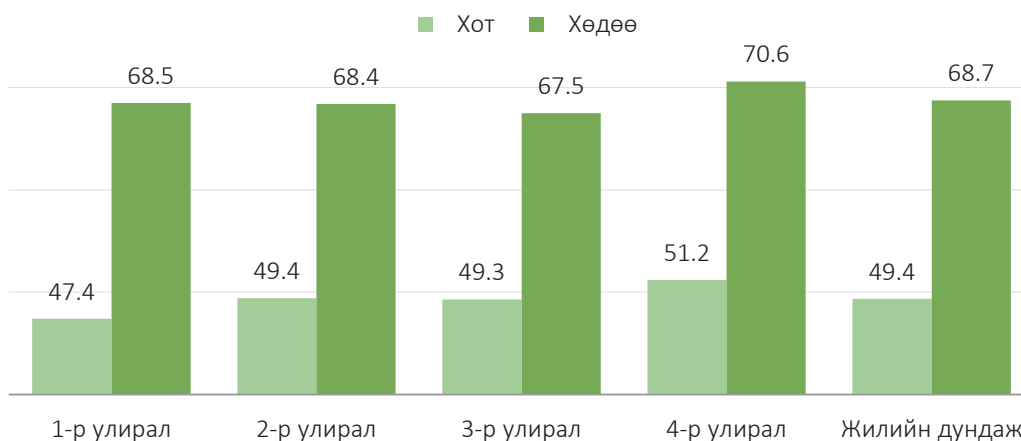
Зураг 9.2. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбар, улирлаар, мян.хүн

Судалгааны 2 дугаар улиралд үйлдвэрлэлийн салбар, 4 дүгээр улиралд үйлчилгээний салбар дахь эдийн засгийн үйл ажиллагаа өссөн байна. Энэ нь мөн л хавар, зуны улиралд манай орны онцлог барилга, уул уурхай гэх мэт үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаа болон хөдөө аж ахуйн үйл ажиллагаа өргөжих таатай боломж бүрддэг, үүнтэй холбоотой тээвэр, худалдаа, үйлчилгээний салбарын үйл ажиллагаа ихэсдэг байж болох талтай юм.

15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хөдөө орон нутагт хот, суурин газрынхаас (18.2-21.1 пунктээр) илүү байгаа нь хөдөө аж ахуй болон үйлдвэрлэлийн салбарт олноороо ажиллаж байгаатай холбоотой юм.

Зураг 9.3. 15, түүнээс дээш насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, байршил, улирлаар

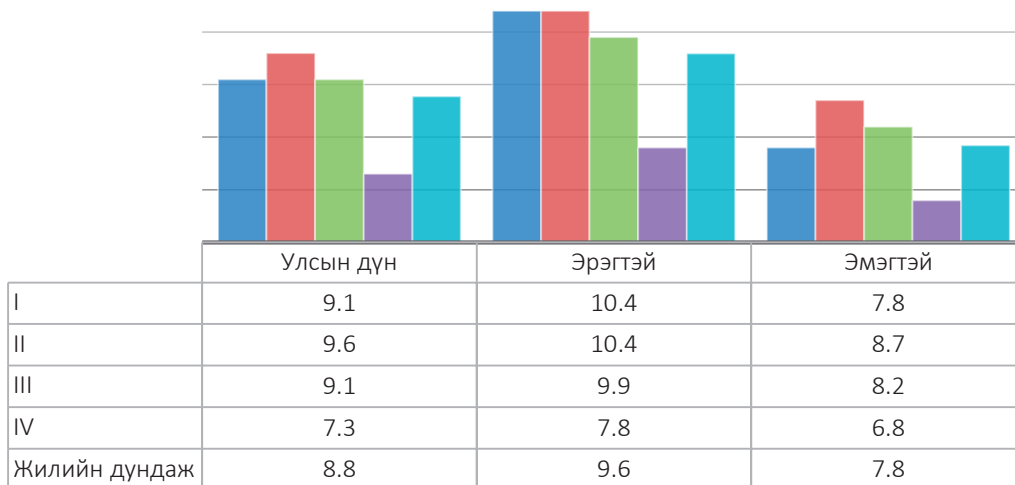

Дээрх зургаас харахад өвлийн буюу 1 дүгээр улирал (21.1 пункт) болон 4 дүгээр улирал (19.4 пункт)-д хөдөө, орон нутагт хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин хот, суурин газрынхаас нилээд өндөр байгаа бол 3 дугаар улиралд хөдөө, орон нутаг болон хот, суурин газрын ялгаа буурсан (18.2 пункт) байна.

9.4. АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

Судалгаагаар ажилгүйдлийн төлөв байдлын талаар мэдээлэл цуглуулан, ажилгүйдлийн үзүүлэлтүүд, тэдгээрийн цар хүрээг улирлын хэлбэлзлээр гаргав.

Зураг 9.4. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, улирлаар, хувиар

2017 оны 2 дугаар улиралд ажилгүйдлийн түвшин хамгийн их буюу 9.6 хувьд хүрч, тухайн улиралд эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам буурч, ажиллагч, ажилгүй иргэд нэмэгдсэн байна. Энэ нь улирлын шинж чанартай. Ажлын байр нэмэгдэх, түүнийгээ дагаад иргэдийн эдийн засгийн идэвх ихсэн, ажил хийх боломжтой, сонирхол нь нэмэгддэгтэй холбоотой байх талтай.

Хүснэгт 9.3. 15, түүнээс дээш насны ажилгүй иргэд, ажилгүйдлийн түвшин, хүйс, байршлаар, улирлаар

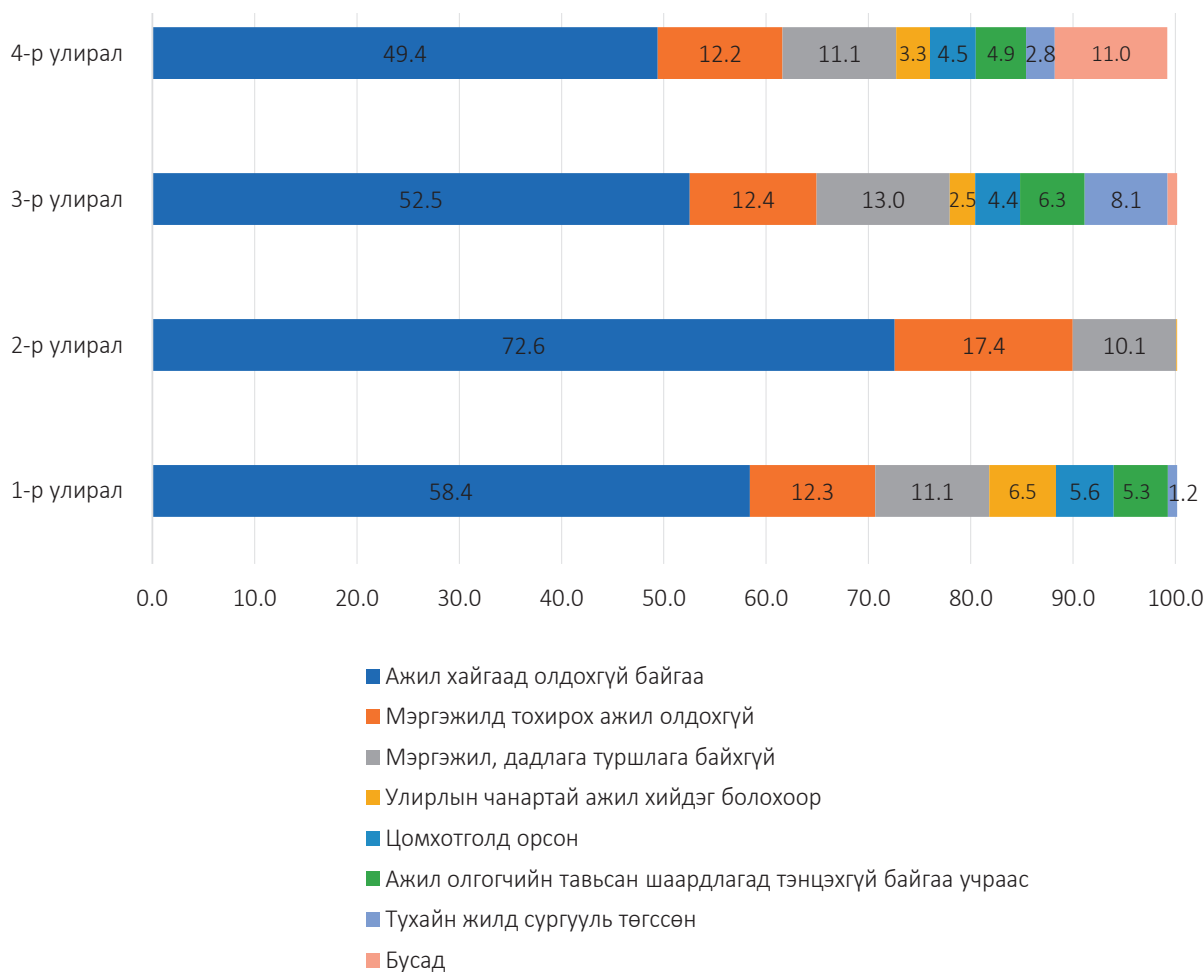
	Улирал				Жилийн дундаж
	I	II	III	IV	
Ажилгүй иргэд	115 327	131 774	118 797	100 338	119 092
Эрэгтэй	68 535	77 202	68 849	56 255	69 251
Эмэгтэй	46 792	54 572	49 948	44 083	49 841
Хот	89 303	95 124	84 924	63 728	85 115
Хөдөө	26 024	36 650	33 873	36 610	33 977
Ажилгүйдлийн түвшин, %	9.1	9.6	9.1	7.3	8.8
Эрэгтэй	10.4	10.4	9.9	7.8	9.6
Эмэгтэй	7.8	8.7	8.2	6.8	7.8
Хот	11.5	11.4	10.9	7.9	10.4
Хөдөө	5.4	6.9	6.4	6.5	6.3

Хүн амын ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр авч үзэхэд жилийн бүх улиралд эрэгтэйчүүдийнх эмэгтэйчүүдийнхээс (1.0-2.6 пункт) өндөр байгаа бөгөөд энэ ялгаа 1 дүгээр улиралд хамгийн их байна. Харин хот, хөдөөгөөр авч үзэхэд бүх улиралд хот, суурин газарт

хөдөөгийнхөөс (1.4-6.1 пункт)-ээр өндөр байна. Хот, суурин болон хөдөө орон нутгийн ажилгүйдлийн түвшний зөрүү 4 дүгээр улиралд ойртож (1.4 пункт) байгаа бөгөөд хоёулаа хамгийн бага түвшиндээ хүрсэн байна.

Ажилгүй иргэдийн ажилгүй байгаа шалтгааныг улирлаар авч үзэхэд бүх улиралд ажил хайгаад олдохгүй байгаа гэсэн шалтгаантай иргэд хамгийн их буюу 44.2-55.1 хувийг эзлэж байна. Мөн мэргэжилд тохирох ажил олдохгүй байгаа шалтгаантай ажилгүй иргэд 10.4-13.2 хувийг эзэлж байна.

Зураг 9.5. Ажилгүй иргэд, шалтгаанаар, улирлаар, хувиар

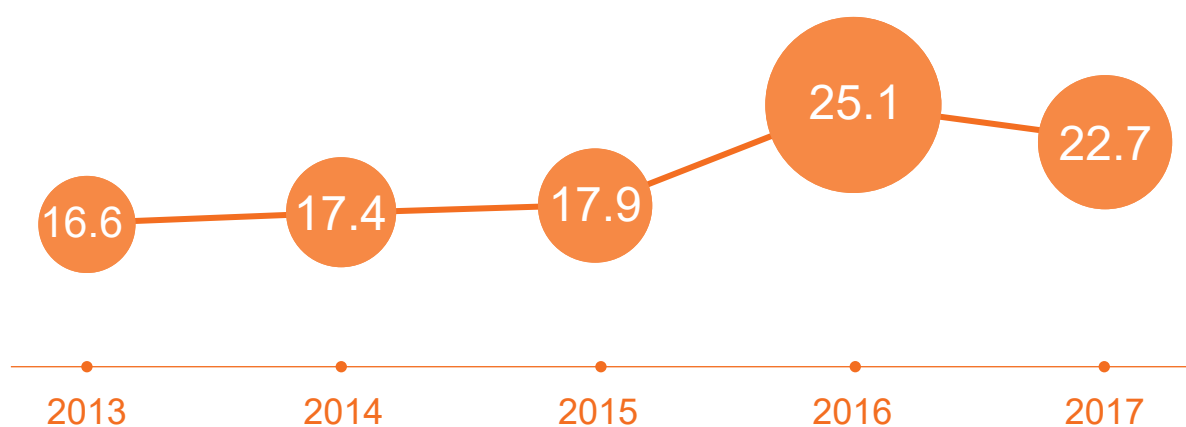

БҮЛЭГ Х

АЖИЛЛАХ ХҮЧНИЙ СҮҮЛИЙН 8 ЖИЛИЙН ҮНДСЭН ҮР ДҮНГИЙН ХАРЬЦУУЛАЛТ

Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24)

10.1. ХҮН АМЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ИДЭВХИЙН БАЙДАЛ

Энэхүү бүлэгт хөдөлмөр эрхлэлтийн зарим үндсэн үзүүлэлтийг АХС-ны сүүлийн 8 жилийн үр дүнгээр харьцуулан танилцуулж байна.

Судалгааны сүүлийн 8 жилийн байдлаарх үр дүнг дараах хүснэгтээс харахад 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвх хэлбэлзэж байсан нь ажиллах хүчний оролцооны түвшний өсөлт, бууралтаас харагдаж байна.

Хүснэгт 10.1. 15, түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвхи

Үзүүлэлт	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд								
15, түүнээс дээш насны хүн ам	1863.4	1798.4	1812.1	1937.1	1941.6	2022.9	2107.0	2 220.4
Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	1147.1	1124.7	1151.1	1198.3	1206.6	1243.9	1275.6	1 357.4
Ажиллагчид	1033.7	1037.7	1056.4	1103.6	1110.7	1151.2	1147.8	1 238.3
Ажилгүй иргэд	113.4	87.0	94.7	94.7	95.9	92.7	127.8	119.1
Эдийн засгийн идэвхгүй хүн ам	716.3	673.7	661.0	738.8	735.0	779.0	831.4	863.0
Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, %	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	61.5	60.5	61.1
Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин, %	55.5	55.7	58.3	57.0	57.2	56.9	54.5	55.8
Ажилгүйдлийн түвшин, %	9.9	7.7	8.2	7.9	7.9	7.5	10.0	8.8

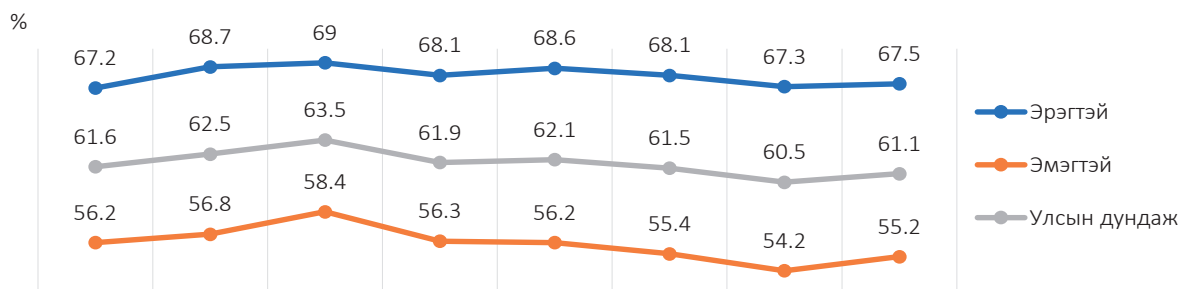
Улсын хэмжээнд АХОТ нь тухайн улсын хөдөлмөрийн насны хүн амын хөдөлмөр эрхлэх эсхүл ажлын байр хайх замаар хөдөлмөрийн зах зээлд идэвхтэй оролцож буй хувь хэмжээг илэрхийлдэг. Ажиллах хүчний түвшин болон оролцооны хэв маяг нь хөдөлмөр эрхлэх боломжууд болон орлогын эрэлт хэрэгцээнээс шалтгаалдаг хэдий ч хүн ам зүйн ангилал хооронд ялгаатай байх талтай. Жишээлбэл, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин бүх талаараа буюу насны бүлэг, гэр бүлийн байдал, боловсролын түвшингийн хувьд эрэгтэйчүүдийнхээс их ялгаатай байдаг. Түүнчлэн хот, хөдөөгийн хүн амын оролцооны түвшин ч гэсэн их зөрүүтэй байдаг байна.

10.1.1 АХОТ-ний динамик харьцуулалт, хүйс, насны бүлэг, бүс нутгаар

Сүүлийн 8 жилийн байдлаар 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын эдийн засгийн идэвхийг авч үзэхэд, 2010 оноос 2012 он хүртэл 61.6-63.5 хувь хүрч 2.1 пунктээр өссөн бөгөөд 2012-2016 оны хооронд ерөнхийдөө 3.0 пунктээр буурч 60.5 хувьд хүрээд байсан бол 2017 онд өмнөх оноос 0.6 пунктээр өсөж 61.1 хувь болсон байна. Хүйсийн хувьд эрэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин 2017 онд 67.5 хувь болж 2016 оноос 0.2 пунктээр өсч, харин 2015 оноос 0.6 пунктээр буурсан байгаа бол эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оноос 1.0 пунктээр өсч, 2015 оноос 0.2 пунктээр буурсан буюу 55.2 хувь болжээ.

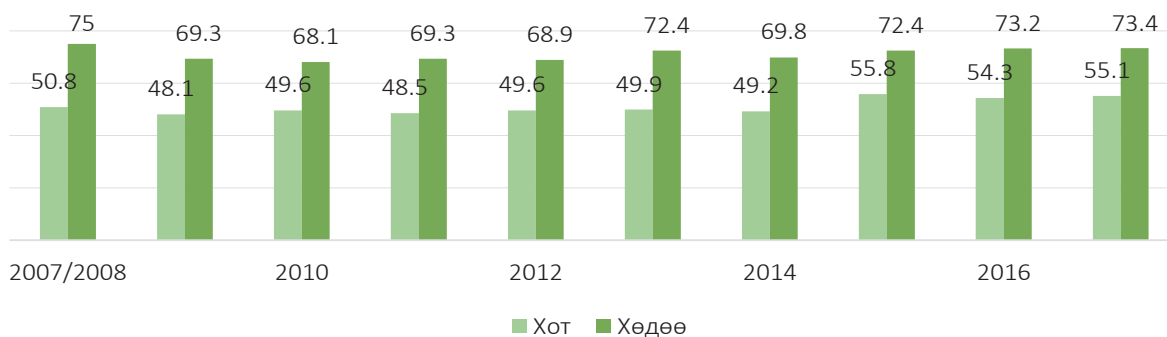
Судалгааны сүүлийн 8 жилийн үр дүнгээс харахад эрэгтэйчүүд, эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин дунджаар 12.0 /10.6-13.1/ пунктээр зөрүүтэй байна.

Зураг 10.1. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, хүйсээр

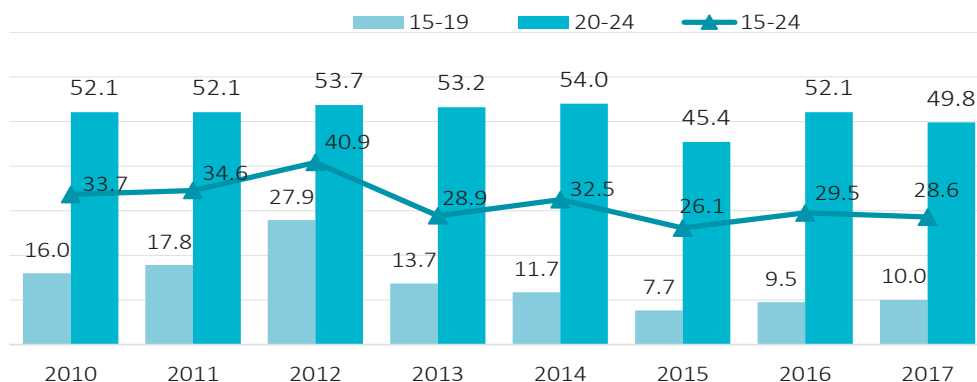
Сүүлийн 8 жилийн АХОТ-г байршлаар нь авч үзэхэд хот, суурин газарт 48.5-55.8 хувьтай, хөдөөд үүнээс харьцангуй өндөр 68.1-73.4 хувьтай байгаа нь хот, суурин газарт сургуульд хамрагдалтын түвшин хөдөө орон нутгийнхнаас өндөр байгаатай холбоотой юм (Зураг 10.2). Мөн манай орны эдийн засагт мал аж ахуй голлох үүргийг гүйцэтгэж, ажил эрхэлж буй дөрвөн хүний нэг нь малчин хүн байдаг нь нөлөөлсөн байх талтай.

Зураг 10.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, байршлаар

Залуучуудын (15-24 нас) АХОТ нь тухайн оронд боловсролын боломжууд хэр элбэг байгааг илтгэдэг бол ахимаг насныхны (55-64 нас эсхүл 65-аас дээш нас) АХОТ нь ахмад ажилтнуудын тэтгэвэрт гарах хандлага, тэтгэвэрийн насны хүмүүст зориулсан нийгмийн хамгааллын сүлжээ байгаа эсэхийг илэрхийлдэг ажээ. Залуучуудын буюу 15-24 насны хүн амын АХОТ-г сүүлийн 8 жилээр авч үзэхэд, 2010 онд 33.7 хувь байсан бол 2017 онд 28.6 хувь болж 5.1 пунктээр буурсан байна.

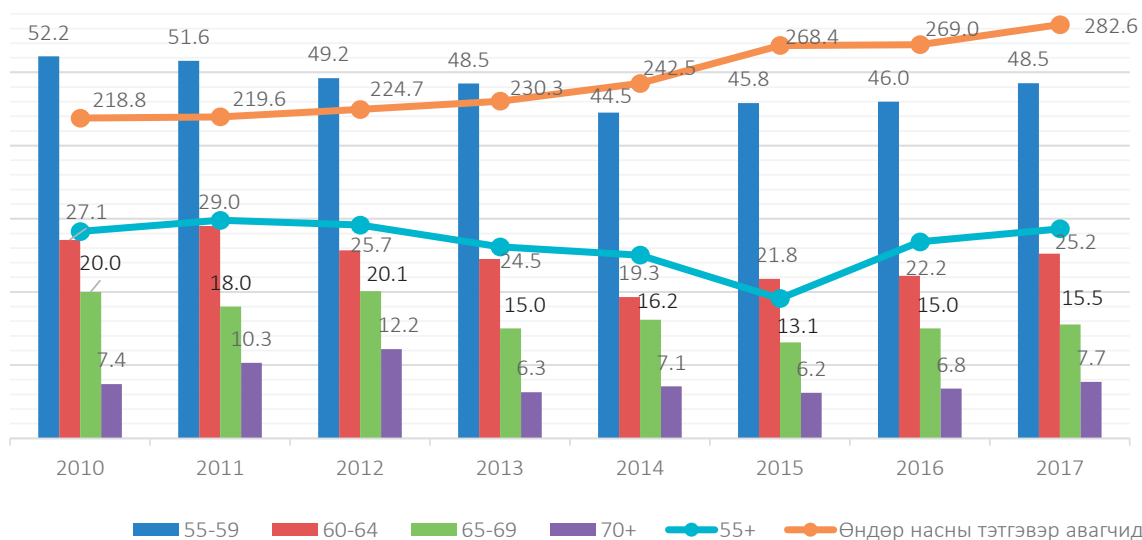
Зураг 10.3. 15-24 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Мөн АХОТ-г 20-24 насны хувьд авч үзэхэд 52.1 хувиас 49.8 хувьд хүрч 2.3 пунктээр, 15-19 насныхны хувьд 16.0 хувиас 10.0 хувьд хүрч 6.0 пунктээр буурсан байна.

Харин Монгол Улсын Засгийн газраас 2012 оныг “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих жил” болгосонтой холбогдуулан нилээдгүй төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлсний дотор оюутан, залуучуудыг цагийн ажлаар хангах, байнгын ажлын байртай болгох зорилгоор “Залуучуудын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд хөтөлбөр”-ийн хүрээнд залуучуудын бичил бизнесийг дэмжих болон оюутан, залуучуудыг цагийн болон байнгын ажлын байраар хангах ажил бодлого хэрэгжүүлсэн нь 2012 онд 15-19 насны залуучуудын ажиллах хүчний оролцооны түвшин өндөр гарахад нөлөөлжээ.

Зураг 10.4. Ахмад настны (55-аас дээш) ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Хөдөлмөрийн хуулийн дагуу эмэгтэй 55, эрэгтэй 60-аас дээш насны хүмүүс тэтгэвэрт гардагтай холбоотойгоор ахмад насны хүмүүсийн АХОТ өндөр байх талтай байдаг. Судалгааны үр дүнгээс харахад ахмад настны АХОТ сүүлийн 8 жилд суурь он буюу 2010 оноос аажмаар буурсаар, сүүлийн 3 жилд өмнөх оноосоо өссөн нь дээрх зургаас харагдаж байна. Мөн өндөр настны тэтгэвэр авагчид сүүлийн жилүүдэд өсөх хандлага ажиглагдаж байна. Энэ нь тухайн насны хүн амын АХОТ-г буурахад нөлөөлсөн байх талтай юм.

10.1.2 АХОТ, боловсролын түвшин болон гэрлэлтийн байдлаар

Сүүлийн 8 жилийн АХОТ-ний динамикийг боловсролын түвшний хувьд авч үзэхэд боловсролын түвшин өсөх тутам АХОТ мөн өссөн нь ажиглагдаж байна. Мөн бакалаврын зэрэгтэй дээд боловсролтой хүмүүсийн АХОТ нь 71.2-76.9 хувь, магистраас дээш боловсролтой хүмүүсийнх 78.2-93.0 хувь, тусгай мэргэжлийн дунд боловсролтой хүмүүсийнх 56.1-70.8 хувьтай байгаа нь бусад түвшнээс өндөр байх хандлага харагдаж байна.

Хүснэгт 10.2. Ажиллах хүчний оролцооны түвшин, боловсролын түвшнээр

Үзүүлэлтүүд	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Магистр ба түүнээс дээш	79.9	93	86.2	83.6	86.2	83.1	78.2	88.7
Дипломын дээд болон бакалавр	76.9	76.7	74.7	73.0	74.4	72.8	71.2	70.7
Тусгай мэргэжлийн дунд	70.8	69.2	65.3	65.8	64.8	57.3	56.1	57.7
Техникийн болон мэргэжлийн	72.9	75.1	70.3	70.8	72	71.5	69.9	70.2
Бүрэн дунд	54.7	56.9	56.7	51.9	46.3	47.9	48.4	49.0
Суурь	57.8	57.5	62.4	55.5	51.3	49.9	47.8	47.1
Бага	53.8	50.8	57.2	55.5	53.6	53.2	55.8	57.7
Боловсролгүй	54.9	58.6	56.9	54.9	54.9	56.9	52.6	56.7
Бүгд	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	61.5	60.5	61.1

АХОТ нь хүйсийн хувьд бүх онд эмэгтэйчүүдийнх эрэгтэйчүүдийнхээс бага байгаа бөгөөд эмэгтэйчүүдийн АХОТ-г гэрлэлтийн байдлаар авч үзэхэд гэр бүл тусгаарласан болон цуцалсан эмэгтэйчүүдийн АХОТ гэрлэсэн болон огт гэрлээгүй эмэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа нь ганцаараа гэр бүлээ тэжээх учраас ажиллах, эдийн засгийн идэвхтэй байх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж оролцооны түвшин нь өндөр гарч байна гэж үзэж болох юм. Харин бэлбэсэн эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин бага байгаа нь тэдний настай холбоотой байж болно. Ер нь нас ахих тутам оролцооны түвшин бага байдаг хандлага ч нөлөөлсөн байх талтай.

Гэрлэлтийн байдлаасаа хамааран эмэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин сүүлийн 10 жилийн дотор хэрхэн өөрчлөгдсөн болохыг дараах хүснэгтээр үзүүлж байна.

Хүснэгт 10.3. Эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин, гэрлэлтийн байдлаар

Үзүүлэлтүүд	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Огт гэрлээгүй	40.1	40.6	46.7	41.6	40.1	34.5	35.1	35.0
Гэрлэсэн:								
- Батлуулсан	75.9	76.9	75.6	75.1	75.2	67.8	65.5	68.1
- Батлуулаагүй	73.2	72.1	69.4	66.3	68.1	58.9	57.3	51.1
Тусгаарласан	70.9	76.2	72.9	69	75.4	74.1	69.7	62.3
Цуцалсан	72.7	69.9	69.7	75.4	69.7	70.4	66.8	69.2
Бэлбэсэн	35.3	36.6	35.7	32.2	32.6	30.7	31.3	31.3
Бүгд	61.6	62.5	63.5	61.9	62.1	55.4	54.2	55.2

10.2 АЖИЛЛАГЧИД

Ажиллах хүчний судалгааны 2017 оны үр дүнгээрх 15 ба түүнээс дээш насны ажиллагчидыг 2016 онтой харьцуулахад 7.9 хувиар өсөж, 1238.3 мянгад хүрчээ (Хүснэгт 10.4).

Ажиллагчдыг хот, хөдөөгөөр 2016 онтой харьцуулж авч үзэхэд хот суурин газарт

ажиллагчид 2017 онд 733.5 мянгад хүрч 9.2 хувиар, хөдөө орон нутагт ажиллагчид 504.8 мянгад хүрч 5.9 хувиар өссөн байна.

Ажиллагчидын хөдөлмөр эрхлэлтийнх нь статусаар авч үзэхэд 2017 онд өмнөх оноос хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид 67.1 мянгаар (37.2%) өссөн, ажил олгогчид 4.9 мянгаар (28.5%) буурсан нь хамгийн өндөр өөрчлөлттэй байна.

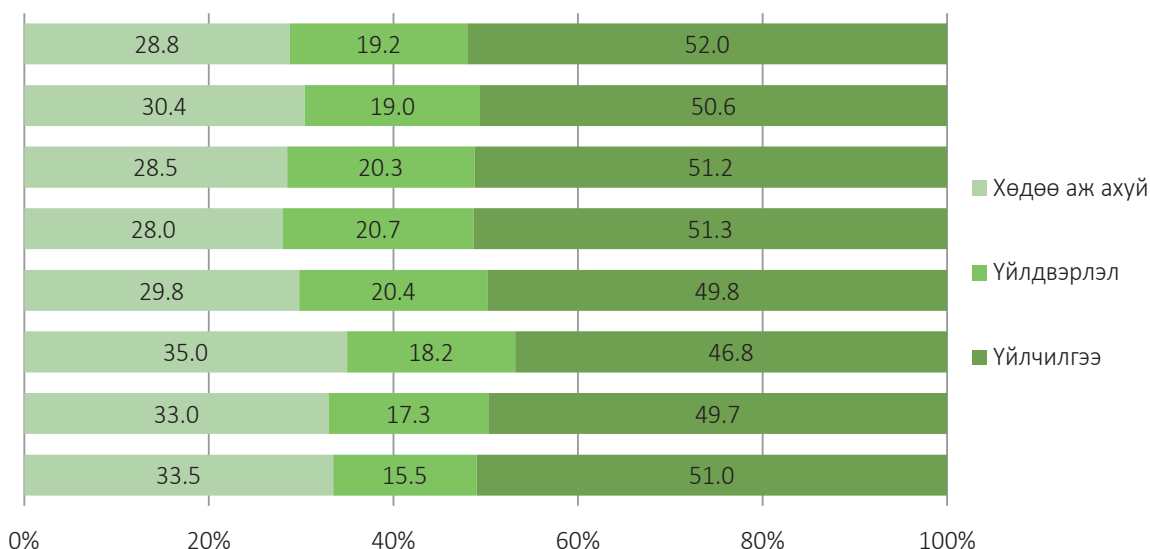
2017 оны байдлаар үйлдвэрлэлийн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2016 оноос 0.2 пунктээр, үйлчилгээний салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 1.3 пунктээр тус тус өссөн байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарт ажиллагчдын эзлэх хувь 2016 оноос 1.6 пунктээр бууржээ.

Хүснэгт 10.4. 15 ба түүнээс дээш насны ажиллагчид, хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтээр

Ажиллагчид	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд	1 033 708	1 037 681	1 056 441	1 103 601	1 110 698	1 151 223	1 147 843	1 238 333
Эрэгтэй	543 103	547 508	550 310	579 222	584 371	604 677	603 885	652 673
Эмэгтэй	490 605	490 173	506 131	524 379	526 327	546 546	543 958	585 660
Хот	547 060	568 355	550 077	626 537	656 496	676 064	671 355	733 510
Хөдөө	486 648	469 326	506 364	477 064	454 202	475 159	476 488	504 823
Эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар								
Хөдөө аж ахуй	346 574	342 770	369 960	329 055	310 721	327 560	348 487	356 423
Үйлдвэрлэл	160 040	179 938	191 975	225 335	230 141	233 542	217 983	238 005
Үйлчилгээ	527 094	514 973	494 506	549 211	569 836	590 121	581 373	643 905
Хөдөлмөр эрхлэлтийн статус								
Цалин хөлстэй ажиллагч	439 121	450 329	501 487	541 634	551 006	566 721	592 163	616 823
Ажил олгогч	12 419	12 924	9 194	12 656	17 579	15 439	17 020	12 160
Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч	242 761	231 273	178 354	222 410	228 242	241 921	180 537	247 721
Мал аж ахуй эрхлэгч	236 722	270 683	319 121	298 331	285 843	304 351	323 174	322 823
Өрхийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээнд цалин хөлсгүй оролцогч	99 607	66 179	45 133	25 863	26 484	22 103	33 548	37 647
Бусад*	3 078	6 293	3 152	2 707	1 544	688	1 401	1 159

*- Нөхөрлөл хоршооны гишүүдийг энэ ангилалд оруулан тооцсон.

Зураг 10.5. Ажиллагчид, эдийн засгийн үйл ажиллагааны үндсэн салбараар, хувиар

10.3 АЖИЛГҮЙ ИРГЭД

2017 оны судалгааны дүнгээр ажилгүйдлийн түвшин 9.0 хувьд хүрсэн нь өмнөх оноос 1 пунктээр буурсан байна. Уг бууралтад ажиллагчдын тоо өмнөх оноос 90.4 мянгаар нэмэгдсэн нь нөлөөлсөн байна.

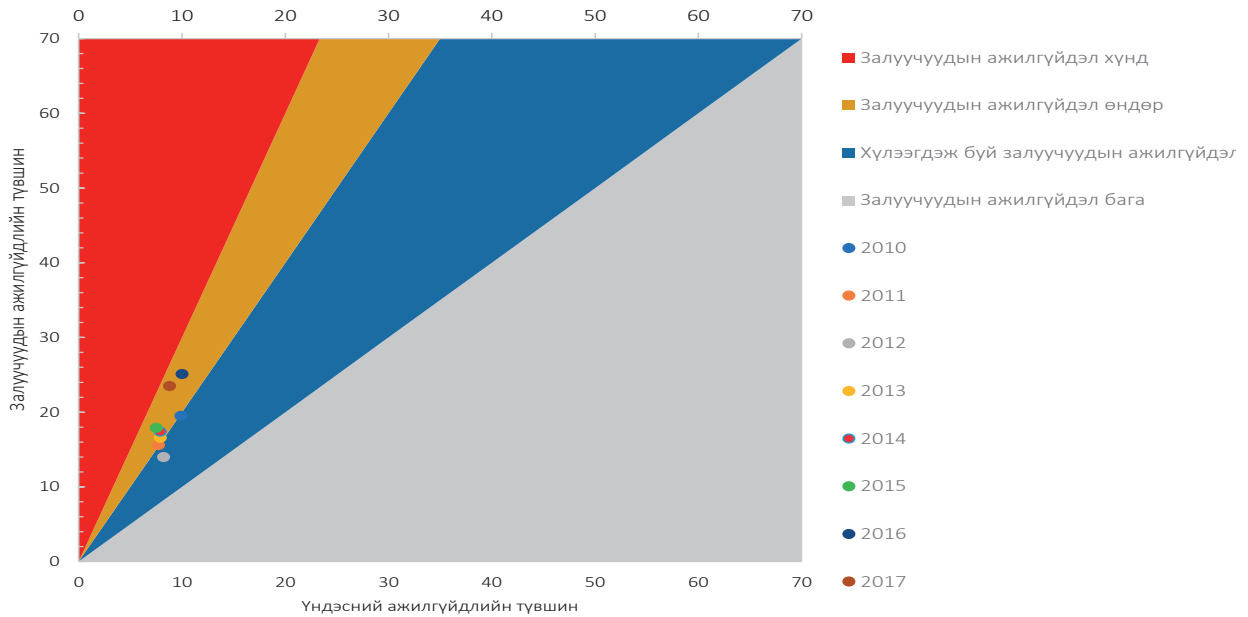
Хүснэгт 10.5. Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Нийт ажилгүйдлийн түвшин (15+)	9.9	7.7	8.2	7.9	7.9	7.5	10.0	8.8
Залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24)	19.5	15.6	14.0	16.6	17.4	17.9	25.1	22.7
Залуучуудын болон нийт ажилгүйдлийн түвшний харьцаа	2.0	2.0	1.7	2.1	2.2	2.4	2.5	2.6

Залуучуудын болон үндэсний ажилгүйдлийн түвшинг харьцуулсан байдлаар Зураг 10.6-д үзүүлэв. Босоо тэнхлэгт залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин (15-24 насныхан), хэвтээ тэнхлэгт нийт хүн амын ажилгүйдлийн түвшин (15 ба түүнээс дээш насны)-г харуулав.

Зурагт харуулснаар, саарал талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс бага, цэнхэр талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс их боловч 2 дахин их биш хүлээгдэж буй байдлыг харуулна. Харин шар талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс өндөр буюу 2-3 дахин их, улаан талбай нь залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин нь үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс 3-аас дээш дахин их буюу тухайн улсын залуучуудын ажилгүйдэл хүнд байгааг харуулдаг.

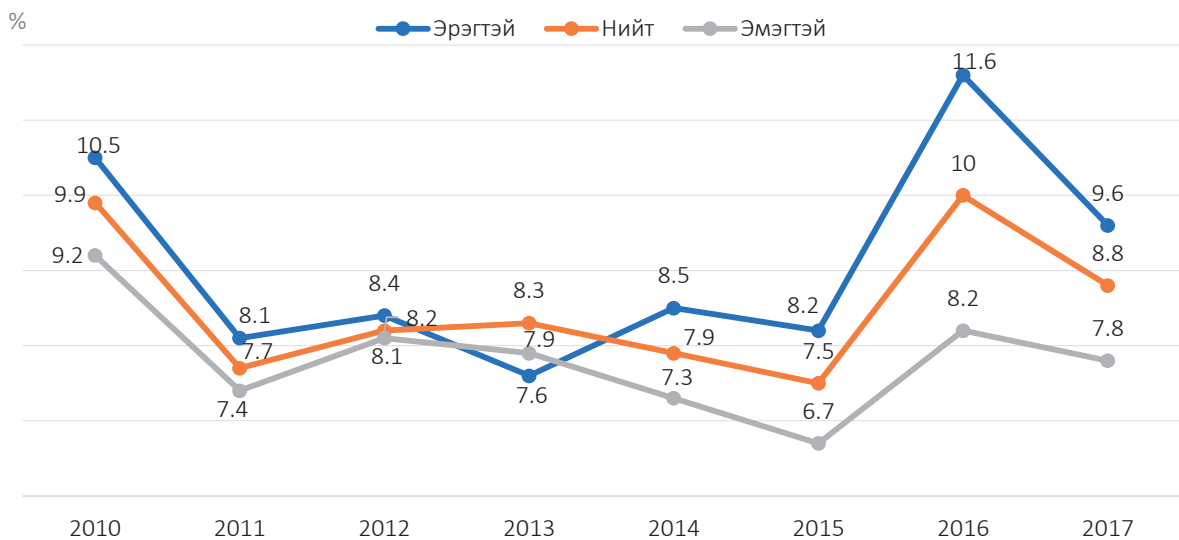
Зураг 10.6. Үндэсний болон залуучуудын ажилгүйдлийн түвшний харьцаа, хувиар

Зурагт 2010-аас 2017 он хүртэлх сүүлийн 8 жилийн Монгол Улсын залуучууд болон үндэсний ажилгүйдлийн түвшинг харьцуулан харуулсан бөгөөд энэ харьцаа 2009, 2010, 2012 онуудад цэнхэр талбайд байсан бол бусад онуудад шар талбайд байна. Өөрөөр хэлбэл 2009, 2010, 2012 онуудад залуучуудын ажилгүйдлийн түвшин үндэсний ажилгүйдлийн түвшингээс их боловч 2 дахин их биш, бусад онуудад 2-3 дахин их байсан байна.

Ажилгүйдлийн түвшинг хүйсээр авч үзвэл сүүлийн 8 жилд 2013 оноос бусад онуудад эрэгтэйчүүдийн ажилгүйдлийн түвшин эмэгтэйчүүдийнхээс ямагт өндөр байсан байна.

Зураг 10.7. Ажилгүйдлийн түвшин, хүйсээр

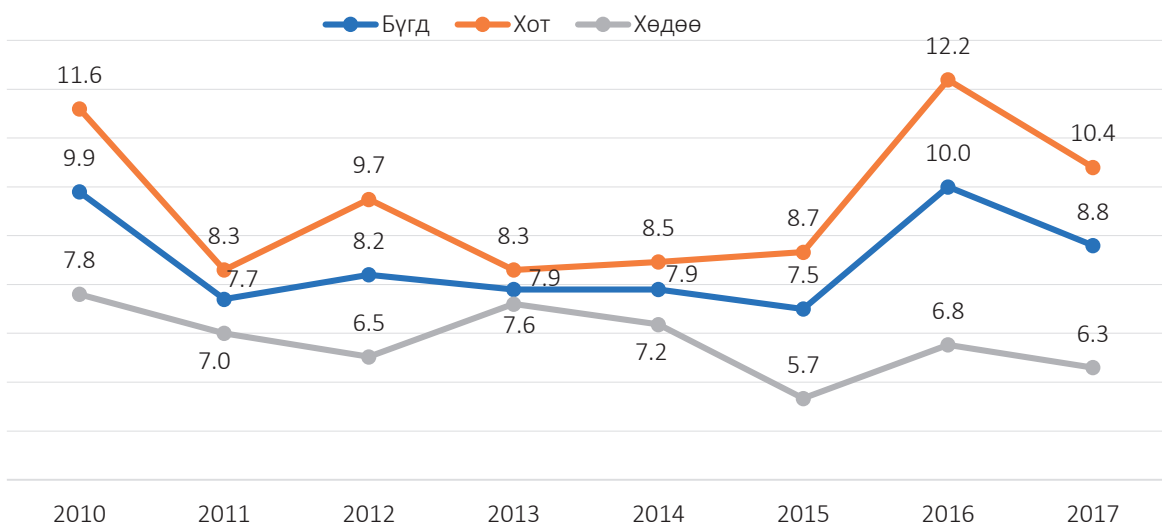

Ажилгүйдлийн түвшинг байршлаар авч үзвэл харилцан адилгүй байгаа бөгөөд хотод ажилгүйдлийн түвшин хөдөөгөөс өндөр байна.

2010 оноос хойших ажилгүйдлийн түвшинг байршлаар авч үзэхэд 2010 онд хотод ажилгүйдлийн түвшин хөдөөгөөс 1.5 дахин өндөр буюу 11.6 хувь байсан бол энэ зөрүү жил ирэх тутам ойртсоор 2014 онд ажилгүйдлийн түвшин хотод 8.5 хувь, хөдөөд 7.2 хувь (1.3 пунктын зөрүү) болсон байна. Харин 2016 онд уг зөрүү ахин өсөж 5.4 пункт болж, ажилгүйдлийн түвшин хотод 12.2 хувьд хүрээд байсан бол 2017 онд хот, хөдөөгийн ялгаа 4.1 пункт болж хотын ажилгүйдлийн түвшин 10.4 хувьд хүрээд байна.

Зураг 10.8. Ажилгүйдлийн түвшин, байршлаар

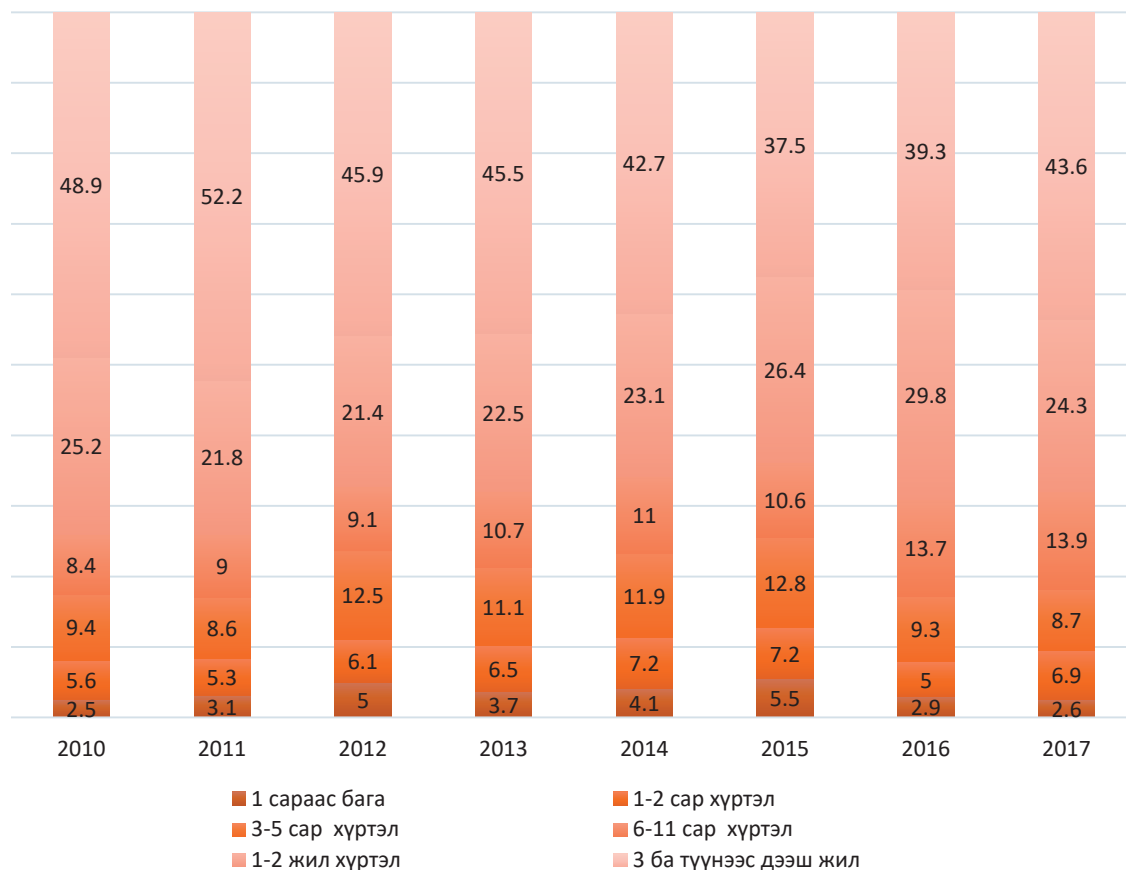

Урт хугацааны ажилгүйдлийн үзүүлэлт нь ажилгүйдлийн нийт хугацаа, өөрөөр хэлбэл тухайн хүний ажилгүй байгаа болон ажил хайж байгаа үеийн хугацааны талаар авч үздэг. Урт хугацааны ажилгүйдэл нь нэг жилээс илүү урт хугацаагаар ажил эрхлээгүй буюу урт хугацааны ажилгүйдэл, өөр бусад хугацаанд хамаарах ажилгүйдэл гэсэн хоёр үзүүлэлтээс бүрдэнэ.

Энэхүү үзүүлэлт нь хөдөлмөрийн зах зээл дээр хүндрэл, бэрхшээлтэй тулгарч буй бүлэг хүмүүсийн талаарх мэдээлэл болж өгдөг.

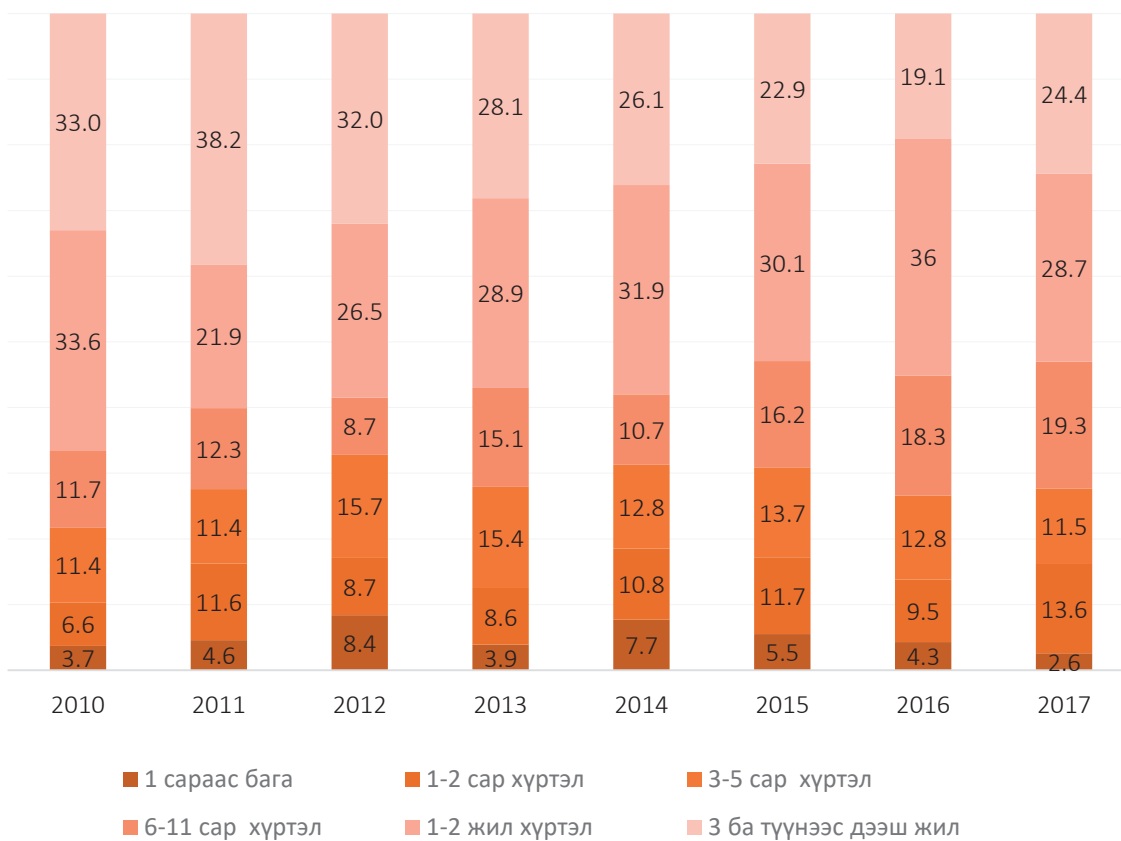
Зураг 10.9-д ажилгүй иргэдийг ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, сүүлийн 10 жилийн байдлаар харуулав. Дараах зургаас харахад сүүлийн жилүүдэд 3 ба түүнээс дээш жилээр ажил хайж байгаа, ажиллах боломжтой байгаа иргэд өссөн байна. Гэсэн хэдий ч, 2010 онд урт хугацааны ажилгүйдэл хамгийн их буюу нийт ажилгүй иргэдийн 74.0 хувийг эзэлж байсан бол үүнээс хойш буурч 2015 онд 63.9 хувь, 2016 онд 69.1 хувь, 2017 онд 67.9 хувь болсон байна.

Зураг 10.9. Ажилгүй иргэд, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар, хувиар

Дээрх үзүүлэлтийг залуучуудын хувьд тооцож Зураг 10.10-т харуулав. Залуучуудын хувьд урт хугацааны ажилгүйдэлд өртөх нь насанд хүрэгчдийг бодвол харьцангуй бага байна. 2010 онд урт хугацаагаар буюу 1-ээс дээш жил ажилгүй байгаа залуучууд нийт ажилгүй байгаа залуучуудын 66.6 хувийг эзэлж байсан бол үүнээс хойш аажмаар бүүрч 2014 онд 58.0 хувьд хүрсэн бол 2017 онд 53.1 хувь болж буурчээ.

Зураг 10.10. Ажилгүй 15-24 насны залуу иргэдийн хувь, ажил хийх боломжтой байсан хугацаагаар

БҮЛЭГ XI

ТҮҮВРИЙН АЛДАА

11.1 НИЙТЛЭГ ЗҮЙЛ

АХС нь өрхөд суурилсан судалгаа учир түүвэрлэлтийн нэгж нь өрх байна. Нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын бусад хэрэгцээгээ хамтран хангадаг нэг буюу хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэнэ. Өрхийн ам бүлийн тоонд тухайн өрхөд 6 сараас дээш хугацаагаар эзгүй байгаа /хугацаат цэргийн албан хаагч, оюутан сурагчид, гадаадад ажиллаж, амьдарч байгаа болон цагдан хоригдож байгаа/ иргэдийг өрхийн гишүүнд тооцохгүй.

11.2 ТҮҮВЭРЛЭЛТ

Ажиллах хүчний түүвэр судалгааны бүлэглэлтийг засаг захиргааны нэгж буюу бүх аймаг, Улаанбаатар хотын дүүргүүд байхаар хийсэн. Энэ нь бодлого боловсруулагчдад хөдөлмөрийн статистикийн түлхүүр үзүүлэлтүүд тухайлбал, ажилгүйдлийг аймаг, дүүргээр гаргаж өгөх боломжийг бүрдүүлэх юм. Энд Улаанбаатар хотын дүүрэг, хорооны бүх хэсгүүд, аймгийн түвшинд сумын нийт багууд нь ТАШН болж байгаа юм. Ажиллах хүчний түүвэр судалгаанд 12816 өрх хамрагдсан бөгөөд улирал тутам 3204 өрх шинээр түүвэрлэгдсэн болно. Судалгааны түүвэрлэлтийн хүрээ нь Монгол Улсын нийт өрх бөгөөд үүнд Хүн ам, өрхийн мэдээллийн сангийн 2016 оны жилийн тайлан, мэдээний үр дүнг ашигласан.

Түүвэрт хэдий хэмжээний нэгж /өрх/ хамрагдах нь судалгааны санхүүжилт болон түүвэр судалгааны үр дүнгийн нарийвчлалаас ихээхэн хамаарна. Судалгаанд хамрагдсан 12816 өрхөөс авсан мэдээлэл нь Монгол Улсын нийт өрхийг төлөөлөхдөө судалгааны асуулгаар цуглуулсан мэдээллийн бодит байдлын алдааны магадлал нь үндэсний хэмжээнд 5 хувиас хэтрэхгүй ба түүвэрлэлтийн загварын нөлөөний утга нь 1.5 хувиас хэтрэхгүй байхаар түүвэрлэлт хийсэн.

Бүлэглэлт:

Улаанбаатар хотын хэмжээнд дүүрэг тус бүр түүврийн бүлэг болох бөгөөд өмнө дурьдсаны дагуу хамгийн цөөн өрх, хүн амтай 2 дүүргийг нэгтгэн нэг бүлэг болгон нийт 8 бүлэг үүсгэсэн. 21 аймаг тус бүрийг нэг бүлэг хэмээн тооцож 21 бүлэг үүсгэсэн юм. Нийтдээ $21+8=29$ бүлгээс 2 үе шаттай түүвэр хийсэн.

Бүлэг 1: УБ хотын Хан-Уул дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 2: УБ хотын Багахангай болон Багануур дүүргийн бүх хэсгүүд

.....

Бүлэг 7: УБ хотын Чингэлтэй дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 8: УБ хотын Сонгинохайрхан дүүргийн бүх хэсгүүд

Бүлэг 9: Архангай аймгийн бүх багууд

Бүлэг 10: Баян-Өлгий аймгийн бүх багууд

.....

Бүлэг 29: Говьсүмбэр аймгийн бүх багууд

Түүвэрлэлтийг хийхдээ 2 шатлалт түүврийн аргыг хэрэглэсэн. Эхний шатанд ТАШН, хоёр дахь шатанд түүвэрлэгдсэн анхан шатны нэгж дэх өрхийг сонгосон. Түүвэрлэлтийн эхний

шатанд судалгааны нэгж /баг, хорооны хэсэг/ буюу ТАШН-ийг түүвэрлэлтийн пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн аргаар бүлэг тус бүрт түүвэрлэлт хийсэн. Ийнхүү түүвэрлэлт хийхдээ албан бус хөдөлмөр эрхлэлтийн сонгогдох магадлалыг нэмэгдүүлэх зорилгоор дэд бүлэглэлтийг хийж өглөө. Хөдөө аж ахуйн бус чиглэлээр хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг гишүүнтэй өрхийн хувийн жинг тодорхойлогч үзүүлэлт болгон сонгож авсан.

Бүлэг доторх судалгааны бүх нэгжийг аймаг, сум, баг, хорооны хэсгийн нэрийн дагуу жагсааж, судалгааны нэгж бүрт тоологдсон өрхийн тоог тавьж түүврийн хүрээг бэлтгэсэн.

Хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт түүврийн аргаар анхан шатны нэгжийг сонгоход ТАШН дэх хүн амын тоо M_h - г хэмжээний тодорхойлогч болгон ашигласан. Бүлэглэлт тус бүрээс хэмжээнд нь пропорциональ магадлалт системчилсэн түүврийн арга/ХПМСТА/-ыг хэрэглэсэн болно.

Түүвэрлэлтийн үйл ажиллагааг дараах байдлаар үзүүлэв.

“h” бүлэг доторх “i” ТАШН-ийн түүвэрлэгдэх магадлал дараах томъёогоор илэрхийлэгдэнэ.

$$P_h^{(i)} = \frac{a_h M_h}{M_h}$$

Үүнд:

a_h - бүлэг тус бүрээс авсан ТАШН-ийн тоо

M_h - ‘i’ ТАШН-д түүврийн хүрээнд тодорхойлогдсон хүн амын тоо

$M_h = \sum M_h$ - бүлэг бүр дэх түүврийн хүрээгээр тогтоогдсон нийт хүн амын тоо

“h” бүлэг дэх ТАШН-үүдийг аймаг, сумын нэрийн дагуу жагсааж ТАШН-ийн түүвэрлэлтийг хийсэн ба тогтоогдсон хүн амын тоог хэмжээний үзүүлэлт M_h болгож авсан юм. “ M_h ” өсөн нэмэгдэх утгуудыг тооцоолж уг утгуудыг ТАШН тус бүрийн харалдаа тавьсан болно. Түүврийн интервал I_h -ийг дараах байдлаар тооцоолсон.

$$I_h = \frac{M_h}{a_h} - \text{хамгийн ойр бүхэл тоонд шилжүүлнэ.}$$

“ R_h ” – санамсаргүй тоо нь 0-ээс I_h хүртэлх дурын тоо байх ба үүнийг Excel программын санамсаргүй тооны функцийн тусламжтайгаар тодорхойлов. “ a_h ” тодорхойлогч тоонуудын дарааллыг өмнөх сонгогдсон тоон дээр I_{h1} -г нэмж олсон болно.

$$R_{ir} (R_h + I_{h1}), (R_h + 2I_{h1}), (R_h + 3I_{h1}), \dots (R_h + (j-1)I_{h1}), (R_h + (a_h j - 1) I_{h1})$$

Хоёр дахь шатанд сонгогдсон ТАШН бүрээс түүвэр олонлогийг бүрдүүлэх өрхүүдийг энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар сонгосон. ТАШН-үүдээс ирүүлсэн өрхийн жагсаалтанд үндэслэн санамсаргүйгээр 12 өрхийг сонгож, судалгаанд хамруулсан.

Түүврийн жин

Судалгааны түүврийн жин доорх томъёоны дагуу тодорхойлогдоно.

1. Дэд түүвэрлэлт тус бүр дэх түүврийн анхан шатны жин тооцох томъёо

$$M_{srij} = \frac{P_s \check{H}_{srij}}{n_s \check{p}_{sri} \check{h}_{srij}}$$

2. Дэд түүвэрлэлтийг нэгтгэсэн түүврийн анхан шатны нэгжийн жин тооцох томьёо

$$M_{sri} = \frac{1}{2} \ddot{y} \frac{P_s \ddot{y} H_{srij}}{n_s \ddot{y} p_{sri} \ddot{y} h_{srij}}$$

3. t – р улирлын жин тооцох томьёо

$$M_{tsij} = \frac{1}{2} \ddot{y} \frac{P_s \ddot{y} H_{srij}}{n_{tsr} \ddot{y} p_{sri} \ddot{y} h_{srij}}$$

Энд P, p, n, H & h -ийн үтгүүд:

P – тухайн бүлгийн хэмжээ буюу бүлгийн нийт хүн амын тоо

p – тухайн анхан шатны нэгж дэх нийт хүн амын тоо

n – тухайн дэд түүвэрлэлтээр тоологдох түүврийн анхан шатны нэгжийн тоо

H – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх нийт өрхийн тоо

h – тухайн бүлгийн анхан шатны нэгжийн дэд түүвэрлэлт дэх түүвэрлэгдэх өрхийн тоо

Вариаци болон стандарт алдааны тооцоо

Судалгааны үр дүнгийн нарийвчлал, төлөөлөх чадварыг гаргах нь тооцооны зайлшгүй хэсэг юм.

Тухайн сонгож авсан “ y ” үзүүлэлтийн вариацийг тооцох томьёо:

$$var(y) = \sum_h \left[1 - f_h \left(\frac{a_h}{a_h - 1} \right) \sum_i \left(y_{hi}^2 - \frac{y_h^2}{a_h} \right) \right]$$

Энд:

f_h – “ h ” бүлгийн түүврийн хувь

a_h – “ h ” бүлгээс түүвэрлэсэн ТАШН-ийн тоо

y_{hi} – “ h ” бүлгийн “ i ” тооллогын нэгжийн “ y ” үзүүлэлтийн утга

Судалгааны үр дүнгийн стандарт алдааны утга нь түүвэр хийснээс шалтгаалан ерөнхий олонлогийн бодит утга буюу параметрээс түүврийн утга хэр зэрэг хэлбэлзэж байгааг үзүүлнэ. Стандарт алдаа ($se(y)$)-г түүврийн үндсэн дээр $se(y) = var(y)^{1/2}$ гэсэн томьёогоор тооцно.

Харьцангуй стандарт алдаа буюу вариацийн коэффициент нь cv , түүврийн тооцооны утгын харьцангуй вариацийн утгыг илэрхийлэх ба өөрөөр хэлбэл түүврийн алдаа нь тооцооны утгатайгаа харьцуулахад ямархуу далайцтай байна гэдгийг үзүүлнэ. Вариацийн коэффициентийг дараах аргаар тооцно.

$$cv(y) = se(y)/y$$

Дундаж харьцаа гэх мэт үзүүлэлтийн тооцооны утгын далайц, хэмжих нэгж нь өөр өөр байдгаас хамааран тухайн судлагдаж байгаа үзүүлэлтийн талаар хийгдсэн янз бүрийн судалгааны үр дүнгийн стандарт алдаануудыг шүүд харьцуулах боломж олгодог. Түүврийн хэмжээ болон түүврийн арга нь түүврийн алдаа хэр зэрэг их, бага байхыг тодорхойлох бөгөөд зарим үзүүлэлтийн хувьд түүврийн алдаа өндөр байх боломжтой учир эдгээр тоог ашиглахдаа анхааралтай байх хэрэгтэй.

11.3 ТҮҮВРИЙН АЛДАА

Түүвэр судалгаа хийгдэж байгаатай уялдан дараах 2 төрлийн алдаа гарч байдаг.

Үүнд:

- 1) Түүврийн алдаа;
- 2) Түүвэрлэлтийн бус алдаа;

Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь тоон мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, тархаах үйл явцын үед гардаг. Энэхүү алдаанд судалгааны бэлтгэл үе шат, мэдээлэл цуглуулах үед хийсэн судлаач, мэдээллэгчийн санамсаргүй болон санаатай хийсэн алдаа, боловсруулалтын шатанд гарсан алдааг хамруулан авч үздэг. Түүвэрлэлтийн бус алдаа нь гарсаар байдаг бөгөөд судалгааг явуулах бүхий л үе шатанд багасгах арга хэмжээг авдаг. Нөгөөтэйгүүр түүвэрлэлтийн бус алдааг статистикийн аргаар тооцоолох боломж хомс байдаг. Харин түүврийн алдааг статистикийн аргаар тооцоолдог.

Нийт олонлогоос түүвэрлэн авсан ажиглалт дээр тулгуурлан үр дүнг тооцдогдоос улбаалан түүврийн алдаа гардаг. Түүврийн алдаа тухайн судалгааг хийхэд ашигласан түүврийн төрөл болон түүврийн хэмжээнээс хамаарна. Энэхүү алдааг боломжит бага түвшинд байлгах үүднээс түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээг сонгосон.

Улсын хэмжээнд тодорхойлогдсон түүврийн анхан шатны нэгжээс судалгаа авч үр дүнг тооцсонтой холбоотойгоор судалгааны үр дүн бодит утгаас ямар хэмжээний хэлбэлзэлтэй байгааг түүвэрлэлтийн алдаа илэрхийлнэ. Түүврийн загвар болон түүврийн хэмжээнд тулгуурлан алдааг тооцсон бөгөөд зарим нэг үзүүлэлтийн алдааны хязгаар өндөр байх нь түүврийн загварыг сонгох үе шатанд харагдаж байсан.

Судалгааны түүвэрлэлтийн алдааг дараах үзүүлэлтийн тусламжтайгаар тооцоолсон бөгөөд түүврийн алдааг илэрхийлэх гол үзүүлэлт нь вариацийн коэффициент болно.

- Ерөнхийн олонлогийн үзүүлэлтийн тооцооны утга
- Стандарт алдаа
- Вариацийн коэффициент
- 95 хувийн итгэмжлэгдэх интервал
- Тооцоо хийхэд ашиглагдсан ажиглалтын тоо

Түүвэрлэлтийн алдааг судалгааны үндсэн үзүүлэлтүүдийн хувьд улсын түвшин, хот, хөдөө, хүйс, бүс нутаг, аймгийн хэмжээнд гэсэн ангиллаар тооцсон.

Ажиллах хүч

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магдлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 357 425	19 510	152.6	1 357 120	1 357 730	0.8
Хот	818 625	9 501	175.2	818 275	818 975	1.8
Хөдөө	538 800	10 009	178	538 444	539 156	1.8
ХҮЙС						
Эрэгтэй	721 924	10 332	89.2	721 746	722 102	0.9
Эмэгтэй	635 501	9 178	85.6	635 330	635 672	0.9
БҮС						
Баруун	194 006	4 070	64.1	193 878	194 134	1.6
Хангай	282 708	4 233	59.8	282 588	282 828	1.4
Төв	234 415	4 557	62	234 291	234 539	1.4
Зүүн	92 719	1 824	49.9	92 619	92 819	2.7
Улаанбаатар	553 577	4 826	70.1	553 437	553 717	1.5
АЙМАГ						
Архангай	45 205	788	24	45 157	45 253	3
Баян-Өлгий	53 148	1 047	22	53 104	53 192	2.1
Баянхонгор	43 327	720	27.4	43 272	43 382	3.8
Булган	30 773	671	24.6	30 724	30 822	3.7
Говь-Алтай	28 339	739	26.5	28 286	28 392	3.6
Дорноговь	33 439	681	24.9	33 389	33 489	3.7
Дорнод	31 484	566	28.6	31 427	31 541	5.1
Дундговь	23 654	778	19	23 616	23 692	2.4
Завхан	34 621	692	27.2	34 567	34 675	3.9
Өвөрхангай	59 694	761	23.4	59 647	59 741	3.1
Өмнөговь	30 294	622	20.5	30 253	30 335	3.3
Сүхбаатар	29 280	703	23.8	29 232	29 328	3.4
Сэлэнгэ	46 544	733	23	46 498	46 590	3.1
Төв	50 255	814	22.6	50 210	50 300	2.8
Увс	38 230	841	26	38 178	38 282	3.1
Ховд	39 668	751	21.8	39 624	39 712	2.9
Хөвсгөл	61 575	664	22.5	61 530	61 620	3.4
Хэнтий	31 955	555	27.7	31 900	32 010	5
Дархан-Уул	42 522	585	30.4	42 461	42 583	5.2
Улаанбаатар	553 577	4 826	70.1	553 437	553 717	1.5
Орхон	42 134	629	19	42 096	42 172	3
Говьсүмбэр	7 707	344	10.7	7 686	7 728	3.1

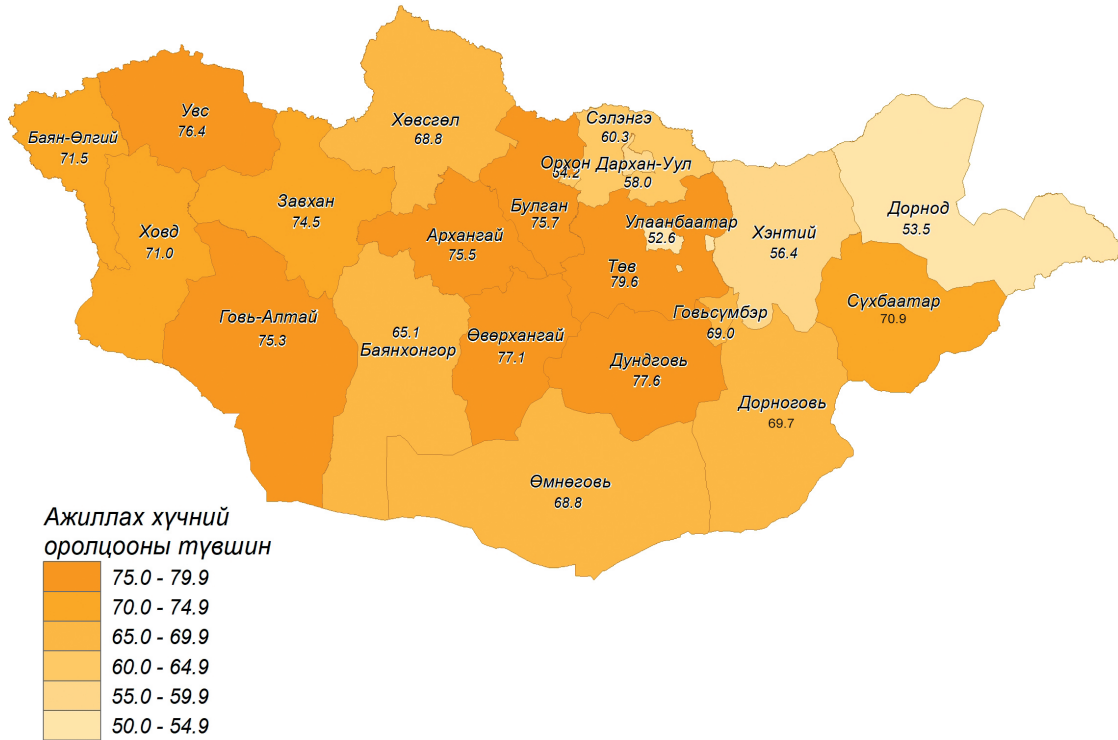
Ажиллагчид

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магадлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	1 238 333	17 705	156.5	1 238 020	1 238 646	0.9
Хот	733 510	8 339	94.8	733 320	733 700	1.1
Хөдөө	504 823	9 366	98.9	504 625	505 021	1.1
ХҮЙС						
Эрэгтэй	652 673	9 315	93.2	652 487	652 859	1
Эмэгтэй	585 660	8 390	84.8	585 490	585 830	1
БҮС						
Баруун	173 155	3 640	66.7	173 022	173 288	1.8
Хангай	254 863	3 814	72.4	254 718	255 008	1.9
Төв	215 064	4 193	65.4	214 933	215 195	1.6
Зүүн	83 062	1 634	51.9	82 958	83 166	3.2
Улаанбаатар	512 189	4 424	67.5	512 054	512 324	1.5
АЙМАГ						
Архангай	42 753	745	27.3	42 698	42 808	3.7
Баян-Өлгий	46 578	916	26.5	46 525	46 631	2.9
Баянхонгор	40 921	681	31.6	40 858	40 984	4.6
Булган	27 483	597	30.5	27 422	27 544	5.1
Говь-Алтай	25 903	677	28.8	25 845	25 961	4.3
Дорноговь	31 415	639	24.8	31 365	31 465	3.9
Дорнод	28 289	508	27	28 235	28 343	5.3
Дундговь	22 620	744	20.7	22 579	22 661	2.8
Завхан	33 114	662	27.4	33 059	33 169	4.1
Өвөрхангай	55 180	703	24.1	55 132	55 228	3.4
Өмнөговь	25 324	520	19.9	25 284	25 364	3.8
Сүхбаатар	26 103	628	28.8	26 045	26 161	4.6
Сэлэнгэ	43 485	684	21.3	43 442	43 528	3.1
Төв	48 641	788	24.1	48 593	48 689	3.1
Увс	33 260	735	32.7	33 195	33 325	4.5
Ховд	34 300	650	23.2	34 254	34 346	3.6
Хөвсгөл	56 311	608	27.8	56 255	56 367	4.6
Хэнтий	28 670	498	29.9	28 610	28 730	6
Дархан-Уул	36 476	501	26.1	36 424	36 528	5.2
Улаанбаатар	512 189	4 424	67.5	512 054	512 324	1.5
Орхон	32 215	480	19.4	32 176	32 254	4
Говьсүмбэр	7 103	317	13.7	7 076	7 130	4.3

Ажилгүй иргэд

	Тооцооны утга	Ажиглалтын тоо	Стандарт алдаа	95% итгэмжлэгдэх магадлал		Вариацийн коэффициент
				Доод	Дээд	
НИЙТ	119 092	1 805	49.3	118 993	119 191	2.7
Хот	85 115	1 162	41	85 033	85 197	3.5
Хөдөө	33 977	643	26	33 925	34 029	4
ХҮЙС						
Эрэгтэй	69 251	1 017	28.6	69 194	69 308	2.8
Эмэгтэй	49 841	788	21.7	49 798	49 884	2.7
БҮС						
Баруун	20 851	430	25.6	20 800	20 902	5.9
Хангай	27 845	419	23.9	27 797	27 893	5.7
Төв	19 351	364	21.1	19 309	19 393	5.8
Зүүн	9 657	190	14.1	9 629	9 685	7.4
Улаанбаатар	41 388	402	22.1	41 344	41 432	5.5
АЙМАГ						
Архангай	2 452	43	6	2 440	2 464	14
Баян-Өлгий	6 570	131	15.1	6 540	6 600	11.5
Баянхонгор	2 406	39	6.5	2 393	2 419	16.6
Булган	3 290	74	9.4	3 271	3 309	12.8
Говь-Алтай	2 436	62	8.7	2 419	2 453	14.1
Дорноговь	2 024	42	5.4	2 013	2 035	12.9
Дорнод	3 195	58	7.2	3 181	3 209	12.4
Дундговь	1 034	34	5.1	1 024	1 044	15.1
Завхан	1 507	30	3	1 501	1 513	9.9
Өвөрхангай	4 514	58	9.5	4 495	4 533	16.4
Өмнөговь	4 970	102	11	4 948	4 992	10.8
Сүхбаатар	3 177	75	9.7	3 158	3 196	12.9
Сэлэнгэ	3 059	49	8	3 043	3 075	16.4
Төв	1 614	26	3.2	1 608	1 620	12.4
Увс	4 970	106	9.6	4 951	4 989	9
Ховд	5 368	101	12.8	5 342	5 394	12.7
Хөвсгөл	5 264	56	7.4	5 249	5 279	13.2
Хэнтий	3 285	57	7.5	3 270	3 300	13.1
Дархан-Уул	6 046	84	11.2	6 024	6 068	13.3
Улаанбаатар	41 388	402	22.1	41 344	41 432	5.5
Орхон	9 919	149	14	9 891	9 947	9.4
Говьсүмбэр	604	27	3.9	596	612	14.6

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин

Ажилгүйдлийн түвшин

